گۆگۆل

سەرچاوە:
یاداشتهای یك دیوانه و هفت قصەی دیگـر/ نـیکلای گۆگـۆل، ترجمـه: خشایاردیهیمی/ چاپ:هشتم١٣٨٨/نشر نی.

ناوی کتێب: گۆگۆل
وەرگێڕانی: حەمەکەریم عارف
بابەت: ژیاننامە
مۆنتاژی کۆمپیوتەر: سەیران عەبدولڕەحمان فەرەج
هەڵەچن: نیشتمان محەمەد فازڵ
دیزاینی بەرگ: ئارام عەلی
تیراژ: ٥٠٠ دانە
نرخ: ١٠٠٠ دینار
دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
چاپی یەکەم: ساڵی ٢٠١١
کوردستان ــ سلێمانی
www.serdam.org
بۆ پەیوەندیکردن بە زنجیرەی کتێبەوە: kteb@serdam.org
لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارە (١٥٥٢)ی ساڵی (٢٠١١)ی پێدراوە.
(مافی لە چاپدانەوەی بۆ دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم پارێزراوە)

گۆگۆل

باوکی پەخشانی ڕووسی

پێشەکی و وەرگێڕانی

حەمەکەریم عارف

سلێمانی ٢٠١١

زنجیرەی کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم
کتێبی گیرفانی ژمارە (١١٤)

سەرپەرشتیاری گشتیی زنجیرە
ئازاد بەرزنجی

پێڕست

پێشەکی	حەمەکەریم عارف	٧
گەورە نووسەران	سەعید نەفیسی	٦٦
گالیسکە	چیرۆکی گۆگۆل	١٠٢

پێشەکی

حەمەکەریم عارف

"١"

گۆگۆل هەر لە منداڵییەوە حەزی دەکرد ببێت بە شتێکی گەورەو دەورێکی گرنگ لە ژیاندا ببینیٚ و ناوێکی پڕ خزمەت و نەمر بێت. هێشتا قوتابیی قۆناغی خوێندنی دواناوەندی بووە، کاغەزێکی بۆ خزمێکی نووسیوە، تیایدا دەڵێت:

"کە جارجار بیر لەوە دەکەمەوە بمرم و فریا نەکەوم کارێکی گەورەی ئەو تۆ ئەنجام بدەم، کە ناوم بخاتە سەر زاران، ئارەقەیەکی سارد دەنیشێتە سەر ڕووم. بەڕاستی زۆر ئەستەمە مرۆڤ لەم دنیایەدا بژی، بیٚ ئەوەی کارێکی وەها ئەنجام بدات ماقوڵییەت بە بوونی ببەخشێت. بیرم لە هەموو کار و فرمانێك کردەوە، لێبڕام ببم بە ئەوقات و ئەوقاتی بکەم. چونکە پێم وایە ئەم مەیدانە لە هەر مەیدانێکی دی هەراوترە بۆ کارکردن. تەنیا لەم ڕێگەیەوە دەتوانم خزمەتی تیرەی بەشەر بکەم".

هەڵبەتە ئەم ئاواتەی گۆگۆل نەهاتە دی. لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا وازی لە زانستگە هێنا. ڕووی کردە سانپترسبۆرگی پایتەخت، ویستی وەزیفەیەکی گونجاو بدۆزێتەوە، لێ بێهودە.. ویستی وەکو ئەکتەر لە بواری نواندندا کار بکات، لەمەشیاندا سەرنەکەوت، چونکە دەنگی نزم و لەشولاری وردیلە و کەم نموود بوو. لە هەرەتی نائومێدیدا بیری کەوتەوە کە کۆمەڵە شیعرێکی هەیەو لە ڕۆژانی قوتابییەتیدا نووسیونی، لەگەڵ خۆیدا بردنی و بەسەر وەشانخانەکانیا گێڕا، بە ئومێدی چاپ و بڵاوکردنەوەیان، کەس نەچووە ژێر باری ئەو کارە. ناچار لەسەر ئەرکی خۆی بڵاوی کردەوە. ڕەخنەگران و ئەهلی ئەدەبیات زۆر بە توندی هێرشیان کردە سەری و ناچار بوو لە بازاڕ و کتێبخانەکاندا کۆی بکاتەوەو بیسوتێنێت. .

ویستی سەری خۆی هەڵبگرێت و بڕوات، سواری کەشتی بوو کە بۆ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بڕوات. لێ بەر لەوەی کەشتییەکە لە ڕووسیا دەربچێت، ژێوان بووەوەو دابەزی. بڕیاری دا کۆڵ نەدات و لە ڕای ئاوات و ئامانجەکانیدا بخەبتێ. ئیدی کارێکی ئاسایی قەڵەمی

وەدەست هێناو لــەو کــارەوە هــەوێن و مــاکی شــانۆنامەی "جەنابی موفەتیش"ی هەڵێنجا.

گۆگۆل، بە ئەدەبی "تەنز"و "سەتیر" بەناوبانگ بوو. لە پشت پەردەی تەوس و توانج و گاڵتەجاڕییــەوە ڕەخنــەی توندی دەگرت. لەم بارەیــەوە دەڵێــت: *"بابــەتی تــەوس و شۆخی، لە هەموو شوێنێکدا هەیــە، بــەڵام ئێمــە هەســتی پێناکەین، چونکە لــە ناوجەرگەیــدا دەژیــن، تیایــدا نقــووم بووین، بەڵام گاڤێ هونەرمەندێك بە شێوازی تایبەتی خــۆی مامەڵەی لەتەکدا دەکــات و مالیجــەی دەکــات و لەســەر شانۆ دەیبینین، لە پێکەنیندا خۆمان پێ ناگیرێت، ســەرمان لــە خــۆ ســوڕدەمێنێت کــە چــۆن پێــشتر هەســتمان پــێ نەکردووە".*

گۆگۆل، پاش کۆمەڵە شیعرە ناکامەکــەی، لــە ســاڵی ١٨٣٢دا کتێبی دووەمی لــەژێر ســەرناڤی "شــەوانێك لــە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکــا"دا بڵاوکــردەوە. ئــەم کتێبــە سەرکەوتنێکی چاکی وەدەســتهێناو گۆگــۆل چەشــە بــوو و درێژەی بە کاری نووسین دا، ئــەوە بــوو لــە ســاڵی ١٨٣٥دا

کتێبــی ســێیەمی، کــە کۆمەڵــە چــیرۆکێکە بــە نێــوی "میرگۆرۆد" چاپ و بڵاو کردەوە.

پاشان لێبڕا کتێبێك دەربارەی مێژووی ئۆکرانیا، زێد و زاگەی خــۆی بنووســێت و کتێبێکــی دیکــەی هەشــت نــۆ بەرگی لەسەر مێژووی سەدەکانی ناڤین بنووسێت. لێ کەس ئەو بەرهەمانەی بــە چــاو نــەبینی و لــەو بارەیــەوە تــەنیا چــیرۆکە بەناوبانگەکــەی "تــاراس بۆلبــا"ی چــاپ و بڵاوکرایــەوە، کــە چــیرۆکی ستایــشی قارەمانییــەتی و سوارچاکی و قوربانی و فیداکارییە. ئەم چیرۆکە مێژووییــە بریتییە لە وەسفی ڕووداوە مێژووییەکانی بــزاڤ و تەڤگــەری ڕزگاریخوازی گەلی ئۆکرانیا بــە ســەرکردایەتیی ســەرکردەی نەبەز "تاراس بۆلبا" دژی داگیرکەرانی زۆردار.

هەرچەندە گۆگۆل هــەوڵی داوەو زۆرجــار ڕۆمــانتیزم و ڕیالیزمی ئاوێتە کردووە، بەڵام هەمیشە لایەنی ڕیالیــستی بەســەر بەرهەمەکانیــدا زاڵبــووە، بەتایبــەتی لــە هــەردوو شاکاری: "ڕۆحــە مردووەکــان"و "جــەنابی موفــەتیش"دا. هەرچەندە هەندێك لە ڕەخنــەگران پێیــان وایــە "پوشــکین، لیرمانتۆف و گۆگۆل" سێکوچکەی قوتابخانەی ناتورالیستی

ڕووسـی پێکـدێنن، بـەڵام ئەمــە بـەو مانایــە نییــە، کـە واقیعیان وەکو خۆی، وەکو چۆن هەیە کۆپی کردبێتەوە.

گۆگۆل، لە لایـەن پوشـکینەوە زۆر پـشتیوانی کـراوە. هەروەها کەڵە ئەدیبی ڕووسیا "دۆستۆیفسکی" دانی بە پێگە و پایەی ڕابەرایەتیی گۆگۆل، لە مەیدانی چیرۆکی ڕیالیـستیدا ناوەو زۆرجار ئەم گوتەیەی دووبـارە کردووەتـەوەو گوتویـەتی: *"هەموومان لە پاڵتۆکەی گۆگۆلەوە هاتووینەتە دەرێ"* . دیارە مەبەستی لـە چـیرۆکی پاڵتۆیـە کـە چـیرۆکێکی ڕیالیـستی مرۆڤینییە، ئەم چیرۆکە بۆ زۆربەی زمانانی دنیا پاچـڤەکراوەو تەنانەت بۆ زمانی کوردیش وەرگێڕدراوە[1].

بابــەتی ئــەم چــیرۆکە بریتییـــە لـــە ژیـــانی خـــوردە فەرمانبــەرێکی گومنــاو، چەوســاوە بــە نــاوی "ئاکــاکی ئاکاکیفیچ" کە هەموو ئاواتێکی ئـەوەبووە پاڵتۆیـەکی بـاش بکڕێت. ئاواتەکـەی دێتــە دی و پـاڵتۆ دەکڕێـت. بـەڵام بـۆ نەگبەتیی ئەو، هەر زوو پاڵتۆکەی دەدزرێت. ئاکاکی شـکات دەباتە لای دایرە پەیوەندارەکان و تکا دەکـات چـارێکی بـۆ

[1] ڕێزدار جەمال نەبـەز لــە پــەنجاکانی سـەدەی ڕابـردوودا ئــەم چیرۆکەی لە ئینگلیزییەوە کردووە بە کوردی.

بکەن و پالتۆکەی بۆ بدۆزنەوە، بەلاّم لە تەوس و تـوانج و گالتەپێکردن بەولاوە هیچ نادورێتەوە. لە داخ و حەژمەتاندا نەخۆش دەکەوێت. ئیدی لەو نەخۆشییە ڕاست نابێتەوەو دەمرێت. ئەوجا ڕۆح و تارمایی ئەم فەرمانبەرە مردووە، دەکەوێتە ناو شارو چەوسێنەران ڕاو دەنێت، گوایە ئەمە تۆڵەی ئەو زوڵم و غەدر و ناهەقییەیە کە لێیان کردووە.

ئەم چیرۆکە نێوەڕۆك مرۆڤانییە، بناغە و هێمای قوتابخانەی ڕیالیزمی لای نەسلێك لە نووسەرانی ڕیالیستی ڕووس جێگیر کرد. هەڵبەتە ئەم چیرۆکە هاندەرێکی هونەری بوو بۆ شۆڕشگێڕاندنی خەڵکی، بۆ هاوسۆزیکردن دەگەڵ چەوساوەو کلۆلاّندا. بۆیە یرمیلۆفی ڕەخنەگری سۆڤییەتی، ناهەقی نییە کە لە کتێبی "بلیمەتیی گۆگۆل"دا بلێت: *"تورەییەکی ژانئامێز لە بندێری چیرۆکەکەدا بەدی دەکرێت، چونکە ئەم پالتۆیە، ئەم پالتۆ سادە یەخە فەرووە هەرزانبەهایە دەشێت ببێت بە مەسەلەی ژیان یان مردنی مرۆڤێك، و چارەنووسی دیاری بکات.."* .

هەندێك لە ڕەخنەگران پێیان وایە هەندێك لە بەرهەمەکانی گۆگۆل، لەوانە: "کەپو"، "یاداشتنامەی

شێتێك"، "گالیسكه"، "وێنه"، پردی پەڕینەوەن بۆ قوتابخانەی شیتەڵكاری دەروونی و ڕێبازی سوریالی لە ئەدەب و هونەردا.

گەلێك لە ڕەخنەگران و توێژەران و شارەزایانی بەرهەمی گۆگۆل هەندێك لەم چیرۆكانە بە جۆرە نوكتەیەكی تەوسئامێز دەزانن و بە مەبەستی تەڵفیزی بە كۆمەڵگەی تزاری و سرووتە كۆنەپەرستییەكانی سیستەمی تزاری بەكار هاتووە.

ئاشكرایە كە جێدەستی گۆگۆل زۆر بە زەقی بە ئەدەبی ڕیالیستی ڕووسی و جیهانییەوە دیارە.. هەروەها گۆگۆل یەكێكە لەو نووسەرە پڕ بەرهەمانەی كە سەرنجی دنیای بۆ كەلەپوری فۆلكلۆر و میللی ڕاكێشاوە..و ئەفسانەو نەقڵ و حیكایەتی خستووەتە خزمەتی كەشفكردنی هونەریانەی لایەنە فەرامۆشكراوەكانی ژیانەوە. مرۆڤدۆستی گۆگۆل كە لە بەرهەمەكانیدا ڕەنگی داوەتەوە كارێكی وای كردووە، وێڕای ئەوەی پیاوێكی تا سەر مۆخ ڕووسییە، هەموو مرۆڤایەتی و بەرەی پێشكەوتوخوازی بەشەرییەت لە هەر شوێنێكی دنیادا، شانازی پێوە بكەن و بە موڵكی خۆیانی بزانن..

"٢"

گۆگۆل مرۆڤێكی سەیر و غـەریب بـوو، لێ بلیمـەتی هەمیشە هەر غەریب و عەجیب و نائاساییە.. دیـارە هـەر بەرهەمێكی ئـەدەبیی گـەورەش، كـە ئافەریـدەی دەسـتی بلیمەتانی نائاسـاییە، بـە سـنوور و ئاقـارێن نامەعقوولـدا تێدەپەڕێ. "پاڵتۆ"كەی گۆگۆل یەكێكە لەو شـاكارە هـەرە زیندوانەی كە خوێنەری ئاسایی بەو ئاسانییە پـەی بـە ڕازو نهێنییەكانی نابات، هێمـا و ئامـاژە و دەلالەتـەكانی پـێ هەڵنایەت. لێ خوێنەری جددی گومـانی لـەوەدا نییـە كـە مەبەستی سەرەكی گۆگۆل ئـەوە بـووە كـە پـەردە لەسـەر بارودۆخی بیرۆكراتییەتی ڕووسیا لابـدات و لەبـەر بارەگـای هونەردا بە ڕووت و قووتی ڕای بگرێت و نیـشانی خـەڵكی بدات. بەڵام نە ئەوانەی عەودالّی پێكەنینێكی پڕ بـەدڵن و نە ئەوانەی عەودالّی فیكرن، سەر لەوە دەرناكەن كـە پـاڵتۆ بە ڕاستی چی دەڵێت.

ئەم چیرۆكە تەنیا خوێنـەری زیـرەك و بـە زەوق و بـە سەلیقە و خولّقێنەری دەوێت و بەس. گۆگـۆل، لـە پـاڵتۆدا دەستبەرداری هەموو شـتێك بـووەو جڵـەوی بـۆ نەشـونماو

گەشەکردنی ڕەگەزەکانی چیرۆکەکەش شلکردووەو بەمە چیرۆکێکی زیندوو لەدایکبووەو گەورەترین هونەرمەند لە باوەشی ڕووسیادا پەروەردەبووە.

قارەمانی سەرەکی چیرۆکی پالّتۆ، خوردە فەرمانبەرێکی گومناوی شەرمنۆك و بێ-ڕووەو لە میانەی شێوازی گۆگۆلەوە، لێرە و لەوێ بەدیار دەکەوێت. ڕەخنەگرانی ڕووسی ئەم چیرۆکەیان بە نارەزایی نامەیەکی کۆمەلاّیەتی داناوە. لێ چیرۆکەکە لەم قسانە گەورەترە.

حیکایەتی چیرۆکی پالّتۆ زۆر سادەیە. فەرمانبەرێکی بچووکی داماو بڕیارێکی گەورە دەدات و پالّتۆیەکی تازە بە دروون دەدات. کە پالّتۆکە دێتە سەر ئەوەی تەواو بێت، ئیدی دەبێت بە خەون و خولیا و ئاواتی ژیانی. کەچی لە یەکەم شەوی لەبەرکردنیدا، لە شەقامێکی تاریکدا پالّتۆکەی لێ دەدزن، لە خەفەتا نەخۆش دەکەوێت و دەمرێت، ئیدی ڕۆحی سەرگەردانی بەناو شار دەکەوێت و دەسوڕێتەوە. ئەمە حیکایەتی چیرۆکەکەیە.

لێ حیکایەت و ڕووداوی واقیعی، لە شێواز، لە بونیادی ناوەوەی ئەم چیرۆکە بەرزەدا، خۆی حەشار داوە. هەموو بەرهەمەکانی گۆگۆل هەر وان. جا بۆ تێگەیشتن و

دەرككردنی بایەخی ڕاستەقینەی ئەم چیرۆكە، مرۆڤ دەبێت یەك تەقلەی زهنی بدات تا هەموو ڕێسا باوەكانی ئەدەب لە خۆی دوور بخاتەوەو لە جیهانی خەون و خەیاڵی میتامرۆڤانەی نووسەردا، بۆ نووسەر بگەڕێت و تاقیبی بكات و پەیجۆری بكات.

بەپێی ئەو هونەرەی كە گۆگۆل لە پاڵتۆدا نواندوویەتیو بەكاری هێناوە، هێڵە هاوتەریبەكان نەك هەر لەگینە بە یەك بگەن، بگرە دەتوانن تێك بئاڵێن و بە سەیرترین شێوە تێك بڕژێن و ئاوێتەی یەكدی بن. بلیمەتیی گۆگۆل لەمەدایە. هەڵبەتە تایبەتمەندیی ئەم چیرۆكە پتر لە زمانە ڕووسییەكەیدایە و هەر كەسێك ڕووسییەكی زۆر چاك نەزانێت ناتوانێت لە وردەكاری و هونەركاری ئەم چیرۆكە لەزەت ببینێت و ڕۆحی خۆی پێ پاراو بكات. چونكە كارەكەی گۆگۆل وەكو هەموو دەسكەوتە گەورە ئەدەبییەكان، دیاردەیەكە لەناو بازنەی زماندا نەك لەناو بازنەی فیكردا..

"٣"

گۆگۆل یەکەم کەسە کە نۆڤلێت و کورتەچیرۆکی دەربارەی عەوامی خەڵك و ڕەش و ڕووتی کۆمەڵ نووسیوە. بەر لە گۆگۆل هیچ نۆڤلێتێکی میناکی پاڵتۆ، کە دەربارەی خوردە فەرمانبەرێکە، نەبووە. هەڵبەتە ئەم نۆڤلێتە دەورێکی یەجگار باڵای بینیوە لە پەیدابوون و سەرهەڵدانی نۆڤلێت و چیرۆکی کورتی واقیعی ئەمڕۆماندا. واتە دنیای چیرۆکی ئەمڕۆ تا ڕادەیەکی زۆر قەرزاریاری نۆڤلێتی پاڵتۆی گۆگۆلە. دۆستۆیفسکی دەڵێت:

"ئێمە هەموومان لەژێر پاڵتۆکەی گۆگۆلەوە هاتووینەتە دەرێ".

دیارە دۆستۆیفسکی لە خۆڕا ئەم قسەیەی نەکردووە. وەکو نووسەرێکی ڕاستگۆ پەی بەوە بردووە کە بەر لە پاڵتۆ، چیرۆکێکی واقیعی بەو شێوەو ناوەڕۆکە نەنووسراوە. لەمبارەیەوە دەشێت بڵێین چیرۆکی پاڵتۆ یەکەم سەرامەدی نۆڤلێتی واقیعییە لە جیهانی چیرۆکدا. یەکەمجاریشە نووسەر هاتووە و قارەمانی چیرۆکەکەی لەنێو چینە

چەوساوەو نەدارەکەوە هەڵبـژاردووە. پـاش گۆگـۆل، ئیـدی ناوەڕۆك و شێوەی ئەم چیرۆکە لە دەیان چیرۆکی بـەناوبانگی ڕووسیدا ڕەنگـی داوەتـەوەو بووەتـە هـەوێنی پێشخـستنی قوتابخانەی واقعی. بۆ وێنە هەر دۆستۆیفسکی بە خـۆی لـە ڕۆمانی "هەژاران"دا سوودی زۆری لـە نـاوەڕۆك و زمـانی ئەم نۆڤلێتە وەرگرتووە.

زمان لە نۆڤلێتی پاڵتۆدا یەکجار ڕەوان، بـێ-گـرێ و بەرزە، هەر ئەمەش پوختەییەکی تایبەتیی پـێ بەخـشیوە. گۆگۆل لە چیرۆکی "یاداشتنامەی شێتێك"دا کـە ئـەمیش چـیرۆکێکی واقعییــە، کــەڵکی لەهــەمان زمــانی پــاڵتۆ وەرگرتووە. هەڵبەتە سادەیی و ڕەوانیی زمـان لـە چـیرۆکی "یاداشتنامەی شێتێك"دا ئاشکراتر و لەبەرچاوترە. چـونکە نووسەر کارێکی وای کردووە کـە قارەمـانی چـیرۆکەکە بـە خۆی دەدوێ و خوێنەر بۆ لای خۆی ڕادەکێشێت.

بـە گوتەیـەکی دی چـونکە چـیرۆکی "یاداشـتنامەی شێتێك" بە جێناوی کەسی یەکەمی تاك (قسەکەر) دەسـت پـێ دەکـات، بۆیـە زمـانی دیـالۆگی چـیرۆکەکە سـووکترو ئاسانتر ئەرکی خۆی دەبینێت و پـەلی خوێنـەر دەگرێـت و

ورده ورده و بـــەپێی گەشـــەکردنی دەروونـــی و حاڵـــەتی، شاقارەمانی چیرۆکەکە بەرەو دنیای نـاوەوەی قارەمانەکـەی دەبات.

شاقارەمانی چیرۆکی پـاڵتۆ، فەرمانبـەرێکی بـچوکی وەزارەتخانەیەکە. ژیانی فەرمانبەرەکە و گێڕانەوەی هەنـدێك ورده ڕووداوی دیکــە کــە بــۆ تێگەیــشتنی هەلومـــەرج و پێداویستییەکانی چیرۆك پێویستە، بە ڕوونی خراوەتــە ڕوو. جا بۆ ئەوەی خوێنەر بە جوانی چیرۆکەکەی بـیر بکەوێتــەوە بە پێویستی دەزانم زۆر بە کورتی هێڵە گشتییەکانی بخەمــە ڕوو:

"ئاکاکی ئاکاکیفیچ کاتبی وەزارەتخانەیەکە، دەکەوێتە خولیای ئەوەی پاڵتۆیەك بکڕێت. چـونکە پاڵتۆکـەی خـۆی زۆر کۆن بووە، ڕەنگەکـەی چـووەتەوەو تـاڵکێش و ڕیــشاڵ ڕیشاڵ بووەو گەرمی گل ناداتەوە. ئاکاکی بــە هــەزار نــاری عەلی و ڕەزیلی پارەی پاڵتۆیەك پێکەوە دەنێـت و دەچـێتە لای بەرگدروو و پاڵتۆی تــازە لەبــەر دەکـات. یاریـدەدەری دایرەکەیان میواندارییەك ساز دەدات، ئاکاکیش بەشـداریی دەکات، بەلاّم وەختێك کە دەگەڕێتەوە، لە ڕێگـادا تووشـی

دزێك دەبێت و پاڵتۆکەی لێ دەفڕێنێت. ئاکـاکی هەراسـان دەبێت. دەکەوێتە سۆراخی پاڵتۆکەی و کون نامێنێت خـۆی پێدا نەکات، بەڵام پاڵتۆکەی نادۆزێتەوە. ڕوو دەکاتـە هـەر کوێیــەك وەدەری دەنــێن و تێروپــڕ گاڵتەشــی پــێ دەکــەن. ئاقیبــەت نــەخۆش دەکــەوێت و بــە ســوێی پاڵتۆکەیــەوە دەمرێت. ئەوجا ڕۆحی لە شێوەی تاپۆیەکی تۆڵە ئەسـتێندا دەکەوێتە نێو شار و هەر پاڵتۆ لەبەرێك دەبینێت پاڵتۆکـەی لێ دەدزێت و بەو جۆرە ترس دەکەوێتە نێو شارەوە..".

پــاڵتۆ، جگــە لــەوەی بــەجوانی وێنــەی مرۆڤێکــی دەســتکورت و ڕەنجبێــوەر دەگــرێ، گــەلێك وێنــەی تانــەو توانج-ئامێزی مرۆڤدۆستانەشی گرتووەتەخۆ. ئــەم نۆڤلێتــە ئەمڕۆ بووە بە بەشێك لە ئەدەبیاتی کلاسیکی دنیا. گەلێك ڕەخنــەگر دەربارەیــان نووســیوە. لــە زۆربــەی کتێبــی قوتابخانەکاندا ناوی براوە، بووە بە هەوێنی زۆر شانۆگەری و چەندین جار بۆ فیلم ئامادە کراوە. بە کورتی، زۆربــەی ئــەو کتێبانەی دەربارەی چیرۆکی واقیعــی نووســراون، بەشــێوەی ڕاستەوخۆ و ناڕاســتەوخۆ، باســیان کــردووەو بــە ســەرەتای چیرۆکی ڕیالیــستی لــە قەڵــەم دراوە. ئاکــاکی، مرۆڤێکــی

ستەمدیدە و ڕەنجبێوەرە. ئەم تەرزە ناوەڕۆکە، واتە باسکردنی مرۆڤێکی ڕەنجاوی چەوساوەی ڕەتێنراو بەر لە گۆگۆل لە ئەدەبیاتی چیرۆکی جیهاندا نموونەی نەبووە. پاشان نووسەرانی دی هاتوون و لاساییان کردۆتەوەو سودی زۆریان لێ وەرگرتووە.

فرانك ئۆکنەری نووسەری ئیرلاندی پێی وایە کە ئەگەر چیرۆکی پالتۆ نەبا، لەوەبوو گەلەك لەو چیرۆکە سەرکەوتووانەی لەلایەن نووسەرانی وەك: تۆرگینیف، موپاسان، چیخۆف، شروود ئەندرسن و جیمس جۆیسەوە نووسراون، هەر لە بنەڕەتەوە لەدایك نەبان. هەڵبەتە ئەم چیرۆکە زۆری لەسەر گوتراوەو نووسراوە. بۆ نموونە لە کتێبی "دەنگی تەنیا"دا نووسراوە:

"گۆگۆل لە چیرۆکی پاڵتۆدا هەر هەمان قارەمانی کۆمیدی بەکارهێناوە، واتا قارەمانی چیرۆکەکەی بە ڕواڵەت قارەمانێکی کۆمیدییە. بەڵام نووسەر هێندە وەستایانە مامەڵەی لەتەك قارەمانەکەی کردووە، هێندە جوانی قۆستۆتەوە کە چیرۆکەکە، نە بەتەواوەتی چیرۆکی قارەمانیەتییە و نە چیرۆکی کۆمیدی، بەڵکو هەردوو

لایەنەکەی ئاوێتە کردووەو شتێکی تـازەی لێ خوڵقانـدووەو گەلێك لـە نموونـە ئاسـاییەکانی قارەمانییـەتی-کۆمیـدی باڵاتـرە".

هەڵبەتە ئاشکرایە کە سیرڤانتیس لە ڕۆمـانی "دۆن-کیشۆت"دا نموونەی قارەمانی-کۆمیدی بەکار هێناوەو لـەم ڕووەوە ڕچەشـکێن و ڕابـەرە. پاشـان لەلایـەن زۆر چیرۆکنووسەوە لاسـایی کراوەتـەوە. جـا گـەورەیی گۆگـۆل لەوەدایە کە ڕەنگ و سیمایەکی نوێ و جـوانی کـردووە بـە بەر ئەم نموونەیەدا کە بەر لەو وێنەی نەبووە.

تایبەتمەندییەکی دیکـەی ئـەم چیرۆکە لەوەدایـە کـە هەموو ئەو مەرجانەی گرتووەتە خۆ کە نۆڤلێت لـە ڕۆمـان جیا دەکاتەوە. فرانك ئۆکنەر لەم بارەیەوە دەڵێت:

"ئەرکی ڕۆمان ئەوەیە جـۆرە هەسـتێکی ئاوێتـەبوون لـەنێوان خوێنـەرو، لای کـەم، یـەکێك لـە قارەمانـەکانی ڕۆمانەکە بەدی بێنێت. چ کەسێك نـاتوانێ فەرمانبـەرێکی بچوکی میناکی ئاکاکی کە هەموو گرفتەکـەی پاڵتۆیـەکی تازەیە، بکات بە ڕۆمان. یا چ کەسێك ناتوانێت کەڵکەڵـەو باری دەروونی منداڵێکی وەکو "تومی تامکینز" کە پارچە

دراوێکی لێ کەوتۆتە ئاوەوە بکات بە ڕۆمان. لە هەر ڕۆمانێکدا دەبێت بەلای کەمەوە خوێنەر کەم و زۆر خۆ لە یەکێك لە قارەمانەکانی ڕۆمانەکەدا ببینێتەوەو ببێت بە هاوهەستی. لە ڕۆماندا تەنیا یەك قارەمان نییە، بەڵکو زۆر نیمچە قارەمان و لە نیمچە قارەمانیش بچووکتر هەیە. ڕۆمان زادەی کۆمەڵی ئاساییەو تەنیا لە کۆمەڵی ئاساییدا سەر هەڵدەدات و گەشە دەکات، واتە ڕۆمان لە کۆمەڵی نموونەییدا جێی نابێتەوە. من ئاگام لەو ڕۆمانانە هەیە کە ئەم بۆچوونە ڕەت دەکەنەوە. بەلاّم وێڕای ئەوەش لە دروستی و کارامەیی بۆچوونەکەی خۆم دڵنیام.

بەلاّم دەربارەی نۆڤلێتی پاڵتۆو زۆربەی ئەو نۆڤلانەی سەرنجیان ڕاکێشاوم، ئەم خاڵ و بۆچوونە دروست نییە، واتە جیابوونەوەی نۆڤلێت و ڕۆمان لێرەوە دەست پێ دەکات. لە چیرۆکی پاڵتۆدا، خوێنەر نابێت بە هاوهەستی هیچ قارەمانێك جگە لەو قارەمانە گومناوە هەراسانەی کە نووسەر وێنەی گرتووەو نیشانی دەدات. لەم چیرۆکەدا قارەمان تەنیا-باڵەو هیچ کۆمەڵێك نییە پەنابەری بێ و خۆی پێوە ببەستێت.

لە نۆڤلێتدا قارەمانی نموونەیی نییە، لە نۆڤلێتدا باسی خەڵکانی خێرلەخۆ-نەدیوو چەوساوە دەکرێت. دیارە ئەم خەڵکە خێرلەخۆ-نەدیوو چەوساوەیەش لە نووسەرێکەوە بۆ نووسەرێك و لە قۆناغێکی کۆمەلاَیەتییەوە بۆ قۆناغێکی دی دەگۆڕێن و تایبەتمەندی خۆیان وەردەگرن. لەم بابەتە خەڵکانەش: فەرمانبەران لە بەرهەمی گۆگۆلدا، کۆیلەی زەوی لە بەرهەمی تورگینیفدا، سۆزانی لە بەرهەمی مۆپاساندا، پزیشك و فێرکار لە بەرهەمی چیخۆفدا، دێهاتی لە چیرۆکی ئەندرسندا هەن، بەلاَم ئەوانیش هەمیشە هەر لە خەیاڵی هەلاَتندان." .

سەردەمی ژیان و چالاکی ئەدەبی گۆگۆل کەوتووەتە سەردەمی زەبر و زەنگی نیکۆلای یەکەمەوە کە زۆر بە توندی بەگژ هەموو ڕاپەڕینێکی ئازادیخوازانەدا دەچووەوەو سەرکوتی دەکرد. لەم سەردەمەدا هەژاری و بەد-ڕەوشتی و بەد-ڕەفتاری، سەرانسەری ڕووسیای گرتبووەوەو دکتاتۆرییەت و جیاوازی چینایەتی باڵی بەسەر هەموو لایەکدا کێشابوو. سانسۆر وەکو سێبەر بە شوێن بەرهەمی

هونەرمەندانەوە بوو. چیرۆکی پاڵتۆ، وێنەیەکی بچوکی ئەم کۆمەڵگایەیە.

بیلینسکی، ڕەخنەگری گەورەی ڕووسی، چیرۆکی پاڵتۆ بە دوانامەی دژ بە کۆمەڵگەی نایەکسان و ناپەسەندی ڕووسیا دەزانێت و پێی وایە پاڵتۆ خۆی لە خۆیدا ئیعتیراز-نامەیەکی گەشە، دەربارەی هەلومەرجی پڕ جەخار و ڕەنج و بێدەسەڵاتی ژیانی فەرمانبەران و خوردە فەرمانبەرانی دەوڵەت.

گۆگۆل بەر لەوەی پاڵتۆ بڵاو بکاتەوە، کۆمەڵە چیرۆکێکی دیکەی بەنێوی "شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا"بڵاو کردەوە. هەڵبەتە ئەم کۆچیرۆکە بە ئاشکرا بۆنی ئۆکرانیای زێدی گۆگۆلی لێ دێت. گۆگۆل زۆربەی ئەم چیرۆکانەی لە بابی و لە خزمەکانییەوە بیستبوو. هەر ئەم چیرۆکانەش کردبوویانە کارێك کە گۆگۆل خۆشیی بە ژیانی دێهاتیان و جووتیاراندا بچێت. ناوەڕۆکی ئەم چیرۆکانە پەیوەندییان بە خەڵکی ئۆکرانیاوە هەبووە. پەیوەندییان بەو تێکۆشان و جەنگانەوە هەبوو کە خەڵکی ئۆکرانیا دژی عوسمانییەکان و تاتارەکانی نیمچە دورگەی "قرم" دەیان کرد.

بە ڕاستی ئەم چیرۆكانە بەشێوەیەكی ڕیالستی داستانئامێزی ئەوتۆ داڕێژراون مایەی شانازی ئۆكرانییەكانە. ڕۆمانسییەتی گۆگۆل لەوەدا نییە كە بە ناخی شتە جوانەكاندا ڕۆچووبێت، بەڵكو لەوەدایە شتە دزێو و ناشیرین و كرێتەكانی، هێندەی دی خەست كردووەتەوەو بە ڕاشكاوی خستونیەتییە ڕوو. واتا گۆگۆل لەهەمان كاتدا كە جڵەوی بۆ خەیاڵ شل كردووە، بە ئاشكراش پەردەی لە ڕووی خراپی و شتە ناپەسندەكانی كۆمەڵ هەڵداوەتەوەو بە ڕاشكاوی تورەیی و نارەزایی خۆی لە كاربەدەستان و فەرمانڕەوایان خستووەتە ڕوو. چیرۆكەكانی، ئاوێتەیەك بوون لە واقیعییەت و خەیاڵ و وێنەی شاعیرانەی خەڵكی دڵپاك و دێهاتیانی دوورە دەستی ڕووسیا. هەڵبەتە ئەم بابەتە چیرۆكە تا سەردەمی گۆگۆل لە ئەدەبیاتی دنیادا یا هەر نەبوون یان هێندە كەم بوون كە نەبن بە قوتابخانەیەكی ئەدەبی.

میرسكی دەڵێت:

"زۆربەی قارەمانانی چیرۆكی گۆگۆل زادەی خەیاڵی خۆین، بەڵام بە حوكمی ئەوەی زۆر وەستایانە هەندێك توخم

و ڕەگەزی لە واقیعەوە بۆ ناو چیرۆکەکانی ڕاگواستووە، بە وێنەی ناسك و بە شێوازی سفت و جوان بەکاری هێناوەو لەم ڕووەوە سەرامەد بووە، بۆیە دەتوانین بڵێین نووسەرێکی تەواو ڕیالیست بووە.".

گۆگۆل، هەستی بەوە کردووە کە زمان لە ئەدەبیاتدا چەند گرنگە. بۆیە زیرەکانە و لێهاتووانە هاتووە زمانی باوی سەر زاری خەڵکی ئۆکرانیای ئاوێتەی زمانی ئەدەبیاتی ڕووسی کردووەو هەمانکاتیش تایبەتمەندی شاعیرانە و داهێنەرانەی خۆی پاراستووەو دەستبەرداری ڕتوش-کردنی هونەریی نەبووە. هەر ئەم وریاییەش بوو کە لە ئاکامدا بووە مایەی دەوڵەمەندکردنی زمانی ئەدەبیاتی ڕووسی. بەڵگەی ئەم قسەیەش ئەوەیە کە نووسەرانی پاش خۆی لە ڕۆمانسی و ڕەمزییەکانەوە بیگرە تا دەگاتە ڕیالیست و ناتورالیستەکان هەر یەکەیان بە جۆرێك سوودیان لە زمانی چیرۆکەکانی گۆگۆل وەرگرتووە.

نووسەرانی سەدەی نۆزدەیەمی ڕووسیا، کە سەرچاوەی سەقامگیربوونی زمانی ئەدەبیات بوون، شتاقیان نەیتوانی لە بازنەی بەرهەمەکانی پوشکین

دەربچێت. چونکە پوشکین بەرەنجامی کۆششێك بوو کە لە سەدەی هەژدەوە سەری هەڵداو بەردەوام بوو تا بناغەی زمانی ئەدەبیات دابمەزرێت. جا گۆگۆل وەکو داهێنەرێك هات زمانێکی سادەو ڕەوانی بەکارهێناو ڕێگای بۆ هەموو نووسەرەکانی پاش خۆی خۆش کرد و نووسەرانی سەر بە قوتابخانە ئەدەبییەکانیش وەك: ناتورالیست، ڕیالیست، ڕۆمانتیك و سەمبولیست، کەم و زۆر کەوتنە ژێر کاریگەریی زمانی گۆگۆلەوە.

دیارە زۆر کەس پەی بە زمانی تایبەتی گۆگۆل بردووەو قسەیان لێ کردووە، بۆ نموونە میرسکی لەمبارەیەوە دەڵێت:

"ڕەوانی و پاراویی زمان، خەسڵەتی زاڵی بەرهەمەکانی گۆگۆلە. لە نووسینەکانیدا هەوڵی داوە قورسایی ئەرکی کارتێکردن بە دەنگی وێژەر بسپێرێ نەك بە بیستنی گوێگر. ئەمەش پێزێکی تایبەتی بە زمانەکەی بەخشیوە. نووسینی گۆگۆل دوو ڕەگەزی سەرەکی گرتووەتە خۆی، ئەم دوو ڕەگەزەی بە شێوەیەکی ڕۆمانسییانە بەرامبەر بە یەکدی ڕاگرتووەو هەر ڕەگەزەشیان بۆ خۆی و

بە تەنیا گەییوەتە لوتکەی ڕۆمانسییەت، لە لایەکەوە تەواو بەرز و شاعیرانەیە، لەلایەکی دییەوە تەواو کۆمیدیانەیە. هەرچەندە باسی ڕەوانی و سادەیی زمانی گۆگۆل دەکەین، بەڵام ئەمە نەیکردووەتە کارێك کە زمان لای وی ببێت بە زمانی بازاڕ، نەخێر. . نووسینی ئەو هیچ کاتێك بۆش و بەتاڵ و بێتام نەبووە، ڕاچەنین و خورپەی گفتوگۆی ڕاستەقینە هەمیشە زیندوویەتی و گیانی ڕاچەنیوی بە پەخشانەکانی بەخشیوە.".

بە گشتی گۆگۆل لە مەیدانی چیرۆکنووسیندا داهێنەر و ڕابەرە. بەرهەمی جۆراوجۆری هەیە. بۆ نموونە نۆڤلێتی "مێشك" زۆر جیاوازە لە "پاڵتۆ" یان لە "یاداشتنامەی شێتێك". ئەمانەش جیاوازن لە کۆمەڵە چیرۆکی "شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا". نۆڤلێتەکانی جیاوازن لە ڕۆمانی "تاراس بۆڵبا" و "گیانە مردووەکان".

گۆگۆل ، لە مەیدانی ڕۆمانتیکدا ڕووی کردە ناوەڕۆك و چیرۆکی وەکو "شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا"و داستانی وەك "تاراس بۆڵبا"ی داهێناوە، کە

تا ئێستاش بە وێنەیەکی گەشی ژیانی واقیعی دەژمێردرێت و سەرەتای ئەدەبی ڕیالیستین. واتە سەربهورد و بەسەرهاتە ناوچەیی و خۆماڵییەکان دەبێتە سەرچاوەیەکی دەوڵەمەند و بەپیت بۆ هەر نووسەرێك کە بتوانێت بیقۆزێتەوەو ئەدەبی زیندووی لەسەر ڕۆ بنێت.

بە کورتی گۆگۆل ڕابەری هەموو ئەو نووسەرە واقیعیانەیە کە ژیانی خەڵکە عەوامەکەیان بە هەموو لایەنێکی ئەرێنی و نەرێنییەوە کردووە بە هەوێنی کارە ئەدەبییەکانیان.

"٤"

نیکـۆلای فاسـیلیڤیچ گۆگـۆل، پـاش ئـەوەی وەکـو ئەکتەرو شاعیر هیچی بە هیچ نـەکرد، ڕووی کـردە دنیـای چیرۆکنووسین و یەکەم کۆ-چـیرۆکی کتێبێـك بـوو بـەنێوی "شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکـا-١٨٣١". لـەم بەرهەمەدا بەشێوەیەکی هونەریانە ڕەوش و ڕەوشـت و داب و نەریتی میللیی باوی ئۆکرانیای زێد و زاگەی خۆی نیـشان داوە. ئەم بەرهەمە پێـشوازییەکی زۆر گـەرم و گـوڕی لـێ کراو ناوی گۆگۆلی وەکو چیرۆکنووسێکی گەورە خستە سەر زاران.

لـە سـاڵی ١٨٣٤دا پـاش ئـەوەی نـەیتوانی وەکـو مامۆستایەکی مێژوو لە زانکـۆی پترسـبۆرگدا سـەرکەوتن بەدەست بێنێت و لە مێژوو-نووسی نائومێد بوو، ئیدی بـە یەکجارەکی ڕووی کردە دنیای ئەدەب و خۆی بـۆ نووسـینی کارێن ئەدەبی تەرخان کر..

لە ساڵی ١٨٣٦دا شانۆنامەی "جەنابی موفەتیش"ی بلاو کردەوە کە شـانۆنامەیەکی سـاتیریی کۆمیدییـە، ئـەم

کارە لە لایەن ڕۆشنبیرانەوە پێشوازییەکی گەرمی لـێ کـراو لــە سەرانــسەری ئەنجوومەنــە ئــەدەبی و ڕۆشــنبیرییەکاندا دەنگی دایــەوە. تەنانــەت نیکـۆلای یەکـەمی تـزاری ئــەو ڕۆژگارەی ڕووسیاش لێی ڕازی بوو و پێی خۆشـبوو. ئیـدی لەوە بەدواوە سەفەری ئەوروپای ڕۆژئاوای کرد و نزیکـەی دە ساڵێك لە ئەوروپا مایەوە.

لە ماوەی ئەو دە ساڵەدا، جارجار سەرێکی ڕووســیای دەدایەوە. لـەو ماوەیــەدا کـاری لــە "گیانــە مردووەکــان-١٨٤٢"دا کرد کە بە شاکاری گۆگـۆل دەژمێردرێـت. ئـەم ڕۆمانە نەمرە زۆر بە گەرمی لەلایەن جەماوەری خوێنــەران و ڕۆشــنبیرانەوە پێــشوازی کــرا، چــونکە خــەڵکی وایــان دەخوێندەوە کە هێرشە بـۆ سـەر سیـستەمی کۆیلایــەتی و کۆیلەداری. هەرچەندە لە بەرگی دووەمی ڕۆمــانی ناڤبریــدا هەوڵێکی زۆری دا وێنەیەکی هونەری هەموو ڕووسیا نیشان بدات و بانگەواز بۆ بوژانەوەو ژیانەوەی ڕۆحی لــە گوندیــدا بکات، بەڵام لە ئاخر و ئۆخری تەمەنیدا دوچاری نەخۆشــی دەروونی و پەشێوی فیکری بوو، هــەموو دەستنووســەکانی

بەرگی دووەمی سووتاند و تەنیا هەندێك بەشی كەم و پچڕپچڕی ماوەتەوە.

توانای ڕاستەقینەی گۆگۆل لە ڕەخنە ساتیرییەكانیدا بوو، دەیویست لەو ڕێگەیەوە خەڵكی ڕووس لە گەندەڵی و وێرانیی دام و دەزگا حكومییەكانی وەخت ئاگادار بكاتەوە.

وەختێك گۆگۆل دەستی دایە نووسین، بزوتنەوەی ڕۆمانسییەت لە ڕەواج و برەودا بوو، پوشكین و لیرمانتۆف بە چاولێكەری لۆرد بایرون، چالاكی ئەدەبیی خۆیان لە ڕووسیادا پێشكەش دەكرد. گۆگۆل بزوتنەوەیەكی ئەدەبی واقیعی دامەزراند كە ڕاستەوخۆ بووە مایەی زەمینە خۆشكردن بۆ سەرهەڵدانی شاكارەكانی تورجنێف و تۆلستۆی و دۆستۆیفسكی.

نیكۆلای ڤاسیلیڤیچ گۆگۆل لە ١٨٠٩/٣/٢٠لە شاری سوروچنسی، ویلایەتی پۆڵتاڤا، لە بنەماڵەیەكی خوردە موڵكداری ئۆكرانی، چاوی بە ژیان هەڵهێناوە. ژیانی منداڵی لە كێڵگە و مەزراكەی خۆیان لە باوەشی دەشتە پان و بەرینەكانی ئۆكرانیادا بەسەر برد. هەر لە منداڵییەوە

جۆرە بەهرە و توانایـەکی تایبـەتی پێـوە دیـار بـوو. بـابی پیاوێکی هونەردۆست بووە. زۆری حەزی لـە شـانۆو کـاری شانۆیی کردووەو بە زمانی ئـۆکرانی شـانۆنامەی کۆمیـدی دەنووسی و لەلایەن ئەکتەرانی میللییـەوە نمـایش دەکـرا.. تەنانەت یەکێك لە باپیرەکـانی بـەنێوی ڤاسـیلی تانـسکی لەنێو هاوشارییەکانیدا بە "مـۆلیری ئـۆکراین" بـەناوبانگ بوو..

یانی گۆگۆل لە ژینگە و ماڵباتێکی هونەر دۆستدا لـە دایـك و گـەورە بـووە کـە بێگومـان ئەمـە دەوری لـە گەشەکردنی بـەهرەو سـەلیقەی هونـەریی ئـەودا هـەبووە. کەلەپووری فۆلکلۆری ئۆکرانی و داب و نەریت و ڕسوماتی گەلانی ئۆکرانی بە یەکەمین سەرچاوەی ئیلهامی بەرهەمـە چـیرۆکڤانییەکانی گۆگـۆل دەژمێردرێـت و بیرەوەرییـەکانی سەردەمی منداڵی و لاوی گۆگۆل، لە چەندین بەرهەمیـدا، بە زەقی ڕەنگی داوەتەوە.

گۆگۆل شانزە ساڵان بوو کە بـابی مـرد و کەوتـە ژێـر باڵی دایکێکی هەرە دڵـسۆزو وەفـادارەوە کـە کاریگـەریی ئایینی و ئەخلاقی ئەو دایکە، هەرگیز لە ژیانی کوڕەکـەی

نەسڕرایەوەو تاسەر هەر مایەوە. گۆگۆل ، لە قۆناغی خوێندنی ناوەندی و ئامادەییدا، قوتابییەکی مامناوەندی بوو. بەڵام تواناو بەهرەی لە بواری شانۆ و کاری شانۆیی و ئەکتەریدا زۆر زوو دەرکەوت و سەرنجی هاودەورەکانی ڕادەکێشا.

بە کورتی قۆناغی خوێندنی ئامادەیی مەیدانێکی بەرینتری بۆ دەرکەوتن و گەشەکردنی بەهرەو تواناکانی فەراهەم کرد، لەو قۆناغەدا بوو کە بۆ یەکەمجار دەستی دایە نووسین و لە چالاکییە شانۆییەکانی قوتابخانەدا زۆرجار دەوری گرنگی دەبینی.

هەڵبەتە زۆربەی هەرە زۆری ئەو شانۆنامە و چیرۆکانەی کە لە قۆناغی ئامادەییدا نووسیبوونی فەوتان و مەگەر بە دەگمەن تاك و تەرایەکی مابێتەوە. بەهەرحاڵ گۆگۆل لەم قۆناغەدا هێشتا بەتەواوەتی خۆی نەدۆزیبووەوەو نووسینی نەکردبوو بە پیشەی سەرەکی خۆی. وەکو منداڵە مەکتەبلییەك ئارەزووی ئەوەبوو لە ڕێگەی کار و وەزیفەیەکی دەوڵەتییەوە، بە تایبەتی کاری ئەوقاتی و

مافەوانی، خزمەت بە گەل و نیشتیمان بکـات. بـەڵام وردە وردە زەوق و ئارەزووی بەلای کاری ئەدەبیدا دەڕۆییشت.

ئەوەبوو لە ساڵی ١٨٢٨دا چـوو بـۆ سانپترسـبۆرگ و بە ناوی خوازراوی {و. ا} یەکەمین چیرۆکی شیعریی لـەژێر سەرناڤی "هاتنس کوچل گارتن"دا لەسـەر کیـسەی خـۆی بلاوکردەوە. بەڵام نەك هەر سـەرکەوتنی بەدەسـت نـەهێنا، بەڵکو بوو بە مایەی گاڵتەو قەشمەری ڕەخنـەگرانیش، بۆیـە شاعیری لاوی بەرزەفڕ، کە متمانە و بـاوەڕێکی پتـەوی بـە ئاییندەی گرنگی خۆی هەبوو، هەستا لە ڕقی ڕەخنـەگرەکان هەموو نوسخەکانی لە بازاڕ کڕینـەوەو سـوتاندنی و سـەری خۆی هەڵگرت و ڕۆیشت بۆ هەندەران . بەڵام دەستکورتیو بـێ پـارەیی تـەنگی پێهەڵـچنی و بـە ناچـاری بـۆ وڵات گەڕایەوە.

ئەوە بـوو لـە سـاڵی ١٨٣٠دا تـوانی لـە دایرەیـەکی فەرمیـدا وەزیفەیـەکی بـچوك پەیـدا بکـات و ببێـت بـە فەرمانبەر و خزمەتگوزاری دەوڵـەتی، بـەڵام چـونکە ئـەو کارە لەگەڵ تەبع و تەبیعەتیدا نەدەگونجا، زۆر زوو وازی لـێ هێنا. بەڵام لەم ماوە کورتـەی فەرمانبەریـدا ئـەزموونێکی

باشی پەیدا کرد کە بوو بە ماك و هەوێنی شاکارە ئەدەبییەکانی.

لە ساڵی ١٨٣١دا وتنەوەی وانەی مێژووی لە قوتابخانەیەکی کچاندا گرتە ئەستۆ و ساڵێکیش لە زانستگەی سانپترسبۆرگدا خەریکی وتنەوەی وانەی مێژووی سەدەکانی ناڤین بوو. بەتەما بوو مێژووی ئۆکراین بنووسێتەوە، بەلاّم ئەمەشی بە ڕێگە و کاری خۆی نەزانیو سەیری کرد تەنیا دنیای ئەدەب و ئەدەبیات لەگەڵ تەبیعەت و تواناو بەهرەی ئەودا تێك دەکاتەوەو دەسازێ و پەی بەوە برد کە تەنیا لەم ڕێگەیەوە دەتوانێت خزمەتی گەل و نیشتیمانی خۆی بکات.

گۆگۆل لەم سەروبەندەدا ئاشنایەتی لەگەڵ کۆمەڵێك کەسایەتی ئەدەبی بەناوبانگی میناکی "ڤاسیلی ژۆکۆفسکی"، "پیوترپلتینۆف"، و "ئانتوان دلویك"دا پەیدا کرد. ئەمانە هەموویان لە دۆستانی نزیکی پوشکین بوون و ئەنجومەنێکی ئەدەبییان هەبوو بەناوی "گروپی پوشکین"ەوە. ئیدی لێرەوە دەرفەتی بۆ ڕەخسا خەون و

ئارەزووە دێرینەکەی، کە بریتی بوو لە ناسینی پوشکین بێتە دی.

ئەم خەونە لە ١٨٣١/٥/٢٠دا هاتە دی و گۆگۆلی تەمەن بیست‌و دوو ساڵە بە پوشکین ناسێنرا. هاوینی هەمان ساڵ پەیوەندییەکی نزیکتر لەنێوان گۆگۆل و "گروپی پوشکین"دا چێ بوو. گۆگۆل کە لە پاڤلۆفسکی نزیکی پترسبۆرگدا دەژیا، بە بەردەوامی دەچووە دیدەنی پوشکین و ژۆکۆفسکی لە تزاریسکۆی سلۆ.. و دوا بەرهەمی ئەوانی دەخوێندەوەو لە مەسەلەی کاری چاپ و بلاۆکردنەوەی "حیکایەتەکانی بلکین"دا زۆری یارمەتی پوشکینی دا.

هەڵبەتە ئەمە بۆ گۆگۆلی گەنج یەجگار خۆش بوو و لە ناخی خۆیدا بەوەوە دەفشی کە دۆست و ئاشنای ئەو کەڵە شاعیرانەیە. ئەوەتا لە نامەیەکی ئەو زەمانەدا بۆ دۆستێکی خۆی بەنێوی دانیلفسکی، دەڵێت: *"زۆربەی هاوینەکەم لە پاڤلۆڤسك و تزاریسکۆی سلۆ بەسەر برد.. هەموو شەوێك لە دەوری یەك خڕ دەبووینەوە: پوشکین،*

ژۆکوفسکی و من.. ئاه ئەگەر دەزانی چ موجیزاتێك لە قەڵەمی وان دەچۆڕێ!"

هەڵبەتە خولیایە کە گۆگۆل ویستویەتی خۆی بەوانەوە، وەکو نوێنەری بێ چەندوچوونی ئەدەبیاتی سەردەمی خۆیان، هەڵواسێت. جا ئەگەر ئەم قسەیەی گۆگۆل بۆ هاوینی ساڵی ١٨٣١ تەنیا لاف و گەزافێکی گەنجانە بووبێت، ئەوا بۆ چەند مانگێك لەوە دواتر، کە کۆچیرۆکی "شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا-١٨٣١-١٨٣٢"ی لە دوو بەرگدا بڵاو بووەوە، ئیدی ئەو قسەیە لەوە دەرچوو تەنیا لاف و گەزافی گەنجانە بێت، چونکە گۆگۆل دوای بڵاو بوونەوەی کۆچیرۆکی ناڤ-بری، شۆرەت و ناوبانگی ئەدەبی باشی پەیدا کردو پوشکین یەکەم کەس بوو کە پەی بە خەسڵەتی شاعیرانەو ڕۆمانسییانەی ئەم چیرۆکانە برد.

ئەم دوو بەرگە چەندین چیرۆکی تەنزئامێزی لەخۆ گرتووە کە هەریەکەیان تابلۆیەکی ڕەنگینی ئۆکرانیا دەخاتە بەرچاو. نووسەر لە هەندێك لەم چیرۆکانەدا ئەفسانەیێن ناوچەیی و بیروباوەڕێن خورافی و ژیانی گوندیانی ژێر

كاريگەريى جادووگـەران و جنۆكـە-گـيران، هونەرمەندانــە وەسف دەكـات. بيرەوەريــى ســەردەمى منــداڵى، ديمــەنێن ليريكى و ڕۆمانسييانەى دوور لە كۆيلــەدارى و هــەژارى و بێنەوايى، بەشێوەيەكى هێندە تەڕو تازەو پاراو خراوەتــە ڕوو كە لە هيچ بەرهەمێكى دواتريدا دووبارە نابێتــەوەو بەرچــاو ناكەوێت.

سەربارى ئەو وێنە تەنزئامێزانــەى كــە بــە زمــانێكى دڵگير و ڕوون و ڕەوان هاتينە نيشاندان، وەسفێكى يــەجگار جوان، ڕۆمانتيكى و خەياڵاوى و خەياڵئەنگێزى سروشت و دەشت و دەرى وڵاتى كردووە. لە ڕێگەى ئــەم كۆچــيرۆكەوە بوو، كە ڕەمەكى مەردم، ڕەش و ڕووت و جەماوەرى خەڵك هاتە ناو ئەدەبياتى چــيرۆكڤانى ڕووســييەوەو بايــەخى پــێ دراو، ئەم چيرۆكانە سەركەوتنى گــەورەيان بەدەســت هێنــاو لەلايەن عەوامى خەڵكييەوە پێشوازييەكى گەرمى لێ كراو شۆرەت و ناوبــانگێكى چــيرۆكڤانى يــەجگار گــەورەى بــە گۆگۆلى تەمەن بيستو سێ ســاڵە بەخــشى. بــەڵام وێــڕاى سەركەوتنى كۆچيرۆكى "شەوانێك لــە كێڵگەيــەكى نزيكــى ديكانكا" گۆگۆل هێشتا هەر نيگەران و ڕاڕابوو، عــەودالى

کاری تازەتر و گەورەتر بـوو. عـەودالّی ئاسمانێـك بـوو کـە ئۆقرەو سوکنایی بە گیانی بەرزەفڕ-ی بدات..

هێشتا بەتەواوەتی خۆی ساغ نەکردبووەوە کـە ڕێگـای نووسەرایەتی بگرێت یان مێژوونووسی. بۆیە هەر لەو سـەرو بەنـدەدا نەخـشەیەکی هـەبوو کـە "مێـژوو و جوگرافیـای جیهـانی" لـەژێر سـەرناقی زەوی و خـەڵکی سـەر زەویـدا بنووسێت. هەروەها بە نیاز بـوو کـە مێـژووی ئۆکرانیـاش بنووسێتەوە.. دیارە ئەم دوودڵی و ڕاڕایـی و نیگەرانییـەی گۆگۆل، زادە و بەرەنجامی ئەوەبوو کە لە هیچ بوارێکـدا بـە کاری ئاسایی قایل نەبوو و پێی وابوو ئـەوەی بـەرز بفڕێـت دەبێت لە دوند و لوتکەکاندا بنیشێتەوە..

سەرباری هەموو ئـەو نەخـشە و پلانانـەش، بـەهرەو سەلیقەی ئەدەبی و کۆمیدی، گۆگۆلیان بە ئاقـارێکی دیـدا دەبـرد و بـەرەو جیهـانی چـیرۆك و چـیرۆك-نووسـییان ڕادەکێشا. ئەوەبوو لە سـاڵی ١٨٣٢دا چـوو بـۆ ئۆکرانیـاو ماوەیەك لەوێندەر مایەوەو بە بوخچەیەکی پڕ لە چـیرۆکەوە بۆ سانپترسـبۆرگ گەڕایـەوەو لـە سـاڵی ١٨٣٥دا لـە دوو کۆچیرۆکدا بە ناونیشانی: "میرگۆرۆد"و "ئارابسك" چاپو

بلاۆی کردنەوە. ناونیشانی دووەمی کۆچیرۆکی میرگـۆرۆد، درێژەی چـیرۆکەکانی "شـەوانێك لـە کێڵگەیـەکی نزیکـی دیکانکا"یە.

میرگۆرۆد باژێرۆکێکە لـە ئۆکرانیـا. ئـەم کۆچـیرۆکە (میرگۆرۆد) چوار چـیرۆکی لـەخۆ گرتـووەو لـە زۆر ڕووەوە دەشوبهێنە سەر چیرۆکەکانی پێشووی، تەنیا لەمەدا نـەبێت کە لە چیرۆکە تازەکاندا، ڕەگەزی تـەنز و تـەوس و سـەتیر، خەم و تورەیی بەسەر ڕەگـەزێن خـەیاڵ و ڕۆمانتیکییەتـدا زاڵە و گۆگـۆل لـەم کۆچـیرۆکەدا گەڕاوەتـەوە بـۆ نـەقڵ و حەکایەتێن فۆلکلۆرییێن زێد و زاگەی خـۆی و کردوونـی بـە ماك و هەوێنی چیرۆکەکانی و هونەراندوونی.

یـەکێك لـەو چـیرۆکانە "تـاراس بۆلبـا"یـە، کـە چیرۆکێکی زۆر بەناوبانگە.. لەبـەر گرنگـی خـۆی چـەندین جار بە تەنیا و بە سەربەخۆیی بلاۆ کراوەتەوە. ئـەم چـیرۆکە مێژووییـە، باسـی قارەمانییـەتی میللـەتی قـوزاق و تەبیعەتو سروشتی خۆڕاگرانەی ئـەو میللەتەیـە، ئەسـڵی ئەم چیرۆکە دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی هەڤدەیەم و سەرو بەندی شەڕی قوزاقانی ئۆکرانی لەگەڵ خەڵکی پۆڵەندەدا.

"تاراس بۆلْبا" شاقارەمانی چیرۆکەکەیە، لە تەمــەنی پەنجا ساڵیدایە. هەمیــشە حــازر و ئامادەیــە کــە خــوێنی خۆی، لە پێناوی بیروباوەڕی خۆیدا، بڕێــژێت. بۆیــە لــە ڕای خەبات دژ بە ستەمکارانی پۆڵەندی، شەوو ڕۆژ بە دەشت و بانە بەرینەکانی ڕووسیادا دەسوڕێتەوەو بەگــژ پۆڵەندییانــدا دەچێتەوەو شەڕیان دەکاتو لە ماوەی شــەڕو شــۆڕدا کــوڕە بچووکەکەی خۆی کە حەز لە کیــژە پۆڵەندییــەك دەکــات و خیانەت لە بــابی خــۆی دەکــات و دەچــێتە ڕیــزی ســوپای دوژمنەوە، دەکوژێت و دەچــێتە تاقیــب و ســۆراخی کــوڕە گەورەکەی کە بە یەخسیری کەوتبووە دەستی دوژمن. بــەڵام شکست دێنێت و لە داخــا دەگاتــە هــەر شــوێنێك وێرانــی دەکات، تا لە ئەنجامدا یەخسیر دەکرێ و دەکوژرێت.

لــــەم بەرهەمـــە داســـتانی و حەماســـییەدا گیـــانی قارەمانییەتی میللەتی ڕووس زۆر بە وردی وەســف کــراوەو گۆگۆل ئەوپەڕی هونــەری لــە وەســفی جــەژن و ئاهــەنگێن میللـــــی قوزاقـــــان، دەعـــــوەت و زیافـــــەت و بۆنـــــە کۆمەڵایەتییــەکانیان، خــواردن و خواردنەوەیانــدا بــەکار هێناوەو هەروەها تەبیعەتی کێویانەو ســەرەتایی قوزاقــانی،

کە بابەتی سەرەکی ئەم داستانەن، فەرامۆش نەکردووەو بە شێوەیەکی زۆر هەست–بزوێن نیشانی داوە.

"تاراس بۆڵبا" هێشتا یەکێکە لە چیرۆکە ڕووسییە هەرە دڵگیر و پەسندەکان و گەلێك لە ڕەخنەگران و شارەزایان و ئەهلی ئەدەب، بە هاوتای نووسینەکانی "والتر سکات"یان داناوە.

کتێبی "ئارابسك"یش بریتییە لە کۆمەڵێك وتاری جۆراوجۆر دەربارەی هونەر، مێژوو، جوگرافیاو ئەدەبیات لەگەڵ سێ چیرۆکی جوانی خەیاڵ–ئەنگێزدا کە دیارترینیان، "یاداشتنامەی شێتێك"ە.

بەهەرحاڵ بڵاوبوونەوەو پێشوازی گەرمو گوڕی خوێنەران و ڕەخنەگران لەم چیرۆکانە متمانەیەکی پتری بە گۆگۆل بەخشی و پایەو پێگەی چیرۆکڤانی ئەوی بەتەواوەتی چەسپاند. لەوە بەدواوە ئیدی خەیاڵی کار و پۆستی دەوڵەتیی و هەموو خەیاڵێکی دیکەی لە مێشکی خۆی دەرکرد و خۆی وەقفی کاری ئەدەبی کردو گەییە ئەو قەناعەتەی تەنیا و تەنیا لە ڕێگەی نووسین و کاری

ئەدەبییەوە دکارێ خزمەتی تیرەی بەشەر بکات و کاری گەورە ئەنجام بدات.

بەهەرحاڵ لە چیرۆکەکانی "ئارابسك"دا خەیاڵپەروەری شاعیرانەو جوانی ئاسایی و سروشتی دەڤەری ئۆکرانیا، کەم دەبنەوەو مەیدان بۆ لایەنی شیکرنەوەی دەروونی و پەیوەندی نێوان هونەر و واقیع چۆڵ دەکەن.

"یاداشتنامەی شێتێك" بریتییە لە وەسف و باسێکی بەرجەستە و جوانی فەرمانبەرێکی بچوك کە حەز لە کیژی سەرۆکی دایرەکەی خۆی دەکات و لەلایەن ئەوەوە ڕەفز دەکرێت، ئیدی بەو خەیاڵ و وەهمە دڵخۆشی خۆی دەداتەوە کە گوایە کیژێ بە ڕاستی خۆشی دەوێت و بەرەبەرە پتر دەستەمۆی خەیالآت دەبێت و وا گومان دەکات کە بووە بە پاشای ئیسپانیاو تەختو تاجی ئەوێندەری وەرگرتووەو لە کۆشکی پاشایەتیدا دەژی، ئەم نەفەسە پاشان لە هەموو بەرهەمەکانی گۆگۆلدا، کەمو زۆر ڕەنگ دەداتەوە.

لەساڵی ١٨٣٦دا چیرۆکی "کەپو"ی بلاّو کردەوە، ئەم چیرۆکە ڕێگەیەکی تازەی لە بەردەم ڕۆمانی ڕووسیدا کردەوە. ڕۆژێ فەرمانبەرێك کە لە خەو ڕادەبێت، دەبینێت

کەپوی نییەو ئەوەی کە زۆر سەیرە دوای تۆزێك دەبینێت کەپوی لەنێو گالسکەیەکدا دانیشتوەو بە جل و بەرگی فەرامانبەرانی پایە بەرزەوە بە شان و شکۆیەکی زۆرەوە بە شاردا تێدەپەڕێت. ئیدی هەوڵێکی زۆر دەدات کە کەپوی قایل بکات و بۆ شوێنەکەی خۆی بگەڕێتەوە، جا بۆ ئەو مەبەستە ئاگادارییەك دەداتە ڕۆژنامە، بەڵام لەلایەن ئۆفیسی ڕۆژنامەکەوە ڕەت دەکرێتەوە. بەڵام دوای چەند ڕۆژێك، کە ئیدی تەواو ئومێدبڕ بووە. لە پڕ دەبینێت کە لوتی گەڕاوەتەوە شوێنی هەمیشەیی خۆی.

ئەم چیرۆکە تەوسئامێزە، ڕەخنەیەکی توندە لە ژیانی فەرمانبەرانی بچوك و کەسایەتییە پایەبەرزەکانی دەوڵەتو، گۆگۆل لەبەر ناواقیعییەتی چیرۆکەکە بەم ڕستەیە پۆزش بۆ خوێنەران دێنێتەوە: *"لە کۆمەڵگەی پترسبۆرگدا زۆرجار شتی لەمەش سەیرتر ڕوو دەدەن."* .

هەڵبەتە کاریگەریی ئەم چیرۆکە زۆر زەق و دیارە بەسەر "مەسخ"ەکەی کافکاوە. لە ساڵی ١٨٤٢دا چیرۆکی پاڵتۆی بلاو کردەوە کە بریتییە لە بەسەرهاتی خەمناکی فەرمانبەرێکی چکۆلە، کە دوای چەندین ساڵ، لە ڕەزیلی و

پاشەکەوت، دەتوانێت پارەی پاڵتۆیەك پێکەوە بنێت‌و پاڵتۆیەك بداتە دروون و خۆی لە سەرما بپارێزێت. بەڵام، هەر لە یەکەم ڕۆژدا کە پاڵتۆکەی لەبەر دەکات، لێی دەدزن و لە داخی ئەمە نەخۆش دەکەوێت. وەسفی داماوی و بێچارەیی کابرای فەرمانبەرو، چۆن لە هەموو شتێکدا ڕەزیلی دەکات و دەست دەگرێتەوە، شەوان بە تاریکی دادەنیشێت و چرا پێ ناکات، خواردن کەم دەخوات و تەنانەت شتی پێویستیش ناکڕێت، هەر بۆ ئەوەی پاشەکەوتێك بکات و ببێت بە خاوەنی پاڵتۆیەك، بەتەواوەتی خوێنەر خەمبار و نارەحەت دەکات.

گۆگۆل بە بڵاوکردنەوەی چیرۆکی "پاڵتۆ" گەییە لوتکەی دەسەڵات و ناوبانگی ئەدەبی خۆی. هەر بۆیەش تورگینیف لەم بارەیەوە دەڵێت: *"هەموومان لەژێر پاڵتۆکەی گۆگۆلەوە هاتووینەتە دەرێ"* و دۆستۆیفسکی-ش پاشان هەمان بۆچوونی ئەوی لەمەڕ گۆگۆل لە زۆر شوێندا دووبارە کردووەتەوە. فرانك ئۆکنر بە باوکی چیرۆکی کورتی ناو دەبات، بیلینسکی بە باوکی پەخشانی ڕووسی دادەنێت

و میرسکی، لە ڕووی داهێنانەوە بە هاوتای شکسپیر و بگرە گەورەتری دەزانێت...

بەڵام گەورەترین ڕووداوی ژیانی گۆگۆل شانۆنامەی کۆمیدی "جەنابی موفەتیش-١٨٣٦" بوو، کە بەم بەرهەمە لە بواری شانۆنامەو کۆمیدیادا هونەرمەندی و دەسەڵاتداری خۆی سەلماند. بابەتی ئەم شانۆنامەیە، ڕووداوێکی ڕاستەقینەیەو پوشکین بۆ گۆگۆلی گێڕاوەتەوەو ئەمیش لە قاڵبێکی هونەری زۆر بەرزو باڵادا لە پێنج پەردەدا دایڕشتووەتەوەو یەکەمجار لە سانپترسبۆرگدا نمایش کراوە.

جەنابی موفەتیش زۆر بە ڕاشکاوی و ڕاستەوخۆ ڕەخنە لە سیستەمی فەرمانڕەوایی و کارگێڕی سەردەمی خۆی دەگرێت و، خۆ ئەگەر خودی نیکۆلای یەکەم، خۆی لێ بە خاوەن نەکردبایە، زۆر زەحمەت بوو، لە مقەستی سانسۆر دەرباز بێت و بە سەلامەتی دەربچێت. دەڵێن گوایە خودی ئیمپراتۆر لە شەوی یەکەمی نمایشکردنی جەنابی موفەتیشدا ئامادە بووەو کە تەواو بووە بە زەردەخەنەوە گوتوویەتی:

"هیچ فەرمانبەرێکی دەوڵەت لە ڕەخنە نەخەڵەسیوە، تەنانەت منیش! بگرە بەشی من لە هەمووان زیاترە" .

هەرچەندە بلاّوبوونەوەو نمایشی جەنابی موفەتیش، وەرچەرخان و سەرکەوتنێکی گەورەی ئەدەبی بوو، بەلاّم وەکو پێویست "گۆگۆل"ی دلّخۆش نەکرد، هەر بۆیەش لەهەمان ساڵدا (١٨٣٦) و دوای یەك دوو مانگ لە نمایشی شانۆنامەی ناڤبری، بێئەوەی خواحافیزی لە دۆستانی وەکو ژۆکۆفسکی و پوشکین بکات، سەفەری ئەلّمانیای کردو لە ئەلّمانیاوە چوو بۆ ئیتالّیا و ماوەی دوو ساڵێکی ئاوارەیی و سەرگەردانی لە سەرانسەری ئەوروپادا بەسەر برد. تا لە ساڵی ١٨٣٨دا بۆ مۆسکۆ گەڕایەوەو چەند فەسلێکی بەشی یەکەمی "گیانە مردووەکان" یان "بەسەرهاتەکانی چیچیکۆف"ی لەگەڵ خۆیدا هێنابووەوە کە بە شاکاری گۆگۆل دەژمێردرێت و نەمریی پێ بەخشی.

گۆگۆل چەند بەشێکی ڕۆمانی ناڤبری بۆ دۆستەکانی خوێندەوە کە زۆریان بەدڵ بوو، بەلاّم ئەمە هیچ ئاسودەییەکی ڕۆحی و ئارامییەکی دەروونی پێ نەبەخشیو جارێکی دی ڕووی کردەوە ئەوروپا. لە ڤییەنا نەخۆش

کەوت، دیسان بۆ ڕۆما گەڕایەوەو لەوێ هەر خەریکی پێداچوونەوەو پاکنوسکردنەوەی ڕۆمانەکە بوو تا لە ساڵی ١٨٤١دا بەشی یەکەمی بۆ چاپ ئامادە بوو، گۆگۆل لەگەڵ خۆیدا بۆ مۆسکۆی هێنایەوە تا بە خۆی سەرپەرشتیی کاری چاپ و بلاْوبوونەوەی بکات. بەلاْم لە سەرەتادا، دام و دەزگای سانسۆر مۆڵەتی چاپکردنی ڕۆمانەکەیان نەداو گۆگۆل سەرلەنوێ گیرۆدەی نیگەرانی و ناڕەحەتی دەروونی بووەوەو پاشان هەندێك لە دۆستانی فریای کەوتن و سووکە دەسکارییەکی ئەو شوێنانەیان کرد کە بە دڵی سانسۆر نەبوو، و ڕۆمانەکە لە ساڵی ١٨٤٢دا چاپ و بلاْو بووەوەو پێشوازییەکی گەرمی لێ کراو دەنگێکی فرەی دایەوە. بوو بە یەکێك لە بەرهەمە هەرە بە ناوبانگەکانی گۆگۆل.

نووسەر لەم ڕۆمانەدا بارودۆخی ژیانی کۆمەلاْیەتی و ڕەفتارێن باوی شار و هەرێمەکانی ڕووسیاو سیستەمی سیاسی و کارگێڕی ئەو ولاْتە بە زەبری تەنزێکی تایبەتی شەن و کەو دەکات و شیی دەکاتەوەو لە بێژنگی ڕەخنەی دەدات. گۆگۆل نزیکەی پانزە ساڵ کاری لەسەر ئەم ڕۆمانە کردبوو. قەرار بوو لە دوو بەرگدا بلاْو ببێتەوە. سەبارەت بە

بەرگی دووەم، نووسەر بە خۆی کە گیرۆدەی نەخۆشی خەمۆکی ببوو، بە چەند ڕۆژێك بەر لە مردنی، دەستنووسەکەی سوتاند.

بابەت و ناوەڕۆکی ئەم ڕۆمانە ڕووداوێکی ڕاستەقینەیە کە پوشکین بۆ گۆگۆلی گێڕابۆوە. لە ڕژێمی پێشووی ڕووسیادا، مسکێن و ڕەعییەتانی نیمچە کۆیلە، بە گوێرەی کۆمەڵێك قەرار کە لە سەردەمی تزاری داگیرکەر بۆریس گۆدۆنۆفدا دانرابوونو بەو مەبەستە دانرابوون کە ڕێگە لە کۆچی دێهاتیان بۆ شارەکان بگرن، بە زەوی و موڵکی موڵکدارەکانەوە بەسترانەوەو بەپێی قانون بە موڵکی زەویدار و موڵکدارەکان دەژمێردران. بۆیە موڵکدارەکان دەیانتوانی چ بە جیا و چ لەگەڵ موڵكو زەوییەکانیاندا مامەڵەی کڕینو فرۆشتنیان پێوە بکەن. دەتوانرا ئەم مسکێنانە وەکو هەر کاڵایەکی بایەخدار لە بانقەکاندا بە ڕەهن دابنرێنو قەرزو سلفەیان پێ وەربگیرێت.

دیارە هەر دە ساڵ جارێك سەرژمێری گشتیی لە وڵاتدا دەکراو ئەو مسکێنە نیمچە کۆیلانەی کە لەو ماوەیەدا دەمردن بە فەرمی بە زیندو حسێب دەکرانو

دەبوایە خاوەنەکانیان باج و سەرانە بدەن. جـا چیـچیکۆفی شـاقارەمانی ئـەم ڕۆمانـە کـە فەرمانبـەرێکی بـچوکی دەوڵەتییە، دەسبەرداری فەرمانبەریی دەبێتو بـە تـەماحی سودوەرگرتن لەو یاساو ڕێسا باوانە، لێ دەبڕێ ئەم کۆیلانـە یان مسکێنە مردوانە کە لە ڕەسمیاتدا بە زیندوو حەسـاون، بە نرخێکی زۆر هەرزان لە ئاغاکانیان بکڕێـت و قەباڵـەیان لەگەڵدا مۆر بکات و بیانخاتە سەر ناوی خۆی و پاشـان بـەو قەباڵەو سەنەدانە لە بانقەکانـدا بیانخاتـە ڕەهنـەوەو قـەرزو سلفەیەکی زۆریان پێ وەربگرێت.

دیارە ئاغاکانیشیان بۆ ئەوەی سەرانەی ئەو مـسکێنە مردووانەیان لە کۆڵ ببێتەوەو نەیدەن، بەو مامـەڵەیـە قایـل دەبن، ئیدی چیچیکۆف دەکەوێتە سەفەرو هاتوچۆ و سـەواو مامـەڵەوە. جا گۆگۆل هاتووە هەر هـەموو ئـەم واریقـات و ڕووداوانەی وەکو ڕەنگدانەوەی قۆناغێکی هـەرە هەسـتیاری ڕووسیای سەدەی نۆزدەیەم بە شـار و گونـدەوە، بـە ژیـانی کۆمەلأیەتی و سیاسی و ئابوری و کارگێڕییـەوە بەوپـەڕی وەسـتایی و هونەرمەندانـەوە وێنـە گرتـووەو مینـاکی

تابلۆیەکی ڕەنگین و زیندو، پێشکەش بە گەلەری ئەدەبیاتی ڕووسی و جیهانی کردووە.

قارەمانــانی جۆراوجــۆری ڕۆمانەکــەی بــە جۆرێــك بەرجەستە کردووە کە بە ئاسانی لە بیر ناچنەوەو خوێنــەر وا هەست دەکات لە ژیانی ڕۆژانەی خۆیدا ئــەو کاراکتەرانــەی دیتووەو دەیانناسێت. دیــارە گۆگــۆل لــە سەرانــسەری ئــەم ڕۆمانــەدا لایــەنی شــاعیرانەو ڕۆمانتیکیانــەی فــەرامۆش نــەکردووەو بەمــەش شــەقلّ و مــۆرکێکی شــیعری بــە بەرهەمەکەی بەخــشیوەو گــەلێك لــە ڕســتەو دەســتەواژەو دەربڕینەکانی ئەم ڕۆمانە کەوتوونەتە ســەر زاری خــەڵکی و میناکی پەند و قسەی نەستەق دەوترێنەوەو ناوی گەلێك لــە کاراکتەرەکانی لە شێوەی تــەنزو کینایــەدا بــە بــالأی ئــەو کەسە ڕاســتەقینانەدا دەبــڕڕێن کــە هــەمان خــوو و خــدەو ئەتوارو ڕەفتاری ئەوانەیان هەیە.

بلاّوبوونەوەی "گیانە مردووەکان" لە سەردەم و کــاتی خۆیدا ئاشوب و هەرایەکی زۆری نایەوە، چینی موڵکــداران و فیــودالأنی هاڕوژانــد، چــونکە خۆیــان تیــا دەبینییــەوەو گۆگۆل بەشێوەیەکی ئەفسوناوی و بە گوێزانی تەنز و تــەوس

و تــوانج ســەری تاشــیبوون و ئاوێنــەی دابــووە دەســتیان. هەموو وەڵامێکی گۆگۆلیش ئەوە بــوو کــە پەلــە نەکــەن و چاوەڕوانی کۆتایی چیرۆکەکە بکەن کە لە بــەرگی دووەمــدا بلاّو دەبێتەوە، کە بەرگی دووەم لە بــارودۆخێکی قــەیراناوی دەروونیدا لەلایەن خودی نووسەر خۆیەوەو بە چــەند ڕۆژێــك پێش مردنــی، ســووتێنراو ڕونــاکی چــاپ و بلاّوبوونــەوەی نەبینی.

بــە هــەرحاڵ گۆگــۆل لــە ئــاخرو ئــۆخری تەمەنیــدا، دووچاری نەخۆشی دەروونی بوو و کاری هونەری تەرك کــردو کەوتە نووسینەوەی بیروباوەڕی ئەو قۆناغەی تەمەنی خــۆی لە شێوەی وەعز و ئامۆژگارید او پاشان لە ســاڵی ١٨٤٧دا لە کتێبێکدا بە ناونیشانی "چەند نامەیەکی هەڵبــژاردە بــۆ دۆستەکانم" چاپ و بلاّوی کردنەوە، ئەم نامــەو نووســینانە نیمچە واقیعی و نیمچە خەیاڵی بوون، جــا ئــەم کتێبــە بــە پێــچەوانەی چــاوەڕوانی و پێــشبینیی گۆگۆلــەوە هــیچ پێشوازییەکی لیّ نەکرا. چونکە پشتیوانی لــە دەســەلاّت و حکومەتی کۆنەپەرستی وەخــت کردبــوو و بــە شــێوازێکی

پێغەمبەرانە خەڵکی بۆ ڕیفۆرمی ئـەخلاقی و مەزهـەبی و پاککردنەوەی دڵ و دەروون هان دابوو.

ئیدی دابڕانێکی گەورە کەوتە نێوان نووسەرو نەك هەر خوێنەرانی ئاساییەوە، بەڵکو نـزیکترین دۆستانیـشی لێـی کەوتنە تەقەو گلەیی. یەکێك لەوانە بیلینسکی ڕەخنـەگری بەناوبانگ بوو کە نامەیەکی زۆر توندی بۆ گۆگۆل نووسی و گلەیی و گازەندەی ئازادیخوازانی پێ ڕاگەیاند. جا نە گلـەیی دۆستان و نە نامەکەی بیلینسکی، هیچیان گۆگۆلیـان لـەم ڕێبازە ژێوان نـەکردەوە، بـەڵکو زیـاتر تورەبـوو، و ڕێگـەی ئۆرشـەلیمی بـە نیـازی حـەج و پاکبوونـەوەی دەروون و ڕەواندنەوەی نیگەرانی دەروونی و نارەحەتی ڕۆحی گرتەبـەر. هەڵبەتە زیـارەتی ئۆرشـەلیمش هـیچ دادێکـی نـەداو بـۆ ڕووسـیا گەڕایـەوەو چـووە لای کەشیـشێکی تونـدڕەو و ئیعترافی بە نائومێدیی مەزهەبیی خۆی کردو خۆی خـستە ژێر ڕکێف و کۆنترۆڵی ڕۆحـی ئـەوەوەو لەسـەر پێـشنیازی ئـەوو بـۆ سـەلامەتی خـۆی دەسـتی لـە کـاری هونـەری کێـشایەوەو لـە ١٨٥٢/٢/١٢دا دەستنووسـی "گیانـە مردووەکـان"ی کـە پێـنج سـاڵی ڕەبـەقی بـە نووسـین و

پاکنووسکردنەوەو چاککردنەوەو دەسکاریکردنییەوە بەسەر بردبوو، سووتاند و چەند ڕۆژێك دوای ئەوە بە هۆی نەخۆشی قورسی دەروونی و نان نەخواردنەوە، لە ١٨٥٢/٢/٢١دا کۆچی دوایی کردو بەمەش خەسارەتێکی گەورە لە جیهانی ئەدەبیاتی ڕووسیاو دنیا کەوت.

"٥"

گۆگۆل، لە کەڵە نووسەرانی ڕووسیایە، چ لە باری بەرزە خەیاڵی، و چ لە ڕووی شێوەی گوزارشت و داڕشتن و دەربڕینەوە هیچ نووسەرێکی دیکەی ڕووسی نەیتوانیوە وەکو ئەوو، بەم ڕادەیە دەوڵەمەندی زمانی ڕووسی کەشف بکات. گۆگۆل مجێزو تەبیعەتێکی ناسازگار و حەساسییەتێکی نەخۆشانەو ڕۆح و گیانێکی گۆشەگیرانەی هەبوو، بەڵام ئەم نەخۆشییە دەروونی و ڕۆحییە، توانایەکی ئەفراندنەوانی و بەسیرەتێکی دەوڵەمەند و تیژبینییەکی گەورەو ڕۆحێکی ڕەخنەوانی سەیری لەگەڵدا بوو.

گۆگۆل بە یەکێك لە کەسایەتی و سیما ئەدەبییە هەرە گەورەکانی ئەورووپای نێوان هەردوو قۆناغی ڕۆمانتیزم و ڕیالیزم دەژمێردرێت و کاریگەریی ئەو بەسەر ئەدەبیاتی ڕووسییەوە هێندە گەورە بوو کە تا ئەمڕۆش شوێنەواری هەر ماوە. گۆگۆل، ئەدیبێکی مرۆڤدۆست بوو، باوەڕی بە ئازادی تیرەی بەشەر هەبوو، هەر بۆیە بە بوێری و ئازایەتی هەر ئەدیبێکی ڕەسەن و پەیامدارەوە کەمو کوڕییەکانی

کۆمەڵگەی لە قاو داوەو دژی هەر چەوسانەوەیەکی مرۆڤ دەوەستایەوە. گۆگۆل توانی لە ڕێگەی بەرهەمە ئەدەبیەکانییەوە سنورو کەوشەنی زەمەن و نەتەوە ببەزێنێت، بۆیە بەرهەمی ئەو، بە تەنیا موڵکی ڕووسیاو خەڵکی ڕووسیا نییە، بەڵکو کەلەپورو بەرهەمی هەموو مرۆڤایەتییە بە هەموو تیرەو تایفە جیاوازەکانییەوە.

گۆگۆل، لە ڕیزی پێشەوەی ئەو ئەدیبە ڕووسانە بوو کە خەڵکی ڕەش و ڕووت و چەوساوەو بێنەوای کرد بە ماك‌و هەوێنی کارە ئەدەبییەکانی‌و کارە ئەدەبییەکانی بردە ناو جەماوەری ڕەش و ڕووتی خەڵکەوە، ڕەش و ڕووت و ڕەمەکی مەردم خۆیان و ژیانی خۆیان لە ئاوێنەی بەرهەمەکانی ئەودا بینی و بە زمانی هونەر پێی گوتن کە کێن! لە چییان کەمە! دەبێت خەبات لە ڕای چیدا بکەن! چۆن بژین! چییان خۆش بویّ! و خزمەت و خێری وڵات لە چیدایە!

قارەمانان و کاراکتەرانی بەرهەمەکانی گۆگۆل لە ئاسمانێڕا نەهاتوونەتە خواریّ، نە شەیتانن و نە فریشتەن. بەشەرن و پێویستیان بەوەیە بەشەرانە بژین، لە

کۆمەڵگەیەکی شەریفدا بژین و لە ناوجەرگەی ژیاندا بــژین، نەك لە بن-دێڕی چیرۆك و کتێباندا حەپسیان بکەی، یان لە چوارچێوەیان بگریتو هەڵیان بواسـیت. . ئەمانــە هــێمن و هێدی، بێ سەرو سەدا لە لاپەڕەی کتێبانەوە بۆ نـاو ژیـانی خوێنەر دەخزێن. بە کورتییەکەی زیندوون و زینەگی دەکــەن و دەژین..

خوێنەر زۆر زوو بە قارەمان و کاراکتــەرەکانی ئاشــنا دەبێــت، هۆگریــان دەبێــت، وا هەســت دەکــات لــە مێــژە دەیانناســـێت. تەنانـــەت کاراکتـــەرە لاوەکییەکانیـــشی، هەرچەندە کە زۆرجار لە چوارچێوەی چەند وشەو ڕســتەیەکی زۆر کورت و کەمدا دەناسێنرێن، بە ئاسانی لەبیر ناچــنەوەو بە زیندوویەتی لە بیری خوێنەردا دەمێننەوە. بــۆ نموونــە چ خوێنەرێك هەیە کە ئاکاکی نەناسێت؟ یان پترۆفیچی پــاڵتۆ دروو نەناســـێت؟ تەنانـــەت شـــت و شـــوێنەکانیش لـــە چیرۆکەکانی گۆگۆلدا زیندوون.

گۆگۆل، لــە ڕاســتیدا ڕۆحێکــی ســادەو دلۆڤانــە، بــە کوچەو کۆڵاڵن و بازێڕۆك و شار و گونداندا دەگــەڕێت، ســەر بە ماڵاندا دەکێشێت و بە ئەشق و مەحەببــەتێکی ئاوێتــە

بە هاوخەمی و هاودەردییـــەوە، هەرچـییەك دەبینێـت، بــە گوێرەی خوێندنــەوەی هونــەریی خــۆی، بــە گــوێرەی دیــدو بۆچوونی هونەریی خۆی، تۆماری دەکات و پیشانی دەدات. بــەلاّم بایــەخی گۆگــۆل لــە مێــژووی ئەدەبیاتــدا ســنووری چیرۆکەکانی بەزاندووەو زۆر هێوەتر دەڕوات.

ئەگەر سووکە سەرنجێکی خێرای بەرهەمێن نووسەرانی دوای ئەو بدەی، چ لە ڕووســیاو چ لــە ئــەورووپا و تەنانــەت ئەمریکاش بە ئاسانی کاریگەریی هونەری ئەو کەڵە ئەدیبە بەسەر بەرهەمەکانیانــەوە دەبینرێــت. زۆر زەحمەتــە لــەنێو بەرهەمی کەڵە نووسەران و تەنانەت نووســەرانی نمــرە دووی ڕووسیادا، بەرهەمێك ببینی کە کەم دابێژێك کاریگــەریی و سێبەری گۆگۆلی بە سەرەوە نەبێت، ئــەوە دۆستۆیفــسکی، تۆرگینیف، ئەدی ئابلومۆف بۆ نالێی؟ چەند قارەمــانی لــە "گیانە مردووەکان"ی گۆگۆلەوە وەرگرتووە؟ ئەدی شانۆنامە تاکپەردەییەکانی چیخۆف بۆ نالێی؟..

کارەکانی گۆگۆل بوون بــە سەرچــاوەو ئیلهامبەخــشی بەشــێکی زۆریــان. تەنانـــەت لـــە ئـــەدەبیاتی تـــازەی سۆڤییەتیشدا زۆر نووسەر لــەژێر کاریگــەریی ڕاســتەوخۆی

گۆگۆلدا بوون، لەوانــە: بۆلگــاکۆف، گــرین، گلادکــۆف، و ئۆرنبۆرگ.

بە کــورتیو کرمــانجی، گۆگــۆل خــالّی وەرچــەرخانو دەستپێکێکی تازە بوو لــە ئەدەبیاتــدا. خوێنــەر هــەر کــە چیرۆکێکی گۆگــۆل دەخوێنێتــەوەو لێ دەبێتــەوە، یەکــسەر هەست بەوە دەکات کە ئەو چیرۆکە چــەند ســادە، ئاســایی، سروشــتی و حەقیقییــە، ئەوەنــدەش تــەڕو تازەیــەو لــە لاســاییکردنەوە نایــەت، کــە ئەمــە یەکــەمین نیــشانەی هونەرییەتیی هەر کارو بەرهەمێکی ڕەسەن و سەرکەوتووە. یان کە بە دەم خوێندنەوەوە مامەڵە لەتەك کاراکتەرەکانیــدا دەکات، وا هەســت دەکــات کــە لــە مێــژە دەیانناســێت و خەڵکی یەك شوێن و دەڤەرن.

بەکورتی و کوردی سیفەتی زاڵی چیرۆکەکانی نووســەر ئەوەیــە کــە ژیانیــان لــێ هەڵــدەقوڵێت، ژیــانێکی ســادەو ئاسایی، بە هەردوو دیوی جــوان و ناشــیرینیەوە. کــە دێتــە سەرباسی ڕووە جوانەکانی ژیان، بەو بێت، هەرچی جــوانی و ئینــسانییەتێکی تێدایــە، ئەوەنــدە هونەرمەندانــە نیــشانی بدات کە مرۆڤ بە هیچ نرخێك دەسبەرداری نەبێت و بگاتە

ئەو قەناعەتەی کە هیچ شتێك لە دەرێی ژیاندا نییە و لە سەرێتی مرۆڤانە بژی. بەلاّم لەگەلّ ئەمەشدا، زەرەیەك لە ناشیرینییەکانی ژیانیش ناشارێتەوەو وای دەهونەرێنێت کە مرۆڤ هەموو توانایەکی خۆی بۆ کەمکردنەوەو نەهێشتنی ئەو ناشیرینیانە بخاتە گەڕ.

دیارە گۆگۆل دەرهەق بە ژیان ڕاستگۆ بووە، نەهاتووە ژیانمان بۆ بگێڕێتەوە، بەلّکو ژیانی وەکو چۆن هەیە هونەراندووە، هەرگیز پەنای وەبەر وتن، واتا وەعزخوانی و ئاموچیاری و ئەنجامگیری ئەخلاقی نەبردووە، چونکە زانیویەتی ئەرکی هونەر نیشاندانە نەك وتن. بۆیە دەتوانین بلّێین چیرۆکەکانی گۆگۆل پەلکەڕەنگینەیەکی ڕەخشانە بە ئاسمانی ئەدەبیاتی ڕووسییەوەو ژیانی سەدەی نۆزدەی ڕووسیا دەنوێنێت.. بەلّێ گۆگۆل خالّی وەرچەرخان و دەستپێکێکی تازە بوو لە ئەدەبیاتدا..

پەراوێز:

*- گیانە مردووەکـان: دەڵـێن کـە پوشـکین یەکـەم دەستنووسـی ئـەو ڕۆمانـەی خوێندووەتـەوە، زۆر خـەمبار بووە، پـاش تۆزێـك ڕامـان هـاواری کـردووە: *"تـەحا کـە وڵاتێکـی غەمناکـە. . . تـەحا لـەم ڕووسـیایە!"* ئـەوجا لەسەری ڕۆییوە: *"گۆگۆل هچ شتێکی لە خۆیەوە دانـەناوە، بـەڵکو حەقیقەتـە سـاکارەکەی گێڕاوەتـەوە. . حەقیقەتـە ترسناکەکە"* . گۆگۆل لەم ڕۆمانەدا وێنەی ژینگەی فیـوداڵی کـــشتوکاڵی، گەنـــدەڵی و داڕوخـــانی دام و دەزگـــا حکومەتییـەکانی گرتـووە، توانایـەکی گـەورەو وردی لـە کاراکتەرسازی و دیمەن و تابلۆ کۆمەڵایەتییەکاندا نواندووە.

*- جەنابی موفـەتیش: ئەمـە لـە کـارە هـەرە بـە ناوبانگەکانی گۆگۆلە، بە تەواوەتی جێ-پێی گۆگۆلی وەکـو هونەرمەندێکی ڕیالیستی لە بـواری شـانۆدا کـردەوە. ئـەم شانۆنامەیە ڕەخنەیەکی زۆر توند بوو لـەو گەندەڵییـەی لـە دام و دەزگـا حکومەتییەکانـدا بـڵاو بـوو. تەنانـەت نمایشکردنی شـانۆییان قەدەغـە کـرد.. لـە ئەنجامـدا تـزار

"نیکۆلای یەکەم" پاش ئەوەی جۆکۆفسکی ڕووی لێ نا، ڕێگەی نمایشکردنی دا. هەندێك دەڵێن کە تزار بۆ خۆی ئامادەی ئاهەنگی کردنەوەی بوو لە ١٨٢٦/٣/١٩دا کە بینی، گوتی: *"هەرچی فەرمانبەری دەوڵەت هەیە، ڕەخنەی لێ گیراوەو کەم و زۆر پڕپیشکی بەرکەوتووە، تەنانەت منیش کە بەشی من لە هەمووان زیاترە!"* .

تێبینی: بۆ نووسین و ئامادەکرنی ئەم پێشەکییە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

*- یاداشت های یك دیوانه و هفت قصەی دیگر/ نیکولای گۆگۆل/ترجمە: خشایار دیهیمی/تهران، نشر نی، ١٣٨١.

*- مردگان زرخرید (رعایای مرده)/نیکولای گۆگۆل/ترجمە: فریدون مجلسی/چاپ دوم:١٣٨٧/انتشارات نیلوفر.

*- فرهنگ ادبیات جهان/تالیف: زهرای خانلری/چاپ اول:١٣٧٥/شرکت سهامی انتشارات خوارزمی.

*- ڕۆمـــانی هــەژاران، دۆستۆیفــسکی، پێــشەکی و وەرگێڕانی حەمەکەریم عارف، چ١- ٢٠١٠.

*-قصص گوگول، تعریب الدکتور جلیل کمال الدین، ١٩٨٤، بغداد.

*-ولادیمــیر نابــاکوف / درســهائی دربــاره ادبیــات ڕووس- ١٣٧١، ترجمە فرزانە گاهری.

*-ادبیات داستانی، جمال میر صــادقی، چــاپ ســوم ١٣٧٦.

*- مێژووی ئــەدەبیاتی ڕوســی، ســعید نفیــسی/ و: حەمەکەریم عارف، چ١- ٢٠١٠ .

گەورە نووسەران

سەعید نەفیسی

زمانێــك كــە نووســەرانی مینــاكی گۆگــۆل و دۆستۆیفــسكی و تورگنیــف و تەنانــەت گونجــاروف و ئوستروفسكی پێكەوە لەیەك قۆناغ و سـەردەمدا پـەروەردە بكات و ڕۆژگارێك كە ئەم ئەستێرە گەش و پڕشنگدارانە لە باوەشی خۆی بگرێت، جێی خۆیەتی بەسـەر هـەر زمـان و هەر ڕۆژگار و زەمانێكدا بنازێ، و ئەم خەسڵەتە گرنگە لـە پـشكێكی سـەدەی نۆزدەیـەمی ئـەدەبیاتی ڕووسـیادا بەرجەستەو دیارە.

گۆگۆل (١٨٠٩-١٨٥٢)

نیكۆلای ڤاسیلیوڤیچ گۆگـۆل- **Gogol** ڕێـك دە سـاڵ پاش پوشكین، لە هەیڤی مارسی ١٨٠٩دا لە ساراچـینتس لــە وڵاتــی ئـۆكراین هاتــە دنیــاوە، لــە تــۆ وایــە جیهــان ویستوویەتی ئەو درێژە بە كاری پوشكین بدات، ئەو گوندەی

که گۆگۆلی تیا هاته دنیاوه، سەر بە دەڤـەری میرگـورودی ناوچەی پالتاڤا بـوو کـە گـەلێك ڕووداوی گرنگـی بـەخۆوە دیتبوو، ڤاسیلی بابی گۆگۆل پیاوێکی بە زەوق بوو، نەقلّ و حیکایەتێن فۆلکلۆری وڵاتی خۆی بـە باشـی دەزانـی و تـا تەمەنی گۆگۆل گەییە پانزە ساڵان، ئەو لە دنیـادا بـوو، بـە هـیچ جۆرێـك درێغـی لـە پـەروەردەکردنی ئـەم کـوڕەو پەروەردەکردنی بەهرەی هونـەری، بـە تایبـەتی لـە بـواری نیگارکێشی و ئـەدەبیات و مۆسـیقا و تەنانـەت شانۆنامەشدا، نەکردووە. تەنانەت بە زمانی ئۆکرانی چـەند کۆمیدیایەکی نووسیبوو کە پاشان کوڕەکەی سوودی لێیـان بینی. ئەم منداڵە، سەردەمی منداڵییەتی بە خۆشی لەسەر زەمینی پاراوو سـەوزەزار و خـوڕەمی خۆیـدا ڕابـوارد. لـە قوتابخانەیەکی دواناوەندی شاری نیژین دا خوێندوویەتی.

دایکی ژنێکی سادەو دیندار بوو، و چونکە کوڕەکەی فرە خۆش دەویست لە هیچ شتێکدا درێغی لێ نەکردووە. هەڵبەتە دەبوو بیروباوەڕی ئەو لە زەینی کوڕەکەیدا بنج دابکوتێ، هەر بۆیە لە کۆتایی تەمەنیدا کە دووچاری پەشێوی هزری بوو، پەناگەو سوکنایی خۆی تەنیا لە ئاییندا بینییەوە.

گۆگۆل لــە منــداڵیی خۆیــدا لەشکرکێــشی نــاپلیۆنی یەکەمیـــشی بـــینیو چـــەند ســـاڵێك دوای ئـــەوە زۆرو ستەمکاری نیکولای یەکەم گەیی بووە لوتکە، ئەوە بوو لــە ساڵی ١٨٣١دا کە ئەم نووسەرە گەورەیە تازە بەرەو شۆرەت و ناوبانگ هەنگاوی دەنا. ژیانی ئەدەبی ڕووســیا گــیرۆدەی زنجیرە سەختگیرییەکی تایبــەتی بــوو بــوو. "ئۆڤــاروف"ی وەزیری مەعاریف لە دەرباری نیکولا، هەمان توندوتیــژی و ســـتەمکاری ئاســـنینی بەســـەر زانـــست و ڕۆشـــنبیریدا ســـەپاندبوو و هـــەمان ئـــەو زەبـــروزەنگ و ســـەختگیری و گوشارانەی کە (مەتــەرنیخ) ی ســەرەك وەزیرانــی نــاوداری نەمسا، ئەم جۆرە پیاوانەی پێ گۆش کردبــوو، ســەپاندبوو. سەیر ئەوە بوو کە ئەم سەختگیرییە گیان پڕوکێنانــەیان بــە بەڵگەی سەقامگیری و ئارامی نەتەوەیی و بــە یــەکێك لــە نیشانەکانی ســەربەخۆیی وڵاتیــان دەزانــی و ناویــان نــابوو "ناسیۆنالیزمی فەرمی".

تەنانەت هەندێك لە نووسەران دەستیان لەگــەڵ منــدا تێکەڵ کردبــوو و چــەند نووســەرێکی مینــاکی "گــریچ – **Grietch**" و بولگارین و سنکوڤسکی – **Senkovski** لــەم

ماستاوچییەتی و ڕیاکاری و خۆشخزمەتییانەدا هەڤڕکی یەکتریان دەکردو لە هەموویان بێ ئابڕوتر "کوکولنیك-Koukolnik" ناوێك بوو کە لە وەلامی یەکێکدا کە ئیعترازی لێ گرتبوو بۆچی بە ئەمرو فەرمان شت دەنووسێت، گوتبووی: *"ئەگەر سبەینێ فەرمانم پێ بدەن کاری دایەنیو مامانیش دەکەم"* .

گوگۆل، دەبووایە لە ژینگەیەکی واهیدا پێ بنێتە ناو ژیانی ئەدەبییەوە، بە گوێرەی دابی باوی ئەو زەمانە قۆناغی خوێندنی سەرەتایی لە مالەوە خوێندبوو. بەلام ئەو خەلکە عەوام و جووتکارانەی کە دەیبینین، سەرباری ئەو حیکایەت و نەقلانەی بابی بۆی دەگێڕایەوە، حیکایەتی شەڕ و سەربور و گیانبازی خەلکی ئۆکراینیان لە بەردەمیا دەگێڕایەوە، ئەم نەقلّ و حیکایەتانە کاریگەرییەکی جاویدانیان کردووەتە سەر شاکارەکانی ئەو، جا چ چیرۆکەکانی و چ ڕۆمانە بەناوبانگەکەی (تاراس بۆلبا).

لە ئامادەیی نیژین دا بەهرەکانی گۆگۆل یەك یەك دەردەکەوتن. ڕەسمی باشی دەکرد، کورتە چیرۆکی باشی

دەنووسی، سەبارەت بە کۆمیـدیا زۆری حـەز لـیٚ دەکـردو شیعریشی دەگوت.

هیچ بەرهەمێکی ئـەم قۆناغـەی ژیـانی گۆگـۆل لـە دەستدا نییەو گۆگۆل بـە خـۆی سـوتاندوونی. لـە کۆتـایی قۆناغی ئامادەییدا لە کەڵکەڵەی ئـەوەدا بـوو بـە زووتـرین کات خۆی بگەیەنێتـە شـاری پترسـبۆرگو لـە پایتەختـدا شـتێك بـە شـتێك بکـات، لـە ئامـادەیی نیژینـدا بـە چاولێکەریی ئامادەیی بەناوبانگی تـسارسکویە سـلو، کـە نەجیمزادەکانی پایتەخت لەوێدا دەیانخوێند، ڕۆژنامەیـەکیان دروسـتکردبوو و بەرهـەمی قوتابییـەکانیان تیـا بـڵاو دەکردەوە.

گۆگۆل لەم ڕۆژنامەیەدا یەکەم ڕۆمانی بـە ناونیـشانی (برایـانی تڤیردیسلاڤیـچی) بـڵاو کـردەوە کـە لاسـایی ساڵنامەکانی ئەڵمانی کردبووەوە کـە لـەو سـەردەمەدا بـاو بوو. دوای ئەوە درامایەکی بە ناونیـشانی (ڕێگـران) بـڵاو کردەوە کە دیارە لاسـایی شـیلەری کردووەتـەوە. هـەروەها هەندێك شیعری شۆخی و پێکـەنینۆکی بـڵاو کـردەوە کـە

شتێکی تازەیان تیا نـەبوو. بۆیـە بـە هێڤـی بـوو کـە لـە پایتەختدا زیاتر پێش بکەوێت.

لــە کتێبێکــدا کــە بــە ناونیــشانی "ئیعترافــەکانی نووسەرایەتی" نووسیویەتی، بەم جـۆرە وەسـفی ئـارەزوو و کەڵکەڵەکانی ئەو زەمانە دەکات: *"لەو ساڵانەدا کە بیرم لـە ئایندەی خۆم دەکردەوە، هەمیشە وام تەسەور دەکرد دەبمـە پیاوێکی ناودار، مەیدانێکی کراوەم لە بەردەمـدا دەبێـت و کاری گەورە بە قازانجی خەڵکی دەکەم و وام خـەیاڵ دەکـرد کە بە تایبەتی کارێن دیوانی (کـارگێڕی) بـۆ پێـشڤەچوونی خەیاڵەکانی من و بۆ وەدیهاتنی خولیاو ئارەزووەکـانی مـن زەمینەیەکی یەکجار لە بارو شایستە دەبێت"* .

گۆگۆل بەم خەیاڵانەوە لە سـاڵی ١٨٢٨دا کـە نـۆزدە ساڵان بوو ڕێگەی پایتەختی گرتە بەرو بە هـەزاران خولیـاو ئارەزووی ئەدەبی و سیاسییەوە خۆی بە پوتروسبۆرگدا کرد. وەکو گەلێك لە خـەڵکی ئـۆکراین هـەم حەنەکـچیو هـەم خەیاڵاوی، هەم خەیاڵڕێس و هەم حەقیقەتبین، هەم وردبین و هــەم چـاولێکەر بـوو، بـەڵام هەنـدێك سـۆخەتێن دیکـەی هەبوون کە لە خەڵکی ئۆکرایندا نەبوون، ئەوەیش ئەمە بـوو

کە مرۆڤێکی مەند و مەنگ و توندە تەبیعەتو تورە بـوو، بەڵام دڵناسك نەبوو.

لە گێرودارو ململانێی پایتەختی تزاراندا گۆگۆل هـیچ دۆسـت و ئاشـنایەکی نـەبوو، هـەموو ئـەو دژواری و نارەحەتیانەی لە ژیانی شارێن مەزنـدا دێنـە پێـشێ، لـەو روویـدا. زۆری حـەز لـێ بـوو، لـە کـاری دەوڵەوتیـدا دابمەزرێتو، هەوڵی فـرەی دەدا کـە لـە شـانۆدا بەشـداری بکات، بەڵام سـەر نەدەکـەوت و کاریگـەریی ئـەم هەوڵـە بێهودانە لە بەرهەمەکانیدا خویایە. لەم سـەردەمەدا لێـبڕا بچێتە ناو ژیـانی ئەدەبییـەوەو یەکـەم شـتێك کـە بـڵاوی کردەوە چامەیەك بوو لەژێر سەرناڤی "گانتس کوخلگارتن" کـە بەهـەمان ڕێبـازی ڕۆمـانتیکی سـەردەمی قۆنـاغی خوێنـدنی ئامـادەیی نووسـیبووی و لـە ڕاسـتیدا وەسـفی ناکامی خۆی بوو لە ڤیان و ئاشقێنیدا.

ئەم قەسیدەیەی بە نـاوی خـوازراوی (ڤ. ئـالوڤ — V. Alov) بڵاو کردەوە، بەڵام تاقە کاریگـەریی ئـەم بەرهەمـە ئەوە بوو کە (ن. پالوڤی– N. Palevoi) ی ڕەخنـەگری ئـەو زەمانـە گوتـارێکی تونـدی تەوسـئامێزی لـە ڕۆژنامـەی

(تەلەگرافی مۆسکۆ) دا لەسەر نووسـی و کـەس قەسـیدەی ناڤبری نـەکڕی. گۆگـۆل هـەموو ئـەو نوسـخانەی کـە لای کتێبفرۆشەکانی دانابوون وەرگرتەوەو بـەو پارەیـەی کـە لـە دوای چاپکردنی قەسیدەی ناڤبری بۆی مـابووەوە ژوورێکـی بە کرێ گرت و هەموو نوسخە نەفرۆشراوەکانی لەو ژوورەدا سووتاند.

لەم قۆناغەدا ئارەزووی سەردانی زاگـەی خـۆی دەکـرد، سەردانێکی شاری "لوبك" ی لە ئالْماندا کـردو لەوێنـدەرەوە بەرەو مەفتەنی باب و باپیرانی خۆی ڕۆیی و لەو ماوەیەدا کە لە شاری نیژین مایەوە ڕێبازی نووسین و نووسـەرایەتی خـۆی گۆڕی و لێبرا ئەو نەقلْ و حیکایەتانەی کـە لـە منـداڵیڕا لـە مەفتەنی خۆی بیستبووی و ئەو سەربورو بەسـەرهاتانەی کـە لەمەڕ خەڵکی ئۆکراین لە بیری مـاون بنووسـێتەوە، ئـەوەبوو یەکـەمین کۆچـیرۆکی لـە سـاڵی ١٨٣١دا لـەژێر سـەرناڤی "شەوانێك لە کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکا"دا بـڵاو کـردەوەو ئاقیبەت ئەو شۆرەتەی لە ئەدەبیاتدا ئـارەزووی دەکـرد هاتـە دی.

ئەم چیرۆكانە هــەوەڵجار لــە گۆڤــاری "یاداشــتەكانی نیشتمان"دا بڵاو بوونەوە، چونكە بەتەواوەتی بوونە مایــەی سەرنج و بایەخی خەڵكی. ئیدی گۆگۆل لەوە بەدواوە چــەند چــیرۆكێكی دیكــەی بــە ناونیــشانی "هەفتــە بــازاڕی ساراچینتسی" (ناوی گونێدكی نزیكی زاگــەی خۆیــەتی) و "شەوی جەژنی سەن جان" و "شەوی مــانگی مــایس" ی بەهەمان شێواز بڵاو كردەوە.

گۆگۆل ئەم چیرۆكانەی بە شێوازێك نووسی كە بەر لەو پوشكین دەستپێشكەریی تێدا كردبوو، بەڵام چــونكە شــەقڵ و مــۆركێكی ناوچــەییان هــەبوو و جوانییــە مــادی و مەعنەوییەكانی ئۆكراینی بە باشترین شێوە دەردەبــڕی، لــە چــیرۆكەكانی پۆشــكین جیــاوازتر و پەســەند تــر بــوون و بەشــێوەیەكی ناڕاســتەوخۆ، ڕێگــەی ئــەدەبیان بــە گۆگــۆل نیشان دا. لەم سەردەمەدا گۆگۆل ئاقیبــەت توانیبــووی لــە كــاری دەوڵــەتی دابمــەزرێت و لــەوە بــەدواوە بــە خــەیاڵی ئاسوودە درێژەی بە كارە ئەدەبییەكانی خۆی دا.

گۆگۆل كــۆ چــیرۆكی "شــەڤهەریانێ لــە كێڵگەیــەكی نزیكی دیكانكا"ی بە ناوی خۆیەوە بڵاو نەكردبۆوە، بــەڵكو

بە ناوی خوازراوی "پانکوکند و دارسرخ" بـڵاوی کردبـۆوە. سەرباری ئەو زەوق و سەلیقە تایبەتییەی کە لە گێڕانـەوەی ئــەم چــیرۆکانەدا بــەکاری هێنــابوو، وەســفێکی دڵگــیری سروشتیانەیــشی تێــدا بــوو. خەســڵەتێکی سەرەکیانەشــی هەبوو، ئەویش ئەوە بوو کە گۆگۆل یەکـەم کـەس بـوو کـە وێنەیەکی شاعیرانە و زیندووی خەڵکی ســادە و گونــدییانی دوورە دەستی ڕووسیای هێنــا بــووە نــاو ئــەدەبیات و هــەر ئەمەش بووە هۆی ڕەونەق و ڕەواجی ئەم چیرۆکانە.

ئەم چیرۆکانە بە ئەندازەیەك دەنگیان دایــەوەو پەســند کــران ســەرنجی پوشکینیــشیان، کــە لــەو ســەردەمەدا لــە هەرەتی شۆرەتی خۆیدا بوو، ڕاکێشاوە. پوشکین دەربارەیــان دەنووســێتو دەڵێــت: *"ئێــستا لــە خوێندنــەوەی کتــێبی (شەڤهەریانێ لە کێڵگەیەکی نزیکــی دیکانکــا) بوومــەوە. جوانی ئەم کتێبە سەرسامی کردووم. ئەو شــیرین زمــانی و حەقیقەتبێژی و ناسکی و ڕاستگۆیی و دڵسۆزییەی کە بــێ هیچ غەل و غەشێك و بێ هیچ زێدەڕۆیی و ڕواڵەتبازی و، هەندێك جار لەگەڵ هەستی زۆر شــاعیرانەدا بەرجەســتەیان کردووە، هەر هەمووی لە ئــەدەبیاتی ئــەمڕۆی ئێمــەدا بــێ*

پێشینەیەو ئاسایی نین، هێندەیان کار تێکردووم کە هێشتا وەئاگا نەهاتوومەتەوە، پانکو کند و دارسرخ، دەتوانێت بە جۆرێك خەڵکی بێنێتە پێکەنین کە هیچ کەسێکی خەڵکی پایتەخت بە تۆزی پێیدا نەگات. بیستوومە کاتێك کە وەشانکاری کتێبەکە چووبوو بۆ ئەو چاپخانەیەی کە ئەم کتێبەیان لێی چاپ دەکرد، سەیری کردبوو پیتچنەکان دەستیان بە ورگیانەوە گرتووەو پێدەکەنن. سەرکاری چاپخانەکە پێی گوتبوو هۆی پێکەنین و خۆشحاڵی کرێکارەکان ئەو کتێبەیە کە خەریکی پیت چنینەکەین. هەڵبەتە ئەگەر (مولیر و فیلدینگ)یش بیانتوانیبا چاپکەرێن بەرهەمەکانیان بەو جۆرە بێننە پێکەنین، خۆشحاڵ دەبوون. من پیرۆزبایی لە خەڵکی دەکەم کە کتێبێکی ئەوەندە دڵگیریان بەدەست کەوتووەو لە ناخی دڵەوە ئومێدەوارم کە نووسەری کتێبەکە سەرکەوتنی دیکەش بەدەست بێنێت".

ئەم نووسینەی پوشکین باشترین دەربڕی بیروبۆچوونی خەڵکی ئەو سەردەمەیە سەبارەت بەم چیرۆکانەی گۆگۆل.

گۆگۆل، لـە سـاڵی دواتـردا بەشـی دووەمـی کتـێبی "شەڤهەریانێی لـە کێڵگەیـەکی نزیکـی دیکانکـا" بـڵاو کردەوە کـە چـیرۆکی "ئیڤـان فیـودورو فـیچو پـوری" بـە جوانترین چیرۆکی ئەم بە شەو بە شاکاری ئەو دێتە ژماردن. گۆگۆل لـەم بەشـی دووەمـەدا زیـاتر بـە نـاو وردەکارییـان کەوتووەو بە زمانێکی ڕوونترو وردتر وردەکارییەکانی ژیـانی خـەڵکی ژێـر دەسـت و دەسـتکورتی و نارەحـەتی و بەدبەختییەکانیانی ڕاڤەو شرۆڤە کـردووەو بـەمجۆرە گۆگـۆل ڕۆژ بەڕۆژ پـتر لـە ڕای گەشـەپێدانی شـێوازی خۆیـدا کـە شێوازێکی تازە بووە لە ئـەدەبیاتی ڕووسـیدا، تێکۆشـاوەو لایەنـە ئەرێنییـەکانی ئـەم ڕێبـازە تایبەتییـەی خـۆی و مرۆڤدۆسـتی و سـادەیی و ڕوونـی و ڕەوانـی تایبـەتی نووسینی خۆی زیاترو زیاتر پەرە داوە.

گۆگـۆل، لـە سـاڵانی ١٨٣٣و ١٨٣٤دا هەنـدێك چیرۆکی دی نووسی و لـەو بەینـەدا دەسـتی دایـە دانـانی کتێبێك لەژێر سەرناڤی "مێژووی قۆزاقـانی مالاروسـیا" و لە زنجیرە وتارێکدا ڕای خۆی دەربـارەی دانـانی ئـەم کتێبـە ڕوون کردۆتەوەو گوتوویەتی مەبەستی ئەمەیـە کـە داب و

نەریت و ئاکار و ڕۆحیاتی خەڵکی ئـۆکراین لـەم ڕێگەیـەوە نیشان بدات.

لە ساڵی ١٨٣٥دا کتێبێکی دیکەی بەناونیشانی "میرگۆرۆد- **Mirdgorod**" بڵاو کردەوە. میرگۆرۆد ناوی ناوچەیەکە کە گۆگۆل لەوێندەر هاتووەتە دنیا، و لەژێر ئەو ناونیشانەدا نووسیبووی: *"ئـەم چـیرۆکانە بـە درێـژەی شەقەهەریانی کێڵگەیەکی نزیکی دیکانکـا دەژمێـردرێن"* و ناوی خوازراوی (پانکوکنـدو دارو سـرخ) ی لابردبـوو و بـۆ یەکەمجار کتێبەکەی بـە نـاوی ڕاسـتەقینەی خۆیـەوە بـڵاو کردەوە. ئەگەرچی گۆگۆل ئەم کتێبەی بە درێژەو تەواوکەری کارەکـانی پێـشووی خـۆی دەزانـی. بـەڵام لـە ڕاسـتیدا حەقیقەتجۆیی ئەوی بەشێوەیەکی تر دەنوانـد و نیـشان دەدا، دیمەنێن تاریك و ترسناکی ژیانی خەڵکی ڕۆژگار و گەنـدەڵی و تەماعکاری و نەفس نزمـی گەورە موڵکدارانی بـە وردی و لە ڕوانگەیەکی دروست و بـە دڵـسۆزییەکی تایبەتییـەوە نیـشان دەدا. یـەکێك لـە چـیرۆکەکانی ئـەم کۆچـیرۆکە، چیرۆکێکە بە ناونیشانی: "چۆن ئیڤـان ئیڤـانۆڤیچ و ئیڤـان

نیکۆلایوڤیچ لێکدی تۆران" کە بە یەکێك لـە شـاکارەکانی گۆگۆل دەژمێردرێت.

هەمان ئەو ناسکی و شۆخیبازیانەی کـە گۆگـۆل لـە چیرۆکەکانی دیکەی خۆیدا بە کاری بردووە تێهەڵکێشی ئەم کۆچیرۆکەشی کردووە، بەڵام لەژێر ئەم دڵگیری و ناسـکی و جوانی دەربڕینەدا هەنـدێك ژەهرخـەن هەیـە کـە نیـشانەی ئەوپەڕی ڕەنجبێـوەری و مەینـەتی و کلـۆڵی خـەڵکی ئـەو ڕۆژگارەیە، و هـەر بۆیـەش ڕەخنـەگری نـاودار بیلینـسکی دەیگوت: *"خەندەکانی گۆگۆل ئاوێتەی تاڵین"* .

وێڕای هەموو ئەمانەش گۆگۆل هێشتا بەتەواوەتی لـە کاری خۆی ڕازی نەبوو، پێی وابـوو هێـشتا نـەیتوانیوە بـە دڵی خۆی مەزناهی و قارەمانییەتی خەڵکی مەفتەنی خۆی بەرجەستە بکـات، لەبـەر ئەمـە دەسـتی دایـە نووسـینی کتێبێك کە زووبەزوو بەنێوی "تاراس بولبـا"ەوە لـە سـاڵی ١٨٣٥دا بلاو بـووەوە. ئـەم کتێبـە لـە ڕاسـتیدا داسـتانی نەتەوەیی قوزاقانی ئۆکرانییەو هەر کە بڵاوبووەوە ڕەونـەق و ڕەواجی تەواوی پەیدا کردو لەو زەمانەوە تا نهۆ یەکێکە لـە جوملەی شاکارە ئەدەبییـەکانی جیهـان. گۆگـۆل بـەر لـەوە

هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدا بووە بودەڵەیی و نەفس نزمی و تەماعکاری و چاوبرسییەتی مولکدارانی مەفتەنی خۆی ڕاڤە و شرۆڤە بکات. لەم چیرۆکەدا بە پێچەوانەوە سیفەتێن مەردانەو جوامێری و قارەمانێتیی دلاوەرانی مەفتەنی باب و باپیرانی خۆی نیشان داوەو نواندووە.

لەهەمان ساڵی ١٨٣٥دا پوشکین گۆڤاری "سەردەم"ی لە مۆسکۆ دەرکردو گۆگۆلیش لە جوملەی ئەو نووسەرانە بوو کە هاوکاری لەگەڵ گۆڤاری ناڤبریدا دەکرد. تێکەڵ بوون لەگەڵ گەورە نووسەران و شاعیرانی پایتەخت و چوونە کۆڕو ئەنجوومەنە ئەدەبییەکان ڕۆژ بە ڕۆژ هونەری سروشتی و خۆڕسکی گۆگۆلی زیاتر گەشاندەوەو توانای نووسەریی زیاد کرد. لەم قۆناغەدا گۆگۆل چەندین چیرۆکی بەناوبانگی بلاو کردەوە کە زۆربەیان بە شاکار حەساو کراون، میناکی (وێنە، شەقامی کەناری نەڤا، یاداشتنامەی شێتێك، کەپو، گالیسکە و پاڵتۆ) کە تۆزێك درەنگتر بلاوی کردووەتەوە.

لە هەموو ئەم چیرۆکانەدا حەقیقەتجۆیی و واقیعبینی گۆگۆل بە باشترین شێوە دیارەو بەوپەڕی وەستاییەوە پەردە

لــــەڕووی گەندەڵییـــەکانی کۆمەڵگـــەی ئـــەو ڕۆژگـــارە هەڵدەماڵێت و لە هــەموو شــوێنێکدا بێــزاری و نــەفرەتی ئاشکرای خۆی لە جڵەودارانی گەندەڵ و ســتەمکارانی ئــەو زەمانە و بەفیڕۆدانی پارەوپول، بە وشــە دەســپێرێت و هــەر ئەم گیانی ڕەخنەگری و ئازادیخوازییەی کە لەم بەرهەمانــەی گۆگۆلدا هەن، کردویانن بە شاکارێن ئەدەبی جیهانی.

گۆگۆل، لە ساڵی ١٨٣٦دا شــانۆنامە بەناوبانگەکــەی "موفەتیش"ی بڵاو کــردەوە. بڵاوبوونــەوەی ئــەم کۆمیــدیا بەناوبانگە بە ئەندازەیەك لە ئەدەبیاتی ڕووسیدا گرنگــە کــە دەشێت بگوترێت گۆگۆل بەو کارەی ئەم ژانرە ئەدەبییەی لــە زمانی ڕووسیادا ئەفراندووە. پوشکین کــە بــۆ کۆکردنــەوەی بەڵگەنامەو دیکۆمێنتەکانی ڕاپەڕینی پوگاچوف بــۆ شــاری ئورنبۆرگ چووبوو، لەوێ بە هەڵە بەو موفەتیشەیان زانیبوو کە چــاوەڕوانی هــاتنی بــوون لــە پایتەختــەوە، ئیــدی لــە گەڕانەوەدا ئەم چیرۆکەی بۆ گۆگۆل گێڕابــووەوەو گۆگــۆلیش دوای ماوەیەك ئــەم کۆمیدیایــەی لــەو چــیرۆك و ســەربورە واقیعییەوە هەڵێنجابوو:

خیلستاکوف ناوێکی گەنجی سەرگەردان و بێ هونەر و بادەنۆش لە سان پوتروسبۆرگەوە لە پـشووی هاوینـەدا، بـە مەبەستی دیدەنیی ماڵباتی خۆی، بـۆ شارسـتان دەڕوات و لە ڕێگەدا لە شارۆچکەیەکی بچووکدا پـارەی لـێ دەبـڕێ و هیچی وای وای نامێنێ بـۆ زینـدان بـڕوات، لـە ئەنجامـدا خەبەر دەزانێـت کـە سـەرانی دایرەکـانی شـار چـاوەڕوانی هاتنی موفەتیشێکن کە لە پایتەختەوە بۆیان دانراوە، ئیدی خۆی لە جێی ئەو موفەتیشە دادەنێت و بـەمجۆرە یـەك بـە یـەکی کـار بەدەسـت و مـامۆرانی دەوڵـەت لـەو شـارە بچووکەدا ڕیاو ساختەچییەتی و نادروسـتی و بـەرتیلخۆری و دزی خۆیانی بۆ دەنوێنن. لـەم بەینـەدا حـوکمڕانی شـار تەنانـەت بـۆ ڕەزامەنـدیی ئـەو ئامادەیـە ژن و کیژەکـەی خۆیشی عەرز بکات.

گۆگۆل لەم شاکارە زیندووەی خۆیدا ژمارەیـەکی زۆری لە خەڵکان وەسف کردووەو هەر چەندە هەنـدێکیان لێکـدی دەچـن و هــەمان گیـانی ساختەچـییەتی و پانکردنـەوەو ڕیابێژی لە هەموویاندا یەکسانە، ئەوجا بە باشترین نموونـەی سەردەمی خۆیان و کاربەدەسـتانی دەوڵـەتی ئـەو ڕۆژگـارە

دێنە ژماردن و بۆیە زۆربەی کاراکتەرانی ئـەم کۆمیدیایـە، لە ڕووسیادا بوون بە داستانی سەر زاری هەموو خەڵکی.

گۆگۆل لەم کۆمیدیایەدا گەورەترین خەوش و کێماسی کۆمەڵایەتی ئەو ڕۆژگارەی، کە بریتییە لـە بـەرتیلخۆری و غـــەرەزداری هـــەموو کاربەدەســـتان و تەنانـــەت دادوەرو قازیانی دەوڵەتی، بـە باشـترین و جـوانترین شـێوە نیـشان داوەو لە هەموو ئەو نووسەرانەی تـری وەك کـانتمیر و فـن ڤیزین و کریلـوف و گریبایـدوف کـە لـەم بـوارەدا کاریـان کـردووە بـە دەسـەڵاتتر خـۆی نوانـدووە.. ئـەوەی سـەیرە دەوڵەتی ئەو ڕۆژگارە زۆر بە خوێن-ساردی پێشوازییان لـەم کۆمیدیا جوانە کردو ئیمپراتۆر نیکـۆلا بـە خـۆی مۆڵـەتی نمایشکردنی داوەو لە شـەوی یەکـەمی نمایـشەکەدا ئامـادە بووەو تەنانەت بە خۆی لە پێش خەڵکانی تردا لـە چـەپڵەی داوەو بـووە بـە سەرمەشـقی خەڵکەکـە. ئـەم کۆمیدیایـە (جەنابی موفەتیش) هێشتاش کە نمایش دەکرێت، سـەرنجی خەڵکی ڕووسیا ڕادەکێـشێت و بـە باشـترین شـێوە ژیـانی کارگێڕی بەر لە سەد ساڵ وەبیر دێنێتەوە.

گۆگۆل لەم بەرهەمانەدا وا دەنوێنێت تا ئەندازەیەك باوەڕی وا بووە خەڵکی بە دروستی پەییان بە مەبەستی ئەو نەدەبردو خویایە زیاتر بۆ دڵی خۆی شتی نووسیوە تا بۆ ڕەزامەندی خەڵکی، بۆیە جارجارێك جیلوەیەکی تایبەتی لە بەرهەمەکانیدا هەیە کە پێویستە بە یەکێك لە تایبەتمەندییە گشتییەکانی ڕۆماننووسانی ڕووسیای ئەو ڕۆژگارە بزانرێت و ئەویش ئەوەیە کە نووسەر لە پاڵ ئەوەدا کە هەوڵیداوە بودەڵەیی و زەبوونی و بێ کەڵکیی ئەو کەسانەی کە وەسفی کردوون بەرجەستە بکات، بێ ئینسافیشی دەرهەق نەکردوون.

هەرچەندە لە زۆربەی بەرهەمی خۆیدا ئەم جۆرە کەسایەتییانەی وەکو ئەهریمەنانی ڕاستەقینە نیشان دەداو هیچ ناشیرینی و بەدکارییەکیان ناشارێتەوەو هەندێك جار پێی موبالەغە و زێدەڕۆیی زۆر بەرز دەکاتەوە، بەڵام وێڕای هەموو ئەمەش لە تۆ وایە خۆشی دەوێن و نەك هەر نەفرەت و بێزاری خۆی دەشارێتەوە، بەڵکو دڵیشی پێیان دەسووتێ و لەوەیە لە دڵی خۆیدا عوزریشیان بۆ بێنێتەوە،

ڕەنگە ئەگەر پسپۆڕانی کۆمەڵناسیش بیانویستایە لەم بوارەدا قسان بکەن هەمان تۆنیان هەڵدەبژارد.

لە باری تەکنیکی شانۆییەوە هەندێك ئێرادو عەیبیان لەم کۆمیدیایەی گۆگۆل گرتووەو گومان لەوەدا نییە کە دوا پەردەی کۆمیدیای ناقبری لاسایی کردنەوەیەکی کۆمیدیا بەناوبانگەکەی "بێزار لە خەڵکی" مولیێر- ی فەڕەنسییە. شۆرەتی لە ڕادەبەدەرو نائاسایی کۆمیدیای موفەتیش، کەڵکەڵەو خولیایەکی سەیری لای گۆگۆل چێکرد کە سەرانسەری ژیانی ئاییندەی تا دەمی مەرگ ژەهراوی کردو ئەم نووسەرە هەرە مەزنەی ڕۆژ بە ڕۆژ پتر لەسەر لاڕێ مکوڕتر دەکرد.

لە ڕاستیدا ئەو هەستە پەنهان و گیانە عیرفانی و سۆفیاتییەی کە لەودا هەبوو لەم سەرو بەندەدا هاتە کوڵ و جۆش، گۆگۆل وایزانی دەبێت پایەی واعیز و تەنانەت پێغەمبەر بۆ خۆی وەدەست بێنێت و ئیدی لەو ڕۆژەوە تا دوا ڕۆژی ژیانی بە دووی ئەو پایەیەدا دەگەڕا کە بەرزترین ئەرکی ڕێنوێنی و پەیامی ئاسمانی خۆی ئەنجام بدات و گرنگترین بەرهەم کە ئەم خولیایەتی بێنێتە دی، بەرهەم

بێنێت. هەر بەم خەیاڵـە سـەفەرێکی بـۆ دەرەوەی ڕووسـیا کردو ماوەیەك لە ئیسپانیاو مودەتێك لـە ڕۆمـا مایـەوەو ئـەنجام لـە سـاڵی ١٨٤٢دا بەشـی یەکـەمی "گیانـە مردووەکان"ی بڵاو کردەوە.

گۆگۆل ئەم کتێبەی خۆی بە (بەیتێك) زانیوەو ئەمەش خۆی لە خۆیدا ئەوە دەگەیەنێت کە لەو قۆناغـەدا چـۆن لـە نهێنی کاری خۆی بێ خەبـەر بـووە، چـونکە لـە ڕاسـتیدا لایەنی لاوانەوە پتر لەم کتێبەدا زاڵە. قارەمانی ئەم چیرۆکە کە چیچیکۆفی نـاوە، پیـاوێکی سـەیرە، کـە کاربەدەسـتی گومرك بووەو چونکە بە تاوانی قاچاخ دەریـان کـردووە، بـۆ قەرەبووکردنەوەی ئەم زیانە دەستی داوەتە ساختەچێتییەکی فرە. لەو ڕۆژ و زەمانەدا ژمارەی زەڕخرێی هەر موڵکـدارێك لـە کـاتێکی دیـاریکراودا سـەرژمێری دەکـران و تـا سەرژمێرییەکی تازە ئەم ژمارەیە نـەدەگۆڕا، ژمـارەی ئـەو کۆیلـە و زەڕخرێیانـەی کـە لەسـەرژمێری یەکەمـدا قەیـد کرابوون هەموو جۆرە سەودایەکی مینا کـڕین و فرۆشـتن و گۆڕینەوەو ڕەهن و بارمتەیان پێ دەکراو هـەر یـەکێك لـەو

زەرخڕێیانە بە زاراوەی ئەو زەمانــە "یــەك گیــان"یــان پــێ دەگوت.

چیــچیکۆف مرخــی لــەوە خــۆش کردبــوو "گیانــە مردووەکان" واتە ئەو کۆیلەو زەرخڕێیانەی کــە مردبــوون و هێشتا ناویان لە تۆماری حکومەتیدا ڕەش نەکرابووەوە، بــە نرخێکی هەرزان بکڕێت و لە بانقێکدا بە بارمتەیان دابــنێ و پارەیەکی مۆڵ بەدەســت بێنێــت. ئــەم چیرۆکە بــاس و شرۆڤەی ئەو ســەفەر و ســەودایانەیە کــە کڕیــاری "گیانــە مردووەکــان" واتــە چیــچیکۆف لەگــەڵ عەرەبانــچییەکەی خۆیدا کە سلیفانی نــاوە، لێــرەو لــەوێی دەکــات و لەگــەڵ کاربەدەستانی ئەم مەیدانەی دەوڵەتدا ســەرو کــارو کــەین و بەینی هەیە.

گۆگۆل ئەم بابــەت و ناوەڕۆکــەی بــە جۆرێــك فــراوان کردووەتەوە کــە هــەموو چــینی دەســەڵاتداری ئــەو ڕۆژەی هێناوەتە ناو ناوان. ئەو نموونــە بەرجەســتانەی کــە گۆگــۆل وەســفی کــردوون بــەم شــێوەیەیە: مانیلۆڤــــ مولّکــدارە، خاوەنی چەند کۆیلەو زەرخڕێیەکە، کەسێکە کــە ســەر بــە هیچ چین و توێژێك نەبووە، هیچ بیروباوەڕێکی ڕوون و هــیچ

ئـــایین و داب و نـــەریتێكی نـــەبووە. نۆزدریـــوف پیـــاوێكی ئەهلی ڕابواردن و خۆشگوزەرانییە كە هـــەموو كەسـێك بـــە "تۆ" بـــانگ دەكـــات و لـــە قومـــاردا شـــەق دەوەشـــێنێ و میوانـــەكانی خـــۆی داركـــاری دەكـــات. ســـوباكیوڤیچ كـــە پیاوێكی دلاوەرەو لە هیچ كارێـك كـــە ســـوودێكی بـــۆ ئـــەو هەبێ ناپرینگێتەوە، كوروبوچكا، ژنێكی پیری تـــەماعكارە كە هیچ خـــەون و خـــەیالێكی نییـــە جگـــە لـــە زیـــادكردنی ژمـــارەی كۆیلـــەكانی و پاشـــەكەوتكردنی پارەكـــانی خـــۆی. كاربەدەســـتان و مـــامورانی دیكـــەی دەولـــەت و تەنانـــەت خەلكی شاریش، كە سەروكاریان لەگـەل ئەوانـدا هەیـە لـە گۆشەنیگای گۆگۆلەوە شایستەی ڕێزو حورمـــەتێكی زیـــاتر نەبوونەو وێڕای ئەوەی كە دادسێنی شار پیاوێكی نەفس نـــزم و خوێڕی و بەد كردەوە بـــووە ســـوباكیوڤیچ دەربـــارەی ئـــەو گوتوویەتی: تاقە پیاوی تەواو ساغە كە لەم شارەدا هەیە.

ئەم كتێبەی گۆگۆل وێنەیەكی دروستی بارودۆخی ئـــەو زەمانـــەی ڕووســـیایە، پوشـــكین كـــە خوێندوویەتییـــەوە گوتوویـــەتی: *"خودایـــا ئـــەم ڕووســـیایەی ئێمـــە چـــەند خەمناكە!"* گۆگۆل زەبەر دەستیو بەرزە خەیالی خـــۆی لـــە

بەرجەستەکردنی ئەو وەزع و حاڵەدا نیـشان داوەو تەنانـەت بچووکترین و نزمترین کەس و کاراکتەرانی پێناسە کردووە. زمان و دارِشتنی گۆگۆل لەم کتێبەدا هەندێك جار رِەمـەکی و هەندێك جـار ئـەدەبی و هـەمووجار لەوپـەرِی رِوونـی و رِەوانیدایە.

گۆگۆل بە خۆی گوتوویەتی کە بابەتی ئـەم کتێبەشـی لە پوشکین وەرگرتووە، ئامۆژگاریی کردووە کە سیرڤانتـسی نووسەری زۆر بـە ناوبـانگی ئیـسپانیایی بکـات بـە سـەر مەشقی خۆی و لە ساڵی ١٨٤٠دا کە لە شاری رِۆما بـووە، یـەکێك لـە رِۆمانـەکانی دیکینـزی نووسـەری ئینگلیـزی دەخوێنێتەوەو لەمەوە دیارە کە لە نووسـینی ئـەم کتێبـەدا چاوی لە هەردوو گەورە نووسەری ناڤبری کردووە.

هەڵبەتە دەبێت ئاگامان لەوە بێ دیکینز هەرگیز ئـەو بەزەیی و سۆزەی نەبووە کە گۆگـۆل دەرهـەق بـە خـەڵکی رِەش و رِووت هەیبووە. ئەم هەستی بەزەییـە سـەبارەت بـە خەڵکی بێ-نەواو چەوساوە کـە لـە خەسـڵەتێن نەتـەوەیی نەژادی سلاڤییەکانە، لە بەرهەمێن گەلێك لـە نووسـەرانی گەورەی رِووسیادا دەبینرێت و ئەو نەفرەت و بێزارییەی کـە

لــە ئــەدەبیاتی میللــەتانی دیکــەدا دەربــارەی ئــەم جــۆرە خەڵکانە هەیە لە ئەدەبیاتی ڕووسیدا کــەمترەو لــە گۆگــۆل بــترازێ، دۆستۆیفــسکی و لــیڤ تولــستۆی و ماکــسیم گۆرگیش، بە نەفرەتەوە ئەم جۆرە خەڵکەیان باس نەکردووەو لە بەرجەستەکردنیاندا ئەوەندە دەستیان دانەگرتووە.

هۆی ئەمەش ئەمەیە کە لە ڕووسیای تزاریــدا زوڵــم و زۆرداری و زێــدەگاڤی دەربــارو دەرباریــان و کاربەدەســتانی دەوڵەت دەرهەق بە خەڵکی ڕەش‌و ڕووت، بە ڕادەیەك بــووە کە هەرگیز خەڵکی نەیانتوانیوە ئەوە ساغ بکەنەوە کــە ئــەم کەسەی سەر کوێرو سەرشۆڕ کراوە، بە خۆی ئــەم تەنەزولــە سـایکۆلۆژییەی فەراهــەم کــردووەو بــە خــۆی ســەبەبکاری زەبوونی خۆیەتی یان دەزگــای دەوڵــەت بــە زەبــری زوڵــم و زۆرداری، ڕۆژی بەم ڕۆژە گەیاندووە، باشترین پێناســەی ئــەم وەزع و حاڵە ئەم دەربڕینەیە کە گۆگــۆل لــە نامەیەکــدا بــۆ دۆستێکی خۆی نووسیویەتی:

"نۆرینی خەماوی و ڕەفتاری میللەتی ئێمە کاتێك کە کۆمەکی دوور خراوان بۆ سیبریا دەکەن، وەیاد بێنەوە. هــەر

کەسەو هەرچییەکی هەبێت دەیهێنێ، یەکێك خواردن، یەکێك پارەو پول، یەکێك. . . . "

مێژوو زۆر جاران گەواهی داوە کە لەنێو ئەم دوور خراوانەدا پیاوانی زۆر شەریف و ئابڕومەندو زۆر هونەرمەند و تەنانەت بلیمەتانی نمرە یەکی ولآت هەبوون کە دەوڵەت و دەزگاکانی دەوڵەت بە نزمترین و قیزەونترین خەڵکی زەمانەیان داناون، بۆیە جەماوەری خەڵك لە کۆنەوە کردبوویان بە عادەت کە دڵیان بە خەڵکانی لێقەوماو و بێ دەرەتان بسووتێ و گەورە نووسەرانیش لە جیهانی سۆزو بەزەیی خۆیاندا جێیان بکەنەوە.

سەفەری ئەورووپای ڕۆژئاوای، کە تزار نیکۆلای خەرجییەکەی دابوو، کارێکی یەکجار شوومی کردە سەر دەروونی گۆگۆل، ئەو نووسەرەی کە دەیتوانی بە زەبری هونەر شاکارانی دیکە بە جیهان ببەخشێت بەرە بەرە خۆی لێگۆڕاو وای خەیاڵ کرد کە پێویستە دەستبەرداری ناسکە هونەرەکەی خۆی ببێت و مەقام و پایەی پێشەوای ئایینی هەڵبژێرێت و بکەوێتە وەعزدان و ئامۆژگاریی خەڵك.

زۆر لــە گــەورە نووســەران ئــەم هەڵەیــەیان کــردووە: شۆرەتیان لە بواری نووسەریدا غرووریکی لا چــێ کــردوونو قەناعەتیان لا دروستبووە کە پایەی ڕێنــوێنی و وەعزبێــژی لە پایەو مەقامی هونــەر بــاڵاترە، لــەوە بێئاگــا بــوون کــە مورشـــید و ڕێنـــوێن گیـــانی خـــۆی لـــە قـــەبیلی وەعـــزو ڕێنوێنییەکانی خۆی دەکات و چونکە هەمیشەش بــە دڵــی مورید و پەیڕەوەکانی نابێــت، ئــەنجامی کارەکــەی مایــەی گومانە. بەڵام هونەرمەنــد هــەر چــەندە زادەی دڵــی خــۆی دەبەخشێت، بەڵام دڵی خەڵکی خۆش دەکــات و دڵیــان بــە دەست دێنێ و بە جۆرێك لە دڵیاندا ڕێی خۆی دەکاتەوە کە ئەنجامی پەیڤەکانی لە هیچ وەعزو ئیرشادێك کەمتر نییــە، زۆرجــاران ڕووی داوە کــە بەرهــەمێکی ئــەدەبی، کــاری بەرهەمێکی ئایینی کردووە یان کاری بەرهەمێکی شەرعی ئاسانتر کردووە.

لە کاتێکدا بیلینسکی و گرتسن لە هــەموو کەســێك پتر ستایشی بەرهەمــە ئەدەبییــەکانی گۆگۆلیــان کردبــوو، پێــشبینی دابــەزین و داڕوخــانی قەریحــەو بــەهرەو زەوقــی ئەویان دەکرد. ئەوەی کە زیاتر کاری کردە ســەر تەنــەزول و

دابەزینی گۆگۆل، ئەمە بوو کە لەو زەمانەدا هەستی ناسیۆنالیستی لە ڕووسیادا ڕەونەقێکی زۆری پەیدا کردبوو و ئەو ڕەشبینییە زۆرەی ئەو لەمەڕ وەزع و حاڵی وڵاتەکەی خۆیدا دەری بڕیبوو، خوێنەرەکانیشی لێ بێزار و تەوەللا کرد.

گاڤێ کە بەشی یەکەمی "گیانە مردووەکان"ی بڵاوبووەوە گۆگۆل بە خۆیشی هەستی کرد کە ئەم کتێبە پەسند ناکرێت، بۆیە عەهدی کرد کە لە بەشەکانی دواتردا بۆچوون و نۆڕینی خۆی ڕونتر بکاتەوەو جوانییەکانی مەرزو بوومی ڕووسیاش نیشان بدات. پێش ئەوەی ئەم کارە بکات وای بە باش زانی کە دڵی خوێنەرەکانی بەدەست بێنێتەوەو بۆ ئەم کارەش لێبڕا بەشێك لە نامەو وتارو نووسینەکانی خۆی بڵاو بکاتەوە.

لە ساڵی ١٨٤٦دا بۆ یەکێك لە دۆستەکانی خۆی بەنێوی (پلتینڤ — **Pletneiv**) ی نووسیوە: "*هەموو کارێك وەلاوە بنێ و دەست بەم کتێبە بکە. هەمووان پێویستیان پێیەتی*". ئەو کتێبەی کە گۆگۆل بەو هەموو گەشبینییەوە باسی دەکردو ئومێدەوار بوو کە ئینجیلێکی دیکە بێ، ساڵی دواتر بڵاو بۆوە، بەڵام بووە مایەی

حەیرمان و نائومێدی و پەستی هەمووان، چونکە لەم کتێبەدا ستایشێکی لە ڕادەبەدەری وەزع و حاڵی ئەو ڕۆژگارەی دەکردو بۆ نموونە لە بەشێکی ئەو کتێبەدا بە ناونیشانی "نامە بۆ دۆستانم" باسێکی (تزاری خۆشەویستی) هاتبوو کە توانای ڕەهای هەبوو و سەختگیرییە یاساییەکانی ئاسان دەکردو دەردە کوشندەکانی میللەتی دەرمان دەکردو لەلاوە باسی "کلێسای میللی" کردبوو کە دەتوانرا بە تاقە سەرچاوەی ئیلهامی خواناسی و پارێزکارییان بژمێررێ.

بەشێکی ئەم کتێبە بریتی بوو لە وەسێتنامەی ئەدەبی و گۆگۆل دەیویست دوای ئەوە ئیتر هیچ نەنووسێت چونکە لە ئاییندەدا تەنیا خەریکی جسوجۆی حەقیقەت دەبێت تا ڕۆحی ئەو و عەوامی خەڵکەکە لێی بەرخوردار بن. وێڕای ئەمەش خەڵکی هان دەدا سود لە نووسینەکانی پێشتری وەربگرن و ژێراوژێر ئەم خاڵەی دوپات دەکردەوە کە بێدەنگبوونی نووسەری کتێبی "گیانە مردووەکان" خەسارەتێکی گەورە دەبێت بۆ ڕووسیا.

هەر چـەندە گۆگـۆل بـەو ئاشـكراییە ماڵئـاوایی لـە مەیـدان و شـانۆی ئـەدەبیات كردبـوو، ئـەوجاش هـەر دەینووسـی، كـە بەشـی دووەمـی "گیانـە مردووەكـان"ی نووسیبوو، بە هەندێك لە دۆستەكانی خۆی نیشان دابـوو، و ئەمەشیان بووە مایەی حەیرمانی خوێنـەرەكانی كـە چـۆن بەهرەو قەریحەی داویەتییـە كـزی، لـەم بـەرگی دووەمـەدا گۆگـۆل دیـسان چیـچیكۆفی قارەمـانی بـەرگی یەكـەمی هێناوەتەوە ناو نـاوان، بـەڵام لـەم بەرگـەدا ئـەو وەسـفەی ڕووسیای كردووە كە هەموو بە ئاواتیان خواستووە.

تەنانـەت ئیـدیعای ئـەوەی كـردووە كـە شـازادەی حوكمڕانی شار كـە دوژمـنی سـاختەكاری و نادروسـتییە، كاربەدەستانی نادروستی دەوڵەتی لەنێو بـردووەو ڕاسـتی و دروستكاری لـە شـاردا خـستووەتەوە ڕەواج و بـە دەسـتی موراسـۆف ناوێـك كـە پیـاوێكی دەوڵەمەنـد و دینـدارە، كارخانەیەكی هەیەو لە ڕاستیدا دەوڵەمەندێكە كـە گۆگـۆل شەقڵێكی پیرۆزی داوەتێ، وەعز دادەداتو چـاو لـە هەڵـەو خەتای خەڵكی دەپۆشێت و ڕووسیایەك هاتووەتە ئاراوە كـە مایەی سەرسامی هەموانە. خویایـە كـە ئـەم موراسـەفە

لاسـاییی کردنەوەیـەکی (مـادلین) ی قارەمـانی ڕۆمانـە بەناوبانگەکەی (بێ نەوایان) ی ڤیکتۆر هۆگۆیە.

گۆگۆل بە خۆی دەستنووسی ئـەم بەرگـەی سـووتاند و دووبارە نووسییەوەو جارێکی تـریش سـووتاندییەوەو تـەنیا چەند بەرپەڕێکی پەڕاگەندەی ئەم بەشە ماوەتەوە کـە پـاش مەرگی گۆگۆل بڵاویان کردووەتەوە. کاتێکیش کـە هـەموو بەیازو کتێبەکانی خۆی سوتاند و تەنانـەت ئـەو موچـەیەی کە دەوڵەت دەیدایـە، بـە هـەژارانی بەخـشی و بـە خـۆی گـیرۆدەی دەسـتکورتی بـوو، لـە ١٨٤٨دا بـە مەبەسـتی زیارەت چوو بۆ ئۆرشەلیم، بەڵام لە جاران پەشێو پەرێشانتر گەڕایەوە.

ئەم پەرێشانیانەی ڕۆژ بە ڕۆژ لـە زیادیـدا بـوون، بـۆ نموونە لە شوێنێکدا ئۆقرەی نەدەگرت، لەم خـانووە دەچـووە ئەو خانووە، کە دەچـووە هـەر خانوویـەکی تـازە، هـەموو دارایی و موڵك و ماڵەکەی جانتایەکی چکۆلە بـوو کـە پـڕ بوو لە نامەو گوتارێن ڕۆژنامانو ئەو ڕەخنەو ئیرادانەی کـە دەربارەی ئەو نووسرابوون.

یــەکێك لــە هاوعەســرانی، ســیمای ئــەوی بــەجۆرە وەسفکردووە: *"پیاوێکی کوڵەباڵای یەجگار لاواز بــوو، کــە خواروخێچ ڕێی دەکردو بێ سەرو بەرو، جلو بــەرگ شــپرێو بوو، ئەو فتیلە قژانەی کەوتبوونە ســەر هەنیــەی و کــەپووە درشت و زەلامەکــەی مایــەی پێکــەنین بــوو"*. تورگنیــف دەڵێت: *"سیمای ڕێوی هــەبوو، ســەراپای شــێوەو ڕواڵــەتی ئاموچیاری شارێکی چکۆڵەی دەنواند"*.

لەم قۆناغــەدا ئیــدی لــە نووســین کــەوتبوو و هیــچی نەدەنووسی و بە زەحمەت قسەی دەکرد. هەندێك جــار تــای لێ دەهات و دەکەوتە وڕێنە. سەرەنجام لــە ســاڵی ١٨٥٢دا کۆچی دوایی کرد. زۆر کــەس گوتبوویــان کــە عیبــادەت و پارێزگــاری کوشــتبووی و هەنــدێکی دی گوتویانــە لــە بەرانبەر ئەو پەیکەر و وێنە مەزەبیانەی کە شەوبێداریی بــە دیارەوە دەکردن، گیانی ســپاردووەو لــەو دەمــەدا تەمــەنی چلو سێ ساڵ بووە.

ئەم ڕووداوە دەنگدانەوەیەکی ئەوتۆی نەبوو، چونکە لە مێژ بوو کاریگەرییەکی بەسەر عەوامی خەڵکییەوە نــەبوو، ئەویش بوو بوو بە قوربانی هەمان چارەنووســی شــووم، کــە

زۆربەی نووسەرانی هاونەسلی خۆی دوچاری ببوون، چونکە زۆربەی ئەم نووسەرانە هەر کە ڕووبەڕووی هزرێن تازە دەبوونەوە، میناکی کەسێك کە لەسەر هەڵدێرێك وەستابێ تووشی سەرەگێژکە دەبوون و دەمردن.

کتێبی "نامەیێن دۆستانە"ی گۆگۆل، سەر وەختێك دەنگدانەوەیەکی چاوەنۆڕ نەکراوی هەبووە. لیڤ تۆلستۆی ستایشی ئەم کتێبەی کردو خەڵکانێکی دیکەش چاویان لەو کردو لە ساڵانی ١٨٩٣ و ١٨٩٤دا دەیانگوت کە گۆگۆل لەم کتێبەدا پێشبینی زەمانانی دوای خۆی کردووەو تەنانەت لە یەکێك لە چاپەکاندا ئەم کتێبەیان بە ناونیشانی "گۆگۆل وەکو پەروەردەکاری ژیان" بڵاو کردبووەوە. بەڵام ئەم گومان و سەهووە دەوامی نەکردو سەرەنجام خویا بوو کە گۆگۆل دەستێکی ئەوتۆی لە فەلسەفەدا نەبووە.

لە ڕاستیدا نرخ و بایەخی ڕاستەقینەی بەرهەمێن گۆگۆل لەوەدایە کە هەست و بیروباوەڕی ئەو کەسانەی بەرجەستە کردووە کە وەسفی کردوون و شەقڵی هزرڤانیان پێوە دیار نییە. کە سەفەری ڕۆمای کردو ماوەیەك لەوێندەر مایەوە زۆر دڵبەندی ئەو ڕواڵەتکارییە دەربارییەی

پاپایــان و تەشــریفاتکاری بەرنامــەداری ئــەوان و گروپــە مەزهەبییەکان بوو کە لە کۆلانەکاندا دەیـانگێڕاو دڵبەنـدی کۆلانە تەنگ و پیسەکان بوو، کـەیفی بـە خەڵکـە نیمـچە هوڤیەکانیان دەهاتو ئیدی ڕموودەی ئەشرافانی ئەو شارەو کەیف و سەفا و ڕابواردن و هەراو هەنگامەی وان ببوو.

ئەو موبالەغەو زێدەڕۆییــە مەزهەبییــەی کــە لــە دوا ساڵەکانی ژیانیدا هەموو حەواســی ئــەوی داگــیر کردبــوو، وەکو لــە نووســراو و نامەکانیــدا دیــارە، پێــشینەی کــۆنی هەبووەو لە منداڵییەوە لەگەڵیدا بووە. هەمیشە لە مگێـزو تەبیعەتی ئەودا ململانێیەك لەنێوان ئیلهاماتی شـاعیرانەو مەیل و ئـارەزووانی زاهیدانــەدا هــەبووە کــە تــا ڕادەیــەك بۆماوەیی بووە. پاشان کەڵکەڵەیەکی لا پەیدا بووە کــە لــە کۆمەڵگەدا پایەیەك بەدەســت بێنێــت، چــونکە وێنایــەکی بــەتاڵی دەربــارەی کۆمەڵگــەی زەمــانی خــۆی کــردووەو دابونەریتی خانەوادەیی ئەم هەڵەیەی لەودا چەسپاندبوو.

سەرەنجام خزینی ئەو لە کۆتـایی ژیانیـدا ڕۆژ بــە ڕۆژ ترسناکتر دەبوو. لە زەمانی ئەودا هزری زاناو فەیلەسـوفانی ئاڵەمان لەو ژینگەیەدا کە ئەو تیایـدا دەژیـا بـرەوی زۆری

هەبوو، و ئەو هەرگیز سەری لەم بیروباوەڕانە دەرنەکردو ئەویان بەرەو ڕێگەیەك برد کە بە خۆیشی نەیدەزانی دەگاتە کویّ. جا چونکە پیاوێك بوو بە تەبیعەت حەزی بە دەمڕاستی و کوێخایی و ئارامی هەبوو، خۆ بەخۆ بە ڕێگەی شۆڕشدا دەڕۆیی.

بەمجۆرە ماوەیەکی زۆر تەنانەت لە ئەنگێزەو سۆنگەی ئەسڵی و بنەڕەتی و واقیعی ئەو گەندەڵییانەی کە لە بەرهەمەکانی خۆیدا وەسفی دەکردن بێئاگا بوو و گاڤیّ کە ویستی چاو بکاتەوەو بیر لە هۆو ئەنگێزان بکاتەوە، بوو بە پاشکۆی هزر و بیری کەسانی دیکە. سەرەنجام بیرۆکەیەکی لا پەیدابوو کە بە قازانجی دەوڵەت دەرسی ئەخلاق و ڕەوشت بە خەڵکی دابدات و باوەڕی وابوو کە ئەگەر حوکمڕانانی ویلایەتەکانی ڕووسیا بێنێتە سەر بونیادە ئەخلاقییەکانی خۆی، ئەمە بۆ ئەنجامدانی ئەم پەیامە بەسە.

بەمجۆرە گۆگۆل یەکێکە لەو نووسەرە کەمانەی کە ڕۆژێك بەرلەوەی مەرگ لەنێوی بەرێت بەدەستی خۆی و بەخوایشتی خۆی دەستبەرداری ئەرکە گرنگەکەی خۆی

بــووەو تــەرکی کــردووەو نــەیتوانیوە تــا دوا ڕۆژی ژیــان هونەرەکــەی خــۆی و دەســتڕەنگینی خــۆی بپارێزێــت. چ گومانێك لــەوەدا نییــە کــە گۆگــۆل مامۆســتای ڕۆمــان و دامەزرێنەری ئەم ڕێبازو ڕێچکەیە بووە لە زمانی ڕووســیدا، لە ڕۆماندا گونچاروف و گریگور یــوڤیچ و لــە شــانۆنامەدا ئەسترۆفسکی چاویان لەو کردووە. ئەگەر لە ئــاخرو ئــۆخری تەمەنیــدا ئــەم بــارە ناهــەموارە ســایکۆلۆژییەی بەســەردا نەهاتبا، بێگومان زۆر شاکاری دیکەی دەخستە ســەر ئــەو شاکارە نەمرانەی کــە لــە دوای خــۆی بــەجێی هێــشتوون.

سەرچاوە:

*تاریخ ادبیات ڕوسی (تا پایان دوره پیش از انقلاب)

*تألیف شادروان سعید نفیسی.

*چاپ: چاپخامە خواجە

*نوبت چاپ: چاپ دوم (چاپ اول توس)١٣٦٧

گالیسكە

چیرۆكی: گۆگۆل

ئەم شارە چكۆلەیە لەوەتای ئەم فەوجی سوارەیەی بۆ هاتووەو لەوێندەر ئۆردووبەزی كردووە، كەمێك بوژاوەتەوەو جموجولێكی تیَ كەوتووە. لەوەوپێش شارێكی خامۆش و كڕو كپ و خەمناك بوو. كاتێك كە بە سواری گالیسكە پێیدا ڕەت دەبووی، دیمەنی خانۆچكەكان كە دەیانڕوانییە شەقامەكان، بە جۆرێك پەستیان دەكردیت وەكو ئەوەی لە قومارێكی گەورەدا دۆڕابیت یان بە خوتو خۆڕایی گەوجێتییەكت كردبێت. بە كورتییەكەی بەتەواوەتی دڵت دەگیرا..

گەچكاری و تەڕاوی دیواری خانووەكان بەری دابوو و كەوتبوو، لە جیاتی سپی بن، پەڵە پەڵەو پیس بوون. سەربانی خانووەكان، میناكی زۆربەی شارەكانی باشوری وڵاتەكەمان، بە قامیش و هەژگان پۆشرابوون. ماوەیەكی

زۆر لـــەوەوپێش فەرمانـــدارێکی شـــار، بـــە مەبەســـتی پاکوتەمیزیی شار، دەستوری دابوو کـە گـوڵ و گیـای نێـو باخچەی بەر ماڵەکان لابەرن.

کە بە شەقامەکانی شاردا دەڕۆیشتی هـیچ کەسـێکت نەدەبینی، مەگەر بە ڕێکەوت کەڵەشـێرێکت دیبـا کـە بـۆ خۆی بە شەقام یان سەرشۆسـتە گڵەکانـدا پیاسـەی کردبـا. شەقام و شۆستەکان خۆڵەپوتێکی وەهابوو، کە بە کـەمترین ڕێژنەباران دەبـوو بـە قـوڕو چـڵپاو. کاتێـك بـاران خۆشـی دەکـردەوە، شـەقام و جادەکـان پڕدەبـوون لـەو چـارەوێ و چوارپێ قەڵەوانەی کە فەرمانداری شار نـاوی نـابوون "ژنـە فەڕەنسی". ئەمانە دەڕژانە نێو شەقام و سـەر شۆسـتەکان، خۆیان لەو قوڕو سیانەدا دەگەوزاند، حەمامیان دەکـرد، دەم و قەپۆزیان لە گڵ و قوڕەکە دەردێناو بە جۆرێك دەکەوتنـە زەڕو زۆڕ کە تۆی ڕێبوار هیچ چارێکت نەدەما جگە لـەوەی ئەسپەکەت تاو بدەیت و بە چوارناڵە ئەوێ بـەجێ بێڵێـت و ئاوڕی پاشەوە نەدەیتەوە. بەڵام لەو دەورو زەمانەدا ڕاسـتت دەوێت هیچ ڕێبوارێکیش بە شاردا تێنەدەپەڕی.

جارجارێك، زۆر بە درەنگەوە، کابرایـەکی مولّکـدارت دەبینی کە یازدە مسکێنی نیمچە کۆیلـە ئیـشیان لەسـەر مولّکەکەی دەکرد، کابرایەك بوو پۆستین بە شان، بە سواری شتێك کە نە فایتۆن بوو نە گالیسکە، شتێك بوو لە بـەینی ئەو دوانەدا، بە تەق‌و هـۆڕ بەسـەر خڕکـە بـەردو کـەڤرێن زەلامدا تێدەپەڕی و لە پەنای کیسە ئاردەکانەوە دەیڕوانییـە ئەمبەرو ئەوبەرو دەی لە ماکـەرە قاوەییەکـەی دەکـرد کـە لەگەڵ نێرە ئەسپێکی خۆرتی، لە عارەبانەکەی بەستبوو.

تەنانەت بـازاڕی شـاریش خـەمناك بـوو: دوکـانێکی جلدروون، لە جیاتی لەسەر شەقامەکە بێ، لە سوچـێکەوە، کزکۆڵەی کردبـوو. لـەولاترەوە بینایـەکی بـەردین، بـە دوو پەنجەرەوە خۆی دەنواند کە پازدە سـاڵ بـوو دروسـتکرابوو. کەمێك لەولاترەوە کوشکێکی دارین هەبوو کـە بۆیەیـەکی خۆڵەمێشیان کردبوو تا لەگەڵ قوڕو سـیانی شـەقامەکەدا بگونجێت. ئەم کوشکە لە بنەڕەتدا بۆ ئەوە دروسـت کرابـوو کە خەڵکانی دیکە وەکو نموونە چاوی لێ بکەن.

ئـەم کوشـکە لـە داهێنـانی سـەردەمی گـەنجێتی "فەرمانداری شار" بوو. ئەو سەردەمەی کە هێـشتا فێـری

چاوگەرمکردنی پاش نیوەڕۆو عەسرە خواردنــەوە بــە چــەند بۆڵە ترێیەکی وشکی فەرەنگییەوە نەببوو. بــاقی بازاڕەکــە، بە هەر چوار دەورا، لە جیاتی دوکان، بریتی بوو لــە کــەپرو چیغی حەسیر. لە ناوەڕاســتی ئــەم کەپرانــەدا دوکانــچەیەك هــەبوو کــە دایــەی خــوا، دە دوانــزە کێکــی بازنــەیی بــە ڕستەوەکراو، ژنێکی دێهــاتی لەچــك ســوور، چــەند قاڵبــە ســابوونێك، چــەند کیلۆیــەك بــادەمی تــاڵ، چــەند ڕیــزە فیشەکێك و چەند تۆپە قوماشێکی تیا دەبینرا، لەگــەڵ دوو شاگردا کە لەبەر دەرگای دوکانەکەدا میچێنیان دەکرد.

بەڵام دوای ئۆردووبەزی فەوجی سوارە، هەموو شــتێك گۆڕرا. شــەقامەکان بوژانــەوەو ڕەنــگ و ڕوویــەکیان پەیــدا کرد، بە کورتییەکەی شار ئیدی ئەو شارە نەبوو کــە باســمــان دەکرد. زۆرجار لە خانووە نزمەکانەوە، ئەفــسەرانی شــووش و باڵا بەرز، بە کڵاوی جوانی پەڕدارەوە دەبینران کە بــۆ لای ئەفسەرانی دی دەڕۆییشتن تا پێکــەوە دەربــارەی تــەرفیع و توتنی بــاش قــسە بکــەن و هەنــدێکجار، دوور لــە چــاوی جەنــەراڵ کۆنکانێــك بکــەن لەســــەر ئــەوەی کــە بــزانن گالیسکەکە بەر کێ دەکەوێ، ئەو گالیسکەیەی کە دەبوایــە

ناو بنرێت گالیسکەی فـەوج. چـونکە هـەموو ئەفـسەرانی فەوجەکە بە نۆرە بەکاریان دەهێنا.

ئەمڕۆ جەنابی سەرگورد پیێـی دەگـەڕا، سـبەینێ لـە تەویلەکەی جەنابی سەرواندا دەبینرا، ڕۆژی دواتـر دەتبینـی کە خولامەکەی جەنابی سەرگورد مژولی ڕۆنکـاری شـەفت و بووشەکانییەتی. ئیدی کلاوی سوپایی ئەفسەرەکان ببوون بە زینەتبەخشی پەرژینی نێوان ماڵەکان، کـە لـە ڕاسـتیدا بۆیە بە پەرژینەکانیانەوە هەڵدەواسی تا هەتاویان لێ بدات. هەنـدێکجاریش پـاڵتۆی خـاکیی ئەفـسەرێك دەبـوو بـە زینەتبەخشی دەرگای چوونە ژوورەوەی ماڵێك. هەنـدێکجار لە کۆلانـە تەنگەکانـدا تووشـی سـەربازانێکی سمێـڵ بـابڕ دەبووی کە سمێڵیان لە فلچەی بۆیاخی قۆنـدەرە زبرتـر بـوو. ئەم سەربازانە لە هەموو شوێنێکدا دەبینران. هەر کە چـەند ژنێك دەچوونە بازاڕ، دەبوایە یەکسەر بزانن کە چـەند سمێـڵ بابڕێك دوویان دەکەون.

ئەفسەرەکان گیانێکی تازەیان وەبەر ئـەم کۆمەڵگەیـە خست، کە تا ئەو کاتە تەنیا بریتی بوو لە جەنابی قازی کـە لەگەڵ ژنە مجێورێکی کلێسادا لە یەك ماڵدا دەژیاو جـەنابی

فەرمانداری شار کە پیاوێکی ماقوڵ بوو، بەڵام یەجگار خەواڵوو و خەوخۆش بوو، یانی لە نیوەڕۆوە تا ئێواریٚ و لە ئێوارەوە تا سبەی نیوەڕۆ دەنووست.

وەختێك کە مەڵبەندی فەرماندەیی جەنەراڵ گواستییەوە بۆ شارو لە شاردا جێگیر بوو، ژیانی کۆمەلاٚیەتی جموجولێکی زیاتری تیٚ کەوت. مولکدارانی هەموو دەوروبەر، کە جاران لە هیچ شوێنێکەوە دیار نەبوون و هیچ کەسێك هەستی بە بوونیان نەدەکرد، بەرەبەرە کەوتنە هاتوچۆ بۆ باژێرۆکی ناڤبری. هەر هەموو حەزیان دەکرد سەعاتێك لەگەڵ ئەفسەراندا بەسەر بەرن، جارجارێکیش بیست و یەکێك بکەن، ئەو یارییەی کە تا ئەو کاتە بۆ ئەو خەڵکانەی کە هەموو زیکرو فیکرێکیان تەنیا گەنمو جۆ و، وردە فەرمایشتی ژنەکانیان و ڕاوە کەروێشکان بوو، وەکو خەونو خەیاڵ دەهاتە بەرچاو.

ببورن لە یادم نییە بە چ بۆنەیەکەوە بوو زیافەت و دەعوەتێکی یەجگار گەورەیان ساز دا. زیافەت بوو ئەمما زیافەت، دەنگی چەقۆو چەتاڵ لە موبەقەکەی جەنەڕاڵەوە دەگەییە ئەوپەڕی شار. هەرچی خواردنێك لە شاردا هەبوو

بۆ زیافەتی ناوبراویان کرێ. بە جۆرێك گسکیان لە خـۆراکی شاری دا کە قازی و ژنە مجێورەکە ناچار بوون ئـەو ڕۆژە بـە نان‌و جەلی هەلکەن. حەوشی ئەو خـانووەی کـە ماڵەکـەی جەنەڕاڵی تیا بوو، لـە گالیـسکەی ڕەنگـاو ڕەنگـدا جمـەی دەهات. میوانییەکە تەنیا بۆ پیاوان بوو. هەر ئەفـسەران و موڵکدارانی ئەو دەوروبەرە بۆ زیافەتەکە دەعوەت کرابوون.

دیـــارترین کەســـی نێـــو موڵکـــدارەکان، فیتـــاغۆر فیتاغۆرۆفیچ چرتۆکوتسکی بوو. ئەم پیاوە یەکێك بـوو لـە ئەشـــراف و دەوڵەمەنـــدە دیارەکـــانی شارۆچـــکەکەو لـــە هەڵبژاردنەکاندا لە هەمووان زیاتر سەرو سـەدای دەنایـەوەو سواری گالیسکەیەکی سەیرو عەنتیکە دەبـوو، و دەسـت و پێوەنـدێکی زۆری بەگـەڵ خـۆی دەخـست. ئـەم پیـاوە سـەردەمانێك لـە فـەوجێکی سـوارەدا خزمـەتی کردبـوو، یەکێك بوو لە ئەفسەرە دیار و گرنگـەکانی فـەوجی خـۆی. خۆ ئەگەر ئەمە واش نـەبێت و زۆری پێـوە نرابێـت، ئـەوا بەلای کەمـەوە، هەمیـشە لـە کۆبوونـەوەو میوانییـەکانی فەوجی سوارەدا بەشداری کردبوو و فەوجی سـوارە لـە هـەر

کوێیەك لایدابا یـان ئۆردووبـەزی کردبـا، سـەرو سـەکوتی ئەویش پەیدا دەبوو.

ئەگەر باوەڕتان نییە، بڕۆن لە ئافرەتانی باژێڕ و دەڤەری تامیلۆف و سیمبیرسك بپرسن. خـۆ ئەگـەر ناچـار نەبوایـە لەبەر بویەرێکی گوایە "ناخۆش" دەست لە کار بکێشێتەوە، لەگێن بوو ناو و ناوبانگی بگەیشتایەتە باژێڕ و باژێڕۆکەکانی دیکەش. ئەوەی ڕاستی بێـت مـن نـازانم، ئـەو زللـەی لـە کەسێك دابوو یان بە پێچەوانەوە کەسێك زللەی لەو دابـوو. داوایان لیّ کردبوو کە دەست لە کار بکێشێتەوەو خانەنـشین ببێت. بەڵام ئەم مەسەلەیە بە ئاستەمیش لە هەیبەت و شان و شەوکەتی ئەوی کەم نەکردبۆوە.

فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ هەمیشە پاڵتۆیەکی درێژی لـە شێوەی پاڵتوی سوپایی لەبەر دەکرد. چەکمەی مـامێزداری لە پیّ دەکردو سمێڵی دادەنا تـا نـەوەك ئەشـرافانی شـار وا تەسەور بکەن کە ئەو لە فەوجی پیادەدا خزمـەتی کـردووە، کە ئەو بە تەوس و توانجـەوە بـۆ سـوکایەتی، بـە فـەوجی پیادەی دەگوت: *"پاسوار"* یان *"پیادەپا"* . ئەم پیـاوە هـیچ هەڕاجبازاڕێکی لە کیس خـۆی نـەدەدا، کـە لـە دایکـان،

منداڵان، کیـژان و موڵکـدارانی قەڵـەوی بـەرێزدا جمـەیان دەهات. هـەموو ئەوانـە بـە فـایتۆن، گالیـسکە، گـاری و عارەبانەی تاك ئەسپی و جـووت ئەسـپی و چـوار ئەسـپی هێندە گەورە کە هەندێك کەس بە خـەویش نـەیان دیبـوو، بەرەو ئەم بازاڕانە هروژمیان دەهێنا.

فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ کابرایەکی یەجگار بە بۆن بـوو، یەکسەر دەیزانی کە فەوجی سوارە لە کوێ هەڵیداوەو خێـرا سەرو سەکوتی لەوێندەر پەیدا دەبوو. بـە لوتـف و ویقـار و نەزاکەتێکی تایبەتییەوە لە گالیسکەکەی دادەبـەزی و بـێ هیچ زەمینەسـازی و پێـشەکییەك خـۆی بـە ئەفـسەرەکان دەناساند. لە هەڵبژاردنی ڕابردوودا، زیافەتێکی گەورەی بـۆ پیاوماقوڵان و خانەدانان کردبوو، و لەسەر نانخواردن گوتبووی ئەگەر ئەو بە نوێنەری خۆ هەڵبژێرن، وەك گوڵ سەرو ماڵیان دەپارێزێت. بە کورتییەکـەی ڕەفتـاری بـە دەردی دێهاتیـان دەڵێن، خانەدانانەو ئاغایانە بوو. ژنێکی جـوانی هێنـابوو و لەو ڕێگەیەوە ببوو بە خاوەنی موڵکێکی گەورە بە دووسـەد مسکێن ڕەعیەتەوە لەگەڵ سەرمایەیەکی چەند هەزاریدا کە جیازیی ژنەکە بوو.

یەکسەر بەم پارەیە شەش ئەسپی چاك و ڕەسەن، قفڵی زێڕ بۆ دەرگایان، مەیمونێکی دەستەمۆی کەویی، بۆ ماڵەوە کڕیبوو. کارەکەرێکی فەڕەنسیشی ڕاگرتبوو. ئـەم دووسـەد مـسکێنەی کـە جیـازیی ژنەکـەی بـوون، وەکـو دووسـەد مسکێنەکەی پێشووتری خۆی خـستبووە بارمتـەوە تـا بـە پارەکەیان سەوداو مامەڵەی پڕ سوود و قازانج بکات. ئیدی فیتـاغۆر فیتـاغۆرۆفیچ مولکـدارێك بـوو چـۆن بڵێـی. مولکدارێکی زۆر چاك و نموونەیی.

لە زیافەت و دەعوەتەکەی جەنەراڵدا جگە لەو، چـەند مولکدارێکی دیکەشـی لـێ بـوون، کـە پێویـست ناکـات باسیان بکەین، ئیدی هـەموو میوانـەکانی دی ئەفـسەرانی فەوجی سوارە بوون، لەگـەڵ دوو ئەفـسەری فەرماندەییـدا: سـەرهەنگێك و سـەرگوردێکی یـەجگار قەڵـەو. هەڵبەتـە جەنابی جەنەراڵ بە خۆیشی ئامادە بوو. جەنـەراڵ پیـاوێکی تونـد و تـۆڵ و تۆکمـە و کەتـەو زەلام بـوو، بـە گوتـەی ئەفسەرەکان فەرمانـدەو سـەرۆکێکی یـەجگار بـاش بـوو. دەنگێکی نێرو پتەو و گڕی پێوە بوو.

زیافەتەکە، زیافەتێکی یەجگار پڕ جەلال و شکۆ بوو. نەتدەزانی سەیری چی بکەیت! هەموو جۆرە خواردنێك ڕیزکرابوو: گۆشتی برژاو بە بەهاراتەوە، ماسی سپی، ماسی بچووك، سوێسکەی برژاو، کەوی برژاو، کارگ و قارچك و.... هەر هەموو ئەم خۆراکە نایاب و دەگمەنانە، ئەوەیان دەسەلماند کە ئاشپەزەکە لە ڕۆژی پێش میوانییەکەوە، هەر مژولی خواردن دروستکردن بووەو دەمی بۆ خواردنەوە نەبردووە. چوار دانە سەربازیش بە درێژایی شەو، چەقۆ بەدەست، لە مەعیەتی ئاشپەزەکەدا کاریان کردبوو تا گۆشتی مریشك و میوەو جەلی و محەلەبی و کرێم-کەرەمێلّ ئامادە بکەن.

بوتڵی خواردنەوە لەوناوە کلاّشەی دەکرد. بوتڵە مل-درێژەکان ڤۆدگا و کورتەکان کۆنیاکیان تیابوو. ڕۆژێکی هاوینی خۆش بوو. سینی و ئامانی پڕ لە قاڵبە سەهۆڵ بەسەر مێزەوە، پەنجەرەی کراوە. دوا دوگمەی کراوەی چاکەتی ئەفسەرەکان. بەرکۆشەی چین چینی ئەوانەی کە چاکەتو پانتۆڵیان لەبەر بوو. قسەو گاڵتەو گەپ کە دەنگی گەورەی جەنەراڵ لە ناو هەموویاندا دیاربوو.

شامپانیا بە لێشاو بوو. هەر هــەموو ئــەم دیمەنانــە عــالو جوان بوونو لە یەکتر دەهاتن.

کە لــە نــانخواردن بوونــەوە، هــەموو تێــرو پــڕ، ســەر ڕەحەتو ئاسوودە دڵ. بە خاوەخاو و لارەلار لــە جێــی خــۆ هەستان. ئاغایان هەموو پاپیەکانیان پێ کردو چوون بۆ بــەر هەیوانەکە تا قاوەکەیان بخۆنەوە.

ئیستا جەنەراڵ، سەرهەنگ، و تەنانەت ســەرگوردیش هــەموو دوگمــەی چــاکەتەکانیان کردبــووەوە، تەنانــەت شەیالەی ئاوریشمینی دەوڵەمەندانــەی پانتۆڵــەکانیان دیــار بوو. بەڵام ئەفسەرە بچووکەکان، لە ڕووی ڕێزەوە جگــە لــە سێ دوگمــەی پــاینی چــاکەتەکانیان، هــەموو دوگمــەکانی تریان داخرابوو. جەنەراڵ گوتی: *"ئیستا بە خۆتــان دەتــوانن تەماشا بکەن و ببینن."*

ئەوسا ڕووی کردە یاوەرەکەی، کە گەنجێکی بەژنو بــاڵا ڕێکوپێك بوو و گوتی: *"جەناب سەروان، بە ئەرك نەبێت بڵــێ ئەو ماینە کوێتەی من بێنن. ئیستا بە خۆتان دەیبینن."*

جەنــەراڵ مــژێکی قــوڵی لــە پاپیەکــەی داو تۆپەڵــە دوکەڵێکی خەستی لە سینەیەوە دەردایەوە. *"هەڵبەتە وەکو*

پێویستیش خزمەت و ڕام نەکراوە. خۆ لەم شارە وێرانەدا تەویلەیەکی ڕێکوپێکیش نییە. لەگەڵ ئەوەشدا ماینەکەی من- بوف بوف- ماینێکی باش و پەسندە."

فیتاغور فیتاغۆرۆفیچ پرسی: *"قوربان لەکەیەوە- بوف، بوف، بوف- ئەم ماینەت هەیە؟"*

- بوف، بوف، بوف.. لە مێژ نییە. دووساڵ لەمەوپێش لە پەروەرشتگەی ئەسپانم کڕی.

- باشە کە هێنات ڕام کرابوو یان بە خۆت ، لێرە ڕامت کرد؟

- بوف، بوف، بو، بو. . ف. . لێرە.

جەنەراڵ بە دەم ئەو قسانەوە لەژێر پەڵە دوکەڵێکەوە ونبوو.

لەم کاتەدا سەربازێك لە تەویلەکەوە هاتە دەرێ، دەنگی خرمەخرمی سمی ماینێك هاتە گوێ. پاشان سەربازێکی دیکەی سمێڵ بابڕ بە پاڵتۆیەکی دەڵبی سپییەوە دەرکەوت. جڵەوی ماینێکی ڕەمۆکی تورسنی بە دەستەوە بوو. ماینەکە لە پڕ سەری هەڵبڕی و خەریك بوو سەربازە سمێڵ بابڕەکە بە خۆی و سمێڵی و پاڵتۆ دەڵبەکەیەوە بە

ئاسمانا هەڵبدات ، بۆیە ناچار دانیشت تا بتوانێت مایەنەکـە بەر هەق و ڕام بکات.

سـەربازەکە گـوتی: *"هێـواش، هێـواش ئاگرافنـا ئیڤانۆفنا"* و مایەنەکەی بەرەو هەیوانەکە ڕانی.

مایەنەکە ناوی ئاگرافنا ئیڤانۆفنا بوو. مایەنێك بوو بـە قووەتو تۆرسن، سـركو ڕەوەك وەكـو نـازدارانی باشـووری ڕووسیا. مایەنەکە لەبەر پەرژینی هەیوانەکە سمی لە عـاردی دەکوتا و لەپڕ لە جێی خۆی چەقی.

جەنەراڵ، پاپەکەی لـە دەمـی دەرهێنـا و بـە چـاوی کڕیاری و بەوپەڕی ئاسـودەیی کەوتـە تەمەشـای ئاگرافنـا ئیڤانۆفنا. سەرهەنگ لە هەیوانەکە هاتە خـوارێو دەسـتی بە دەمو لمۆزی مایەنەکـەدا هێنـا. سـەرگوردیش دوابـەدوای سەرهەنگ چووە خوارێو کەوتە نەوازشـتی لاقو لاتـەڕافی مایەنەکە. هەموو ئەوانی دیکەش هێندەیان بە لاوە جـوان و پەسند بوو هەر مەپرسە.

فیتـاغۆر فیتـاغۆرۆفیچ-یـش لـە هەیوانەکـە هاتـە خـوارێو بــە دەوریــدا ســوڕایەوەو چــووە پــشتییەوە. ئــەو سەربازەی کە خەبەردار وەستابوو و جڵـەوی مایەنەکـەی بـە

دەســتەوە بــوو، ڕێــك دەیڕوانییــە دوڕ چــاوی میوانــەکان، دەتگوت بە تەمایە لەپڕ پڕیان بداتێ.

فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ گوتی: *"زۆر باشە، مــاینێکی باشە! بەڵام جــەناب، بــە ئــەرك نــەبێت ڕەوت و ڕۆیــشتنی چۆنە؟"*

- ڕەوت و ڕۆیشتنی عەیبی نییە. بەڵام ئەم مەیتــەرە نەحلەتییە نازانم بە ناوی دەرمانەوە چیی داوەتــێ، دوو ڕۆژە دەیڕمێنێ.

- حـــەیوانێکی زۆر جوانـــە، زۆر جوانـــە، قوربـــان پرسیارێك، ئایا گالیسکەیەکت هەیە بۆ ئەم ماینە بشێت؟

- گالیسکە؟ ئەمە ماینی سوارییە.

- دەزانم، مەبەستم ئەمــە بــوو کــە بــزانم جــەنابت گالیسکەیەکی لەبارت بۆ ئەسپەکانی دی هەیە؟

- پیاو ڕاست بڕوات گالیسکەمان کەمــە. زۆرم حــەز دەکرد گالیسکەیەکی تازەو باشم هەبوایە. برایەکم هەیە لــە پترسبۆرگ، نامەیەکم بۆ ناردووە کە گالیسکەیەکم بۆ پەیدا بکات، ئیدی نازانم بۆم دەنێرێت یان نا!

سەرهەنگ گوتی: "قوربان پێموایە باشترین گالیسکە، گالیسکەی دەستکردی ڤێننابییە. "

- ڕاستدەکەی. پەح، پەح، پەح. .

- قوربان بەندە گالیسکەیەکی یەجگار نایابم هەیە. دەستکردی خودی ڤێننابییەکانە.

- کامەیە؟ ئەوەیە کە پێی هاتی؟

- نەخێر، ئەمە گالیسکەی سەفەری منە. ئەوەی دەیڵێم یەکێکی ترە... سەیرە، زۆر نایابە، سووك دەڵێی پەڕە. جا ڕۆیشتنی چەند نەرمە! کە تیای دادەنیشیت، عەیب نەبیّ لە تۆ وایە لە بێشکەدایت و دایەن ڕاتدەژەنێت!

- یانی بەم پێیە دەبێت لە ڕۆییشتنندا زۆر نەرم و خۆش بێت.

- یەجگار نەرمە، زۆر زۆر نەرمە. جا کورسییەکانی، سپرینگەکانی، هەر دەڵێی نەخش و نیگارن!!

- زۆرباشە.

- جا چەند گەورەیە! قوربان من تا ئیستا گالیسکەی وام نەدیوە. وەختێك کە خۆم هێشتا لە خزمەتا بووم، دەمتوانی دە قاپ شەراب و دە کیلۆ تووتن بخەمە

سەندوقەکەیەوە. ئەمە جگە لەوەی هەمیشە شەش دەستە جلك و جلی ژێرەوە و دوو پاییی دەسك درێژم پێ بوو، خۆ سەندوقەکانی لا تەنیشتی هەر باسی مەکە، یەك گوێرەکەی گەورە دەگرێت.

- زۆر باشە.

- قوربان، چوار هەزاری پێ دراوە.

- بە گوێرەی نرخەکەی بێت دەبێت گالیسکەیەکی باش بێت. باشە تۆ خۆت بە کردنت داوە؟

- نەخێر قوربان، بە ڕێکەوت دەستم کەوت. یەکێك لە دۆستەکانم بە کردنی دابوو. یانی هاوڕێ و هاووازی منداڵیی یەکتر بووین، مرۆڤێکی زۆر باش و سازگار بوو، دڵنیام ئەگەر تۆش دیتبات خۆشت دەویست. قوربان زۆر تێکەڵ بووین. قوربان من گالیسکەکەم بە قومار لێ بردەوە. قوربان تەشریف دێنن بۆ سبەینێ بۆ فراڤین گەورەمان بفەرموون و تەماشایەکی گالیسکەکەش بکەن؟

- ئەوەی ڕاستی بێت نازانم بڵێم چی. بەڵام.. وابزانم.. دەزانی.. یانی مەبەستت ئەوەیە لەگەڵ ئەفسەرە بەڕێزەکانی دیدا بێین؟

- تکام وایە ئەوانیش بێنن. . ئاغایان تەشریف بێـنن بۆ ماڵی بەندە با لە خزمەتتاندا بین.

سەرهەنگ، سەرگوردو باقی ئەفسەرەکان، سوپاسی فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ-یان کردو سەری ڕێزو حورمەتیان بۆ دانەواند.

- من بەش بە حاڵی خۆم پێموایە پیاو یان شت نەکرێت یان کە کرێ، شتی زۆر باش بکرێت. چونکە شتی خراپ هەر سەر یەشەیەو هیچی تر. سبەینێ کە تەشریفتان بۆ ماڵەوە هێناو گەورەتان کردین، نەبێ بە خۆهەڵکێشان لە ڕووتانا، هەندێك شتم بۆ موڵکەکەم کڕیوە، پێت نیشان دەدەم، دڵت نایە سەیری بکەی.

جەنەراڵ، سەیرێکی کردو دیسان تۆپەڵێك دووکەڵی لە زاریەوە دەردا.

فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ، زۆر خۆشحاڵبوو بەوەی کە ئەفسەرەکانی دەعوەت کردبوو. هەر لە ئیستاوە لە بیرو خەیاڵی خۆیدا مژولی ئەوە بوو چ جۆرە خواردنێکیان بۆ ئامادە بکات- لە برژاو، و سوسیچ و... شادو خۆشحاڵ دەیڕوانییە میوانەکانی سبەینێی. ئەوانیش ڕوویان لەگەڵدا

خۆشتر ببوو. فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ ئەمەی لە پرشنگی چاوان و لە سووکە لەقاندنی سەریاندا دەخوێندەوە، کە لە نیمچە ئیکلامێك دەچوو.

فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ لەوە بە دواوە ئاسوودەتر هەنگاوی دەنا و ئازادانەتر قسەی دەکرد، تۆنی دەنگی لە خۆشییا نەرمتر بووبوو.

- *قوربان لەوێ لەگەڵ خانمی ماڵێدا ئاشنا دەبن.*

جەنەراڵ گوتی: "*خۆشحاڵ دەبم.*" و دەستێکی بە سمێڵیدا هێنا.

دوای ئەوە فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ لێبڕا بۆ ماڵ بڕواتەوە تا فریا بکەوێ تەگبیری میوانداریيەکەی سبەینێ بکات. تەنانەت کڵاوەکەشی بە دەستەوە گرتبوو، و خۆی بۆ ڕۆیشتن ئامادە کردبوو، لێ نازانم چۆن بوو کە تۆزێك ماتەڵ بوو. لەم کاتەدا مێزی وەرەقبازییان ئامادەکردو هەموو ئامادەبووان چوارچوار، لە گۆشەو کەناری ژووری میواندا کەوتنە گەمەی (ویست).

مۆمیان هێنا. فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ، ماوەیەك وەستا، دوودڵ بوو لەوەی کە بڕوات یان بمێنێ و بەشداریی

وەرەقبازیی بکات، لێ کاتێـك کـە ئەفـسەرەکان خولکیـان کرد کە دانیشێت و یاری بکات، زۆری پێ ناشیرین و شـەرم بوو، قـسەیان بـشکێنێت، دانیـشت. یەکـسەر پـەرداخێك شەرابی "پانچ"ی لە بەردەمدا دانـرا، و ئـەویش بـێ هـیچ بیرکردنەوەیەك، یەکسەری و بـە یـەك بـین هـەڵی دا. دوای یەك دەست یاری، دیـسان پـەرداخێك پانـچی دیکـەی لـە بـەردەم خۆیـدا بینـی، هەمـدیس یەکـسەری هـەڵی داو گوتی:*"برادەرینە کاتی ئەوە هاتووە بـڕۆم، دەبێـت بـڕۆم."* کەچی بۆ گێمی دووەمی یارییەکە دانیشتەوە.

ئەفـسەرێك بـە کـەماڵی ئیـسراحەت لـە سوچـێکی ژوورەکەدا لە سەر تەختێك پـاڵی دابـۆوەو شـانی دادابـووە سەر سەرینێك و پاپیێکی نـابوو بـە لا لێویـەوەو بەوپـەڕی ڕاشکاوی و بە خـەیاڵێ تەختـەوە سـەرگەرمی گێڕانـەوەی بەسەرهاتە ئاشـقێنییەکانی خـۆی بـوو. سـەرنجی هـەموو ئەوانـەی کـە لـە دەوری خـڕ بووبوونـەوە، بـۆ لای خـۆی ڕاکێشابوو. موڵکدارێکی زۆر قەڵەو کە دەستە کورتـەکانی لە پەتاتەی هەڵکفاو دەچـوون، زۆر بـە تاسـەوە گـوێی بـۆ قسەکانی ئەو ڕادەدێرا و ئاو زاییبـووە دەمـیو هـەر سـات

ناساتێك دەستە خەپەتۆڵـەكانی بـۆ پـشتەپانەكەی دەبـردو بڕنوتی دانەكەی لە گیرفانەكەی پشتەوەی دەردەهێنا.

لە سوچێكی تـردا، باسـێكی گـەرمو گـوڕ دەربـارەی مەشق و مانۆڕی تـۆپ و تۆپخانـە دەسـتی پـێ كردبـوو. فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ، كە لەو كاتەدا دوو جاران بـە هەڵـە لە جیاتی كچ، كوڕی فڕێدابوو، خۆی لـەم باسـە تایبەتییـە هەڵقورتاندو لە شوێنی خۆیەوە، بە دەنگی بـەرز دەیگـوت: *"چ ساڵێك"* یان *"لە كام فەوج؟"* بێئەوەی پێ بجەسێت كـە زۆربەی پرسیارەكانی هـیچ پەیوەندییـەكیان بـە باسـەكەوە نییە.

ئەنجام بە چەند دەققەیـەك پـێش شـیڤ، بـە كـردەوە دەستیان لە وەرەقبازی هـەڵگرت، بـەڵام بـە قـسە وازیـان نـەهێنابوو و هێـشتا هـەر باسـیان دەكـرد. فیتـاغۆر فیتاغۆرۆفیچ زۆرچـاك لـە بـیری بـوو كـە پارەیـەكی زۆری بردبۆوە، كەچی ئێستا دەستی خاڵی خـاڵی بـوو، و كاتێـك كـە لەسـەر مێزەكـە هەسـتا، وەكـو یـەكێك بـوو كـە دەستەسڕێكیشی لە گیرفاندا نەبێت. لەم كاتەدا شیڤ-یـش دانـرا. هەڵبەتـە مـەی و شـەراب یـەجگار مـشە بـوو، و

فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ-یش ناچارو بێ ویستی خۆی ناوبەناو پەرداخەکەی تەژی دەکرد، چونکە لـە ڕاسـت و لـە چـەپیا قاپی شەراب دانرابوو.

لەسەر مێزی نانخواردن، گفتوگۆیـەکی یـەجگار دوورو درێژ دەستی پێ کرد. بـەلاّم گفتوگۆیـەکی یـەجگار سـەیر بـوو. کابرایـەکی مولّکـدار کـە لـە شـەڕی ١٨١٢دا لـە خزمەتی سوپادا ببـوو، و لـە شـەڕی ناپلیۆنـدا بەشـداریی کردبوو، باسی شەڕێکی دەکرد کە نە کەس بینیبـووی و نـە کەس بیستبووی. پاشان هەر لە خۆوەو بـێ هـیچ هۆیـەکی دیار تەپەدۆری سەری یەکێك لە بوتڵەکانی هـەڵگرت و لـە ناوەندی کێکێکـی چـەقاند. کاتێـك میوانـەکان بەرەبـەرە کەوتنە جموجوڵی ئەوەی کە بڕۆن، سەعات سـێی بەرەبـەیان بوو و گالیسکەچییەکان ناچاربوون ژمارەیەکیان وەکو فەردە برنج بە باوەش بەرن. فیتـاغۆر فیتـاغۆرۆفیچ، بـە هـەموو ڕواڵـەتێکی ئەشـرافیانەی خۆیـەوە، وەختێـك کـە لـە گالیسکەکەدا دانیشت، بە جۆرێك بـە ڕاسـت و بـە چـەپدا ئیکلامی دەکردو کڕنوشی دەبـرد و دەم و قـەپۆزی بـە نـاو

گالیسکەکە دەکەوت کە گەییەوە ماڵ دوو تۆپەڵ هەژك و بژاڵ بە سمێڵییەوە چەسپی بوو.

ماڵ کپ و خامۆش، هەموو شت و هەموو کەسێك لە غورابی خەودا بوو. کابرای گالیسکەچی بە هەزار زەحمەت نۆکەری دۆزییەوەو نۆکەریش ئاغای ڕادەستی یەکێك لە کارەکەرەکان کرد و فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ بە کۆمەکی ئەو، خۆی گەیاندە ژووری نووستنەکەی و لە پاڵ ژنە گەنج و خشکۆکەیدا، کە وەکو فریشتان بە عەزیزییەکی هاودامانی سپییەوە لە غورابی خەودا بوو، خۆی بەسەر سیسەمەکەدا دا. ژنە لە جیڕەجیڕی سیسەمەکە خەبەری بۆوە. کێشمانێکی خۆی دا، چاوی هەڵبڕی، سێ جاران چاوی هەڵگڵۆفت و ئەوسا بە بزەیەکی نیمچە تووڕەوە چاوی کردنەوە. بەلاّم کە بینی مێردەکەی هیچ مەیل و مەحەبەتێك نانوێنێ، تلێکی دا، خۆی خستە سەر لاو ڕوومەتی تەڕو ناسکی خستە سەر لەپی دەستی و خەو بردییەوە.

کات زۆر لەوە تێپەڕ ببوو کە لە گوندلندا پێی دەڵێن زوو.. کە ژنەی گەنج و جوان لە پرخ و هۆڕی مێردەکەی

هەستا. بیری کەوتەوە مێردەکەی سەعات چواری بەرەبەیان بۆ ماڵ هاتۆتەوە، دڵی بە حاڵی سووتاو نەیویست بێداری بکاتەوە. ئەو نەعلانەی کە فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ بە پۆستەدا لە پترسبۆرگەوە بۆی ناردبوو، کردنی بەسەر پێوەو ئەوسا ڕۆبێکی سپی نەرمو شلی لەبەر کرد کە دەتگوت بەسەر تەنیدا شەپۆل دەدات، و چوو بۆ گەرماو، بە ئاوێکی میناکی خۆی، تەڕ لەشی شت و پاشان چوو بەلای مێزی تەوالێت و ئاراییشتەوە. کە یەك دوو جار لە ئاوێنەدا ڕوانییە خۆی، لە جوانی و گەشیی ئەو ڕۆژەی خۆی ڕازی بوو. بۆیە دوو دانە سەعاتی دی لەبەر ئاوێنەدا دانیشت. ئەنجام خۆی گۆڕی و بە جلی ئالاَو والاَو جوان و ڕازاوەوە.

چووە دەرێ تا پیاسەیەکی نێو باخەکەیان بکات و هەوایەك بگۆڕێت. دنیا خۆش بوو، ئەوەندە خۆش بوو مەگەر هەر ڕۆژانی خۆشی هاوین وا بن. هەتاو گەییبووە ناوەندی ئاسمان، لە هەرەتی گەرمی و درەوشانەوەی خۆیدا بوو. بەلاَم کە بە بەر سێبەری درەختەکاندا پیاسەت دەکرد، فێنك بوو. بۆنو بەرامەی گولاَن لەبەر گەرمای هەتاوەکەدا سەعاتە ڕێیەك دەڕۆیی. خانمی نازدار هەر لەبیری نەمابوو

کە سەعات دوازدەیەو مێردەکەی هێشتا لە خەودایە. خانم، گـوێی لــە دەنگــی پــرخ و هــۆڕی دوو گالیــسکەچیی و مەیتەرێك بوو کە لە تەویلەکـەی پـشت باخەکـەوە، پـاش نیوەڕۆ خەویان دەکرد. بەڵام خۆی لە ڕاڕەوێکـی پـڕ گـەڵاو گوڵدا دانیشت و چاوی بڕییە شا-ڕێگا چۆڵ و هۆڵەکە.

کاتێك کە بەو دەقەوە، مات و مەدهۆش، چاوی بـڕی بووە شـاڕێگاکە، لـە ناکـاودا گـەرد و تۆزێـك لـە دوورەوە هەستاو سەرنجی ڕاکێشا. کە زەینی دایە ڕێگاکەو بـە وردی ڕوانی، سەیری کرد چەند گالیسکەیەك بەرەو ئەوێندەر دێن. گالیسکەیەکی دوو نەفەری لە پێشی پێشەوە بوو. جەنــراڵ لەنێو ئەم گالیسکەیەدا دانیشتبوو، ئەستێرەکانی سەرشـانی لەبەر تیشکی هەتاوەکەدا دەدرەوشانەوە، سـەرهەنگیش لـە تەنیشتییەوە دانیشتبوو. گالیسکەیەکی چـوار نەفـەری لـە دوای ئەوەوە دەهات. کە سەرگوردو یاوەرەکـەی جەنــراڵ و دوو ئەفسەری دیکەی تیا بوو. لە دوای ئەوەوە گالیسکە بە ناوبانگەکـەی فـەوج دەهــات کــە ئیــستا بــە دەســتی سەرگوردەوە بوو. لـە دوای ئەوانـەوە گالیـسکەیەکی چـوار نەفــەری دەهــات. ئــەم گالیــسکە چــوار نەفەرییــە پێــنج

ئەفسەری تیا بوو کە یەکێکیان لەسەر ئـەژنۆی هاوڕێکـەی دانیشتبوو. لە دوای هەموو گالیسکەکانەوە سـێ ئەفـسەر بە سێ ئەسپی کوێتی بە زین و یەراقی جوانەوە دەهاتن.

خانم لە فکران ڕاچوو، بێگومان ئەمانە بۆماڵی ئێمـە نایەن. لێ لەپڕ قیژەیەکی کرد: *"واوەیلا. های قـوڕێ، خـۆ لە پردەکەش ڕەتبوون!"* ئەوسا دەستی خستە سەر سـەری و بەسەر گوڵەکاندا و بە نێو باخـچەکەدا کەوتـە غـاردان تـا یەکسەر خۆ بگەیەنێتە لای مێردەکەی، کـە گەییـە ژووری نووستن، سەیری کرد مێردەکەی لە خەوێکی هێندە قوڵدایە، دەڵێی مردووە. بە پەلە دەستی گرت و تـەکانی داو گـوتی: *"ڕابە، خێرا ڕابە!"*

فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ بێئەوەی چاوانی بکاتـەوە و بـە دەم بڵمەوە گوتی: *ها؟*

- *ڕابە ئازیزەکەم! گوێت لێیە؟ میوان!*
- *میوان؟ میوانی چی؟*

دوای ئەو قسەیە وەکو چـۆن گوێرەکەیـەك بـۆ گـوانی دایکی دەگەڕێ، بەو ئاوایە ملّچە ملّچێکی کرد، پاشان لـە

بن لێوانەوە گوتی: *"کوا گەردنت بێنە، با ماچێکت بکەم."*

- کورە هەستە، توخوا هەستە! خێراکە! جەنەراڵە لەگەڵ ئەفسەرەکانیا! خودایە تەمەشا، دوو تۆپەڵە هەژك و درِوو بە سمێڵتەوە نوساوە!

- جەنەراڵ؟ یانی هاتوون؟ شەیتان بە نەحلت بی، باشە بۆ کەسێك خەبەری نەکردوومەتەوە؟ ئەدی فراڤین؟ هەموو شتێك ئامادەیە؟

- فراڤینی چی؟

- یانی بە راستی من رام نەسپاردوون؟

- تۆ؟ تۆ سەعات چواری بەرەبەیان هاتویتەوەو چەندم پرسیار لێ کردیت، وەڵامت نەدامەوە. منیش چونکە هیچ نەخەوتبووی دڵم نەهات خەبەرت بکەمەوە. .

ئەم چەند وشەیەی دوایی بەوپەڕی مەکرو نازەوە گوت.

فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ، وەکو یەکێك بروسکە لێی دابێ بۆ چەند ساتێك لەسەر جێگاکەی مت بوو. ئەنجام بە هەمان جلی خەوەوە هەستاو هەر لەبیریشی نەبوو کە

ئەمانە جلی خەون. شەپێکی بە نێوچەوانی خۆیدا کێشاو گوتی:

"کە کەرم!! خۆ من بۆ فراڤینم دەعوەت کردبوون!! ئیستا چ قورێك بە سەری خۆمدا بکەم. زۆریان ماوە بگەنە ئێرە؟"

- نازانم، هاکا گەیشتن.

- حەیاتم.. برۆ خۆت بشارەوە!

ئینجا وتی:

هێی کێ لەوێیە؟ وەرە کیژێ. بزانم لە چی دەترسیت؟ چەند ئەفسەرێك بەرێوەن بۆ ئێرەو هەر ئیستا دەگەنە جێ. پێیان بڵێ ئاغای ماڵ لە ماڵەوە نییەو ئەمڕۆش نایەتەوەو لە بەیانی زووەوە ڕۆییوە، حاڵی بوویت؟ برۆ بە هەموو خزمەتکارەکانیش بڵێ، دە بجوڵێ دەی!

دوای ئەو قسانە ڕۆبەکەی هەڵگرت و بە غار ڕۆیی تا لە تەویلەکەدا خۆی وەشێرێت. چونکە پێی وابوو ئەوێ زۆر ئەمن و ئەمانە. بەلاّم کە گەییە ژێر کەپرو ساباتەکە، هەستی کرد کە لەگینە لەوێش ببینرێت. بەلاّم دوایی ئەوەی بە خەیاڵدا هات کە: "هەرچۆنێك بێت ئەوێ

باشترە!" لە چاوتروکانێکدا پەیژەی گالیسکەیەکی نزیکی دادایەوەو بە سەریدا سەرکەوت و خۆی هەڵدایە ناو گالیسکەکە و دەرگاکەی بەسەر خۆیدا داخست و بۆ دڵنیایی پتر پەردە مشەماکەی گالیسکەکەشی بەسەر خۆیدا دادایەوەو چووە ژێر ڕۆبەکەیەوەو جوڵەی لە خۆی بڕی.

لەم کاتەدا، قەتاری گالیسکەکان گەیی بوونە بەردەم هەیوانەکە. جەنەراڵ دابەزیو خۆی تەکاند. دوابەدوای ئەو سەرهەنگیش دابەزیو پەڕی سەر کلاّوەکەی ڕێکخستەوە. هەنگێ سەرگوردە قەڵەوەکە، بە خۆو شمشێرەکەیەوە لە گالیسکەکەی دییەوە خۆی هەڵدایە خوارێ. ئەوسا چوار ئەفسەری باریک و بنێس لەگەڵ پێنجەمدا کە لەسەر ئەژنۆی هاوڕێکەی دانیشتبوو، لە گالیسکە چوار نەفەرییەکە دابەزین.. ئەنجام ئەفسەرە ئەسپ سوارەکان گەیینە جێ.

خزمەتکارێك هاتە سەر هەیوانەکەو گوتی:

- *ئاغا لە ماڵ نییە.*

- چۆن لــه مــاڵ نییــه؟ خــۆ بــۆ نیــوەڕۆ و نیــوەڕۆژە دێتەوە؟

- نەخێر، قەرارە ئەمڕۆ لــە دەرەوە بێــت. تــا ســبەی بەیانی ناگەڕێتەوە.

جەنەراڵ گوتی:

- سەرم لەمە دەرناچێت، چۆن شتی وا دەبێت؟

سەرهەنگ پێکــەنی و گــوتی: *- پێموایــە، هــەمووی فشە فش بووە.*

جەنەراڵ بە پەستییەوە گوتی: *- بەڕاستی سەرم لەمــە دەرناچێ، چــۆن شــتی وا دەبێــت؟ باشــە کــە نەیــدەتوانی میوانداریمان بکات بۆچی دەعوەتی کردین؟*

یەکێك لە ئەفسەرە گەنجەکان گوتی: *- ئەزبەنی، مــن تێناگەم چۆن خەڵکێك هەیە کاری وا بکات!*

جەنەراڵ کە عادەتی وابوو لە شــێوەی پرســیاردا قــسە لەگەڵ ئەفسەرانی بچووکدا بکات، گوتی: - چی؟

- ئەزبەنی عەرزم کردیــت، تێناگــەم چــۆن خــەڵکێك هەیە کاری وابکات!

- بەڵێ، بەڵێ. ئێ لەوەیە کێشەیەك، پێشهاتێك ڕووی دابێت... بەڵام خۆ بەلای کەمەوە دەبوایە ئاگاداری بکردینایەتەوەو دەعوەتەکەی هەڵوەشانایەتەوە.

سەرهەنگ گوتی:- قوربان، چار نییە با بگەڕێینەوە.

- وایە، چار نییە، دەگەڕێینەوە. بەڵام بوەستن. ئێمە هەر هاتووین، با تەمەشایەکی گالیسکەکە بکەین. بێگومان ئەمە پێویستی بە خۆی نییە. هێی لەگەڵ تۆمە، وەرە ئێرە.

- بەڵێ قوربان.

- تۆ مەیتەری؟

- بەڵێ قوربان.

- ئادەی ئەو گالیسەیەمان نیشان بدە کە ئاغات تازە کڕیویەتی.

- بە چاوان، لوتف بفەرموون بە دووی مندا تەشریف بێنن.

جەنەڕاڵو هاوڕێکانی بە دوای مەیتەرەکەدا بۆ تەویلەکە ڕۆیشتن.

- فەرموو قوربان، بیهێنمە پێشترەوە؟ ئێرە تۆزێك تاریکە،

- باشە، باشە، بەسە.. سوپاس.

جەنەڕاڵ و ئەفسەرەکانی بە دەوری گالیسکەکەدا سوڕانەوە. بە وردی تەمەشایان کرد، شەفت و سپرینگەکانیان تاقی کردەوە.

جەنەڕاڵ گوتی:

- گالیسکەیەکی زۆر نایاب نییە، بگرە زۆریش ئاساییە.

سەرهەنگ گوتی:- *وایە، بە ڕاستی هیچی لە گالیسکەی تر زیاتر نییە.*

یەکێك لە ئەفسەرە لاوەکان گوتی: - *باوەڕناکەم چوار هەزار بێنێ.*

- چی؟

- قوربان عەرزم کردیت، باوەڕناکەم چوار هەزار بێنێت.

- چوار هەزار! دوو هەزاریش زۆرە. بە ڕاستی هیچ شێکی تایبەتی نییە، مەگەر لە ناوەوە شتێکی تایبەتی هەبێت.. هێی کوڕۆ ئادەی ئەم مشەمایەی لەسەر لابدە!

کە مشەمایەکەی لادا فیتاغۆر فیتاغۆرۆفیچ لەژێر مشەماکەوە دەرکەوت کە بە دیزداشەیەکی هاودامانی خەوەوە لەژێر ڕۆبەکەیدا خۆی گڕمۆڵە کردبوو. جەنەڕاڵ و ئەفسەرەکان بە جۆرێك حەیرمان کە باوەڕیان بە چاوی خۆیان نەدەکرد.

جەنەڕاڵ بە سەرسامی گوتی: - *ئا، ئەمە تۆ لێرەی.* .

ئەوسا جەنەڕاڵ ، مشەمایەکەی دایەوە بە سەریا، دەرگاکەی داخستەوەو لەگەڵ ئەفسەرەکاندا گەڕایەوە.

ساڵی- ١٨٣٦

حەمە كەریم عارف

❊ كەركوكییە و لە ساڵی ١٩٥١دا لەدایك بووە.

- لە ساڵی ١٩٧٥ كۆلیژی ئەدەبیاتی بەغدای تەواو كردووە.
- یەكەم بەرهەمی شیعرێكە بەناوی (هەڵبەستێكی هەتیو كەوتوو) كە لە ژمارە (١٧٠) ڕۆژنامەی هاوكاری لە ١٩٧٣/٦/٨ بڵاو بووەتەوە.
- لە ساڵی (١٩٧٥)ە وە بە بەردەوامی نووسین و بەرهەمی ئەدەبی بڵاو دەكاتەوە.
- سەرنووسەر یان بەڕێوەبەری نووسین یان سكرتێری نووسین یان ئەندامی دەستەی نووسەرانی ئەم گۆڤار و بڵاوكراوانە بووە: گۆڤاری گزنگی نووسەرانی كەركوك، نووسەری كوردستان، كەلتوور، نووسەری كورد، گوڵانی عەرەبی، ئاڵای ئازادی، تا ژمارە ٢٢٢، گۆڤاری نەوشەفەق.

❊ جگە لە ناوی خۆی، بە تایبەتی لە گۆڤاری گزنگی نووسەرانی كەركوك، نووسەری كوردستان، كەلتوور، ڕۆژنامەی ئاڵای ئازادی تا ژ: ٢٢٢ بەناوی گۆڤەند، زنار، سیپان، پاكزاد، محەمەدی حاجی، سیروان عەلی، دیدار هەمەوەندی، هێژا، ح. ع ، هامون زێباری، بازەوان عەبدولكەریم بەرهەمی بڵاو كردووەتەوە.

*لــە ســاڵی ١٩٧٤ – ١٩٧٥دا پێــشمەرگە بــووە، لــە هەشتاکاندا بۆ ماوەی نۆ ساڵ، بێ وابەستەگی حیزبی پێشمەرگە بــووە و وەکو بەشدارییەکی مەیدانیو ویــژدانی لــە خــەباتی ڕەوای نەتــەوەی کوردا شانازی پێوە دەکات و منەت بەســەر کەسدا ناکــات، چــونکە بــاوەڕی وایــە کــە ڕۆڵــەی میللــەتی مــەزڵوم، مەحکومــە بــە پێشمەرگایەتی.

- لە هەشتاکانەوە تا ٢٠١٠/٨/٢٠ ڕاستەوخۆ سەرپەرشتی و سەرۆکایەتی لقی کەرکوکی یەکێتیی نووسەرانی کوردی کردووە.
- زۆر بەرهەم و کتێبی چاپ و بڵاو کردووەتەوە، لێ زۆربــەی هەرە زۆریان، بە تایبەتی ئەوانەی لە چیادا چاپ کرا بوون بە نوســخەی هێندە کەم بڵاو بوونەتەوە، لە نرخی نەبوودان و هەر ئەوەندەیە کــە لــە فەوتان ڕزگار بوون. هەندێك لەوانە:

١- تیرۆژ، کۆچیرۆك، چاپی یەکەم- ١٩٧٩

٢- کۆچی ســوور، ڕۆمــان، چــاپی یەکــەم، ١٩٨٨، چــاپی سێیەم- ٢٠٠٧

٣- بەیداخ، چیرۆك، چاپی یەکەم- ١٩٨٨

٤- داوەتی کۆچەرییان، کۆ چیرۆك ، چاپی دووەم- ٢٠٠٥

٥- لە خۆ بێگانە بــوون، کۆمەڵــە چــیرۆك، چــاپی یەکــەم- ١٩٩٩ دەزگای گوڵان.

٦- کوچ سرخ، کــۆ چــیرۆك، بــە فارســی، وەرگێــڕان چــاپی یەکەم- ١٩٨٧ شاخ

٧- نینا، ڕۆمان، سابت ڕەحمان، چاپی یەکەم، شاخ، ١٩٨٥ چاپی سێیەم- ٢٠٠٥

٨- نامۆ، ڕۆمان، ئەلبیر کامۆ، چاپی یەکەم، شاخ- ١٩٨٧چاپی چوارەم- ٢٠٠٩ وەشانخانەی سایە، سلێمانی

٩- ڕێبەر، ڕۆمان، مەهدی حسێن، چاپی یەکەم (شاخ) ١٩٨٣، چاپی دووەم، ٢٠٠٧

١٠- شکست، ڕۆمان، ئەلکساندەر فەدایەف، چاپی شاخ (راه کارگر)، چاپی دووەم، ٢٠٠٩ خانەی وەرگێڕان.

١١- هاومالەکان، ڕۆمان، ئەحمەد مەحمود، چاپی دووەم- ٢٠٠٠ دەزگای گوڵان.

١٢ —بێناسنامەکان، ڕۆمان، عەزیز نەسین، چاپی سێیەم- ٢٠٠٦.

١٣- قوربانی، ڕۆمان، هیرب میدۆ، چاپی یەکەم- ٢٠٠٤ دەزگای شەفەق.

١٤- دووره ولات، ڕۆمان ع. ڤاسموف، چاپی یەکەم- ٢٠٠٠ دەزگای گولان.

١٥- ئازادی یا مەرگ، ڕۆمان، کازانتزاکیس، چاپی یەکەم- ٢٠٠٣ کتێبخانەی سۆران، چاپی دووەم- ٢٠٠٨.

١٦- چیرۆکەکانی سەمەدی بیهرەنگی، چاپی دووەم، ٢٠٠٤ کتێبخانەی سۆران هەولێر.

١٧- ئامانجی ئەدەبیات. م. گۆرکی، چاپی شاخ- ١٩٨٥

١٨- ئەو ڕۆژەی کە ون بووم (کۆمەڵە چیرۆکی بیانی) چاپی یەکەم، ٢٠٠٦.

١٩- جێ پێ (کۆمەڵە چیرۆکی فارسی) چاپی یەکەم- ٢٠٠٦، نووسەرانی کەرکوك.

٢٠- زندە خەون، کۆمەڵە چیرۆك، چیخۆف، چ١، دەزگای موکریانی.

٢١- چیرۆکستان ، کۆمەڵێك دەق و ڕەخنەی جیهانی چ١، ٢٠٠٥، نووسەرانی کەرکوك.

٢٢-دیدار و دەق و ڕەخنە، چ١، ٢٠٠٥ .

٢٣-دیداری چیرۆکڤانی، چ١، ٢٠٠٥ .

٢٤-ئەو بەرخەی کە بوو بە گورگ ، چ١، ٢٠٠٨ نووسەرانی کەرکوك.

٢٥- میوان، چیرۆك، ئەلبێر کامۆ.

٢٦- مەسەلەی کورد لە عێراقدا، عەزیز شەریف، چاپی دووەم ٢٠٠٥.

٢٧- مێژووی ڕەگ و ڕەچەڵەکی کورد، ئیحسان نوری پاشا، چ١، ١٩٨١.

٢٨- کورد گەلی لە خشتەبراوی غەدر لێکراو، د. کوینتەر دیشنەر، چاپی سێیەم- ٢٠٠٤ .

٢٩- لە مەهابادی خوێناوییەوە بۆ کەنارێن ئاراس، نەجەف قولی پسییان، چاپی یەکەم- ٢٠٠٦.

٣٠- کورد لە سەدەی نۆزدەو بیستەمدا، کریس کۆچرا، چاپی چوارەم- ٢٠٠٧.

٣١ - کورد لە ئینسکلۆپیدیای ئیسلامدا، چاپی یەکەم- ١٩٩٨.

٣٢- چینی کۆن، چ١، دەزگای موکریانی.

٣٣- دلێریی خۆڕاگرتن، ئەشرەفی دەهقانی.

٣٤- خەباتی چەکداری هەم تاکتیکە هەم ستراتیژ، مەسعودی ئەحمەد زادە.

٣٥- ڤنسنت ڤان گوگ، شانۆنامە، باول ئایز لەر.

٣٦- بە دوعا شاعیرەکان، شانۆنامە، جەلیل قەیسی (گزنگ ژ: ١٢).

٣٧- جولەکەکەی مالْتا، شانۆنامە، کریستۆفەر مالرۆ.

٣٨- دادپەروەران، شانۆنامە، ئەلبیر کامۆ

٣٩- بەد حالّی بوون، شانۆنامە، ئەلبیر کامۆ.

٤٠- چاو بە چاو، شانۆنامە، گەوهەر مراد (غولاّم حسەینی ساعیدی).

٤١- ڕیچاردی سێیەم، شانۆنامە، شکسپیر. چاپی یەکەم- ٢٠٠٩، بلاّوەخانەی سایە، سلێمانی.

٤٢- گەمەی پاشا و وەزیر، شانۆنامە، عەبدوللاّ ئەلبوسێری..

٤٣- مندالّە دارینە، چیرۆکی درێژ بۆ مندالاّن.

٤٤- فاشیزم چییە؟ کۆمەلّە چیرۆك بۆ مندالاّن، یەلّماز گۆنای.

٤٥- شوانە بچکۆلەکە، چیرۆکێکی درێژی چینییە بۆ مندالاّن.

٤٦- زارۆكستان (چوار شانۆنامە بۆ منداڵان).

٤٧- چەند چیرۆكێك لە ئەفسانەی یۆنانی كۆنەوە (٢٣ ئەفسانە).

٤٨- لە گەنجینەی حیكایەتی توركمانییەوە. (ئەفسانەی ئەسپی ئاشق) چاپی یەكەم- ٢٠٠٨.

٤٩- ئەفسانەیێن گریكی و ڕۆمانی، چاپی یەكەم (٢٠٠٤) كتێبخانەی سۆران، هەولێر.

٥٠- ئیلیادە، هۆمیرۆس، چ١، دەزگای سەردەم- ٢٠٠٩.

٥١- گۆڤەند و زنار (فەرهەنگی فارسی —كوردی) حەمە كەریم عارف، چ١(٢٠٠٦-٢٠٠٨) دەزگای موكریانی.

٥٢-چۆنییەتی فێربوونی زمانی فارسی، چ١، ٢٠٠١.

٥٣- چرنیشفسكی، فەیلەسوف و زانای گەورەی میللەتی ڕووس.

٥٤- چایكۆ فسكی، ژیان و بەرهەمی.

٥٥- ئیدگار ئالین پۆ، ژیان و بەرهەمی.

٥٦- جاك لەندەن، ژیان و بەرهەمی.

٥٧- گۆگۆل، نووسەری ڕیالیست.

٥٨- یەڵماز گۆنای، ژیان و بەرهەمی.

٥٩- سادقی هیدایەت، ژیان و بەرهەمی.

٦٠- خافروغ لە شیعر دەدوێت، ژیان و بەرهەمی.

٦١- ڕاگەیاندن لە پەراوێزی دەسەڵاتدا (بە شەریكی) چاپی یەكەم (٢٠٠١) دەزگای گوڵان.

٦٢-ڕاگەیاندن لەنێوان حەقیقەت بێژی و عەوام خەڵەتێنی دا، حەمە کەریم عارف، چ (١)، ٢٠٠٥.

٦٣- مێژووی ئەدەبیاتی جیهان (لە کۆنەوە تا سەدەکانی ناڤین). چاپی یەکەم- ٢٠٠٨.

٦٤- مێژووی ئەدەبیاتی جیهان (لە سەردەمی ڕێنیسانسەوە تا ئێستا). چاپی یەکەم- ٢٠٠٨.

٦٥- مێژووی ئەدەبیاتی جیهان (ئەدەبیاتی ئینگلیزی زمان- ئەمریکا و ئینگلیستان لە سەرەتاوە تا ئێستا). چاپی یەکەم- ٢٠٠٨.

٦٦- ڕیالیزم و دژە ڕیالیزم لە ئەدەبیاتدا، سیروس پرهام، چ١، ٢٠٠٤، دەزگای سپیرێز.

٦٧- قوتابخانە ئەدەبییەکان، ڕەزا سەید حسەینی، چ١، ٢٠٠٦ دەزگای موکریانی.

٦٨- مێژووی ئەدەبیاتی ڕووسی، سەعیدی نەفیسی.

٦٩- لێکدانەوەیەك لەمەڕ نامۆ ، لویس ڕیی ، چ٢، ٢٠٠٦.

٧٠- هونەرو ژیانی کۆمەڵایەتی، بلیخانۆف، چ١(٢٠٠٥) دەزگای موکریانی.

٧١- گوزارشتی مۆسیقا، د. فواد زکریا، چ١، یانەی قەڵەم ٢٠٠٦.

٧٢- ڕێبازە هونەرییەکانی جیهان.

٧٣- پێکهاتەی بەدەنی و چارەنووسی ئافرەت، (چ١) ٢٠٠٦.

٧٤- دەربارەی شیعرو شاعیری، حەمە کەریم عارف، چ١، ٢٠٠٧.

٧٥- دەربارەی ڕۆمان و چیرۆك، حەمەکەریم عارف، چ١، ٢٠٠٨.

٧٦- مەرگی نووسەرو چەند باسێکی دیکەی ئەدبی-ڕۆشنبیری، حەمەکەریم عارف، چ١، ٢٠٠٥ نووسەرانی کەرکوك.

٧٧- ناودارانی ئەدەب، حەمە کەریم عارف، (چ١) دەزگای موکریانی، ٢٠٠٩.

٧٨- پەیڤستانی من، حەمە کەریم عارف، چاپی یەکەم.

٧٩- پەڵکە ڕەنگینە، حەمە کەریم عارف، چ١، ٢٠٠٤.

٨٠- خیانەتی حەلاڵ، حەمە کەریم عارف.

٨١- بووکی هەزار زاوا، کۆچیرۆك، بزورگی عەلەوی.

٨٢- ئەبوزەر، د. عەلی شەریعەتی.

٨٣- ڕیوایەت، ڕۆمان، بزورگی عەلەوی.

٨٤- وقفات في رِحاب الثقافة الكوردية، حەمە کەریم عارف.

٨٥- هەژاران، ڕۆمان، دۆستۆیفسکی.

٨٦- دەیڤد کۆپەرفیلد، (ڕۆمانی کورتکراوە بۆ نەوجەوانان) چارلس دیکنز.

٨٧- ئۆدیسە، داستان، هۆمیرۆس.

٨٨- ظل الصوت و قصص اخری، تقديم و ترجمة جلال زنگابادی.

٨٩- شازادە و گەدا، ڕۆمان، مارك تواین.

٩٠- شاكارێن ئەدەبیاتی جیهان.

* لە ڕاپەڕینەوە تا نەو چالاكانە بەشداری بزاڤی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی كوردی دەكات و بەرهەمی هەمە جۆر (نووسین و ئامادە كردن و وەرگێڕان) بڵاو دەكاتەوە. .

* ئەو بەرهەمانە و زۆری دیكەی ئامادەن بۆ چاپ و چاپكردنەوە و هەر كەس و گروپ و لایەن و دەزگایەك تەماحی بڵاو كردنەوەی هەبن، دەبێت پرس بە نووسەر بكات. . .